

Josep Parcerisa i Casals. *Les societats cooperatives i llur lògica financera*

Jordi Mari. *Denúncia del neoliberalisme, reflexió i alternatives*

Dept. de la Dona de COCETA. *Més enllà de la igualtat: gènere i cooperativisme*

Marià Moreno. *Objectius de l'actuació innovadora en el cooperativisme de treball associat a Catalunya*

Jordi Garcia. *Objectiu: mercat social*

Roger Sunyer i Tatxer. *Principis de banca ètica*

J. L. Coraggio. *L'economia del treball o l'economia popular*

CMAB. *El codi de les associacions de Barcelona*

Pepa Muñoz i Hèctor Galvany. *Sinera: mutualisme, autogestió i solidaritat*

Diversos autors. *La participació dels col·lectius de persones immigrades al Casc Antic de Barcelona*

Tomàs R. Villasante. *Democràcia participativa*

Les societats cooperatives i llur lògica financera

Josep Parcerisa i Casals

Quan un grup de persones decideixen organitzar-se per fer una determinada activitat econòmica i escullen la figura jurídica d'una societat cooperativa són sabedores que volen un control democràtic de la seva organització, la propietat col·lectiva d'aquesta i que la distribució de resultats es farà en funció de llur participació en l'activitat cooperativitzada. El mateix grup

de persones podia haver escollit la figura jurídica d'una societat anònima o limitada, amb la qual cosa haurien triat d'organitzar-se en funció de llurs aportacions al capital social, és a dir, control de la societat segons la participació de cada persona en el capital social i la propietat i els beneficis també es distribuïrien en funció d'aquesta participació.

Amb la presentació de les dues propostes anteriors el que volem ressaltar és un fet obvi, però que moltes vegades oblidem, i és que per constituir una cooperativa el capital no és indispensable i que per constituir una societat anònima és imprescindible, ja que és una organització de capital.

El terme capital que tots utilitzem en multitud d'ocasions té la particularitat de tenir moltes accepcions que sovint poden dificultar la seva correcta aplicació, la qual cosa pot produir situacions de desconcert. El capital el podem entendre com un dels tres factors clàssics de producció juntament amb la terra i el treball; pot ser una partida del balanç formada per les aportacions compromeses pels socis, que es concreten documentalment en les accions del capital escripturat; els recursos financers dels que a llarg termini disposa una empresa¹. Com esmenta Schumpeter², abans que els economistes li donessin sentit, pels juristes romans i els seus successors la paraula denotava el "principal" d'un préstec.

Quan esmentem que per crear societats cooperatives el capital no és imprescindible no vol dir que no es necessitin recursos financers per finançar la seva activitat. El que creiem necessari de recordar, tal com esmenta Gema Fajardo³, és que "la cooperativa, per desenvolupar la seva activitat econòmica, necessita, més que els seus propis béns, la participació dels seus socis en l'activitat, la qual cosa constitueix el seu objecte social". Adrian Celaya⁴ també insisteix que "el capital social no és conceptualment necessari per a la pròpia existència de la societat" i esmenta la presència de legislacions cooperatives que admeten la constitució de societats cooperatives sense capital social. Recalca que aquest no és un fet puntual per a les societats cooperatives i que també apareix en normatives referides a altres tipus de societats personalistes que fins i tot arriben a preveure la no existència de capital social.

Hem de tenir present que l'estructura organitzativa de les societats cooperatives es basa en el soci i en el seu compromís a participar en l'activitat cooperativitzada, i que un dels objectius principals és que aquesta participació sigui d'utilitat per al

Per constituir una cooperativa el capital no és indispensable, mentre que per constituir una societat anònima és imprescindible.

1: Tamames, Ramon i Gallego, Santiago (1996).

2: Schumpeter (1994), pàg. 373.

3: Fajardo, Gemma. (1997), pàg. 30.

4: Celaya, Adrian. (1995), pàg. 27.

soci, tant en termes econòmics com socials. És el grau de participació del soci en aquesta activitat la que determina el seu benefici. No podem oblidar que les organitzacions cooperatives apareixen en plena revolució industrial i es constitueixen per persones, majoritàriament pobres, que volen lluitar contra els abusos de les societats capitalistes –essencialment societats de caire familiar– dominants a l'època. Dificilment podrem entendre l'organització cooperativa si no coneixem les circumstàncies del seu naixement, la ideologia que incorpora la seva organització i quina és la seva meta.

Per contra, l'estructura organitzativa de les societats anònimes es basa en la maximització dels beneficis i, per tant, del valor econòmic de l'empresa. L'accionista d'aquestes societats percep aquest benefici en funció de la seva participació al capital social. Aquest tipus de societats es consoliden a la segona meitat del segle XIX després de passar per importants entrebancs que van provocar que en la major part de països aquestes no es podien constituir si no tenien permís dels governs respectius⁵.

Sense voler continuar posant en evidència les diferències entre les dues fórmules societàries –no és el motiu de l'article– i entrant en una vessant més financera, sí que volem ressaltar que aquestes diferències organitzatives comporten que cada tipus societari hagi desenvolupat una lògica financera pròpia. Que en l'actualitat les societats capitalistes siguin dominants, i en conseqüència ho sigui també llur lògica financera, entenem que no és motiu suficient per adoptar de manera indiscriminada els seus postulats a les societats cooperatives.

El concepte de capital i el seu comportament financer és l'element central de diferenciació entre les dues lògiques financeres. Dos són els conceptes sobre els quals creiem essencial de reflexionar. D'una banda la seva exigibilitat i de l'altra, la del seu cost (pels socis) o rendibilitat (pel soci).

El capital de les societats cooperatives té les característiques que donaven els romans a aquest recurs i no és més que el principal d'un préstec que fa el soci a la cooperativa. Tant és així que aquest préstec pot estar remunerat a un tipus d'interès fix a fi i efecte de compensar el soci del cost d'oportunitat que suporta fent aquesta aportació. La consideració de préstec és conseqüència que el soci pot recuperar la seva aportació quan es dona de baixa de la societat cooperativa⁶. Aquesta propietat és per donar compliment al principi cooperatiu de portes ober-

Dificilment podrem entendre l'organització cooperativa si no coneixem les circumstàncies del seu naixement, la ideologia que incorpora la seva organització i la seva meta.

5: Per ampliar aquesta informació es pot consultar Valdaliso, J. M. i López, S. (2000), pàg. 192-197.

6: Vegeu Fajardo, G. (1997), pàg. 25-26.

tes. En paraules del professor Ballesteró⁷, “el capital social d’una cooperativa és variable amb l’entrada i la sortida de socis”. Financerament, el capital de les societats cooperatives cal considerar-lo com un deute a llarg termini, característica clarament diferenciadora envers el capital social de les societats capitalistes⁸. Aquest fet fa que en els recursos propis de les cooperatives tan sols es puguin incloure les reserves obligatòries i voluntàries irrepartibles. En cap cas el Fons d’Educació i Promoció Cooperativa pot ser considerat com un recurs propi.

A les societats capitalistes, quan l’accionista desemborsa la seva participació al capital social aquest ja no el pot recuperar, ja no hi té dret, són recursos de la societat, i tan sols té dret a una part alíquota del seu rendiment. Quan l’accionista ven les seves accions el que realment ven és el dret a participar en els beneficis futurs de la societat o en la renda residual d’aquesta, en cas de dissolució.

Aquesta diferenciació ens porta a reflexionar en veu alta sobre si és encertat emprar el terme capital social per definir les aportacions fetes pel soci de les societats cooperatives al capital, tal com fa la legislació catalana i estatal entre d’altres. Nosaltres apostem per utilitzar el terme capital a les societats cooperatives com a senyal de diferenciació que les dues fórmules societàries impliquen⁹. Posar en relleu les diferències entre les dues fórmules d’organització creiem que és un deure dels qui defensem les societats cooperatives com a organitzacions eficients i dels qui creiem en la diversitat per afrontar el futur.

La limitació en la remuneració del capital és un altre fet diferenciador entre les dues fórmules organitzatives. Per a la societat cooperativa les aportacions a capital poden estar remunerades per tal de compensar al soci el cost d’oportunitat que sigui la societat cooperativa, i no ell personalment, qui apliqui aquests recursos, però en cap cas pot servir aquesta remuneració per fer una distribució de beneficis. Casuística molt debatuda entre els teòrics del cooperativisme i en la qual tot seguit aprofundirem. Acceptar una distribució de beneficis en proporció al capital implica trencar amb el principi vertebrador de la societat cooperativa, com és la distribució del benefici en proporció a la participació en l’activitat cooperativitzada, és a dir, en l’objecte social de la cooperativa.

El fet que la Llei de cooperatives de Catalunya, en el seu article 60, prevegi la possibilitat d’emetre títols participatius, la remuneració dels quals estarà en funció dels resultats de la co-

En els recursos propis de les cooperatives tan sols es poden incloure les reserves obligatòries i voluntàries irrepartibles.

7: Ballesteró, E. (1990), pàg. 65.

8: Vegeu Celeya, A (1995), pàg. 26; Ballesteró, E. (1990), pàg. 87, i Deshayes, G. (1988), pàg. 60.

9: Vegeu García-Gutiérrez Fernández, C., pàg. 36.

operativa, és un exemple de la confusió d'idees existents en el si del propi moviment cooperatiu. Val a dir que aquesta situació no es produeix només al nostre país, sinó que és un fet general i a d'altres legislacions. Al nostre entendre, l'aparició a la legislació d'aquestes fórmules de finançament és un exemple clar de manca d'imaginació per part del moviment cooperatiu per trobar fonts de finançament adequades a la seva lògica financera. La nul·la aplicació a la pràctica d'aquesta modalitat de finançament posa en relleu que les fonts de finançament de la lògica financera de les societats de capitals no són aplicables a la lògica financera de les societats cooperatives. Tot i així sembla que no aprenem del passat i les propostes de Llei de cooperatives continuen incloent aquestes fórmules financeres.

La remuneració limitada del capital de les societats cooperatives equipara el finançament aportat pel soci a capital a qualsevol altre finançament aliè que la societat cooperativa necessita per dur a terme la seva activitat econòmica. En altres paraules, reforça el concepte de deute a llarg termini del capital de les societats cooperatives i, per tant, una font de finançament on el seu cost està al marge dels resultats econòmics de la societat.

La proporció entre capital i altre finançament extern que utilitzi cada cooperativa pel finançament del seu actiu, és a dir, la definició de l'estructura de capital, és un tema sempre obert a continus debats. La definició de l'estructura financera de cada cooperativa dependrà en bona mesura de la combinació dels interessos de les parts implicades, socis, direcció i/o consell rector. Es fa difícil saber la proporció òptima per satisfer els objectius de la societat cooperativa. L'especialista anglès en societats cooperatives Edgar Parnell¹⁰ esmenta que la millor estructura financera per a les societats cooperatives seria aquella en què la totalitat de les necessitats financeres fossin assumides pels socis, en proporció a la seva participació en l'activitat cooperativitzada. Altres autors defensen que el soci aportí –com a mínim– els recursos necessaris per finançar els actius a llarg termini. Amb aquesta mesura es pretén dotar la societat cooperativa d'un equilibri financer i aconseguir més vinculació del soci amb la societat¹¹.

La distribució de beneficis segons la participació al capital es pot fer de dues maneres: accepten la presència de “socis capitalistes” –que seran els titulars dels títols participatius de la Llei de cooperatives catalana o les participacions especials de la Llei

Les fonts de finançament de la lògica financera de les societats de capitals no són aplicables a la lògica financera de les societats cooperatives.

10: Parnell, E. (1995), pàg. 151.

11: Crop, B, et al. (1998), pàg. 1.

estatal- o bé permeten una remuneració del capital a un tipus superior al que pagaríem per un endeutament aliè, com pot ser el bancari. Acceptar aquestes actuacions provoca el trencament de tota la lògica financera de la societat cooperativa en tant que permet l'aparició d'un conflicte d'interessos entre els socis i els subministradors de capital.

A ningú se li pot escapar que en permetre les situacions descrites anteriorment, els interessos dels aportants de capital -maximitzar el benefici de la cooperativa per obtenir el major rendiment de les seves aportacions- són contraris als interessos dels socis, que volen la màxima renda per la seva participació en l'activitat cooperativitzada. Aquest conflicte d'interessos tan sols es podria evitar si es pogués aconseguir una situació en què les aportacions dels socis al capital coincidissin percentualment amb la seva participació en l'activitat cooperativitzada. En introduir la duplictat d'interessos estem donant peu a introduir la cultura de l'inversor en detriment de la cultura de l'usuari. La dificultat de portar a la pràctica aquest tipus d'estructura de capital ens porta a refusar qualsevol instrument que permeti la distribució de beneficis en funció del capital aportat, si el que es vol és mantenir la lògica financera de les societats cooperatives i, per tant, la seva fórmula organitzativa.

L'existència a la nostra legislació de societats cooperatives d'elements financers propis de les societats capitalistes fa diluir la raó de ser d'aquestes organitzacions. En altres paraules, s'està afavorint la uniformitat en detriment de la diversitat dintre de les fórmules societàries de les nostres organitzacions econòmiques. En paraules del professor Serra Ramoneda¹², "no deixa de ser sorprenent la moda del *shareholder value*, principi típic del món anglosaxó, que s'estén ara al continent europeu i desplaça el principi del *stakeholder value* que li era més característic".

En resum, en aquest article el que pretenem és defensar la idea que la societat cooperativa és una fórmula organitzativa amb una lògica financera pròpia i que cal diferenciar-la de les societats capitalistes i llur lògica financera, en benefici de la diversitat organitzativa. Volem donar l'alerta al fet que el predomini aclaparador de les societats capitalistes com a fórmula societària dominant comporti frustracions en el si del moviment cooperatiu i deixi pas a una homogeneïtzació de les fórmules societàries. Posem com a exemples d'aquesta situació la introducció en les últimes reformes de les lleis de cooperatives de l'Estat i de diverses comunitats autònomes d'elements com la

Cal refusar qualsevol instrument que permeti la distribució de beneficis en funció del capital aportat, si es vol mantenir la lògica financera de les societats cooperatives.

12: Serra Ramoneda, A. (2000), pàg. 20.

remuneració del capital en funció dels beneficis o la possibilitat d'introduir socis que aportin capital i no facin activitat cooperativitzada. Actuacions que, al nostre parer, aboquen a la desnaturalització de la societat cooperativa com a fórmula organitzativa i a la pèrdua d'identitat.

En la defensa de la lògica financera de la societat cooperativa, a l'article apostem per parlar de societat cooperativa i no cooperativa, la de capital i no capital social. En el fons posem en evidència una manca d'energia intel·lectual que patim per afrontar la problemàtica financera de les cooperatives des de la seva pròpia lògica.

Notes bibliogràfiques:

- BALLESTERO, Enrique. *Economía social y empresas cooperativas*. Madrid. Alianza Editorial, 1990, pàg. 302.
- CELAYA ULIBARRI, Adrián. *Acceso de las cooperativas al mercado de capitales*. Mondragón. INFES, 1995, pàg. 316.
- CROPP, B.; TRECHTER, D.; COTTINGHAM, J., i BEREENDS, P. "Equity Redemption Practices: A study Of Wisconsin Cooperatives". *University of Wisconsin Center for Cooperatives*. Wisconsin, setembre de 1998. Accessible a http://www.wisc.edu/uwcc/info/equity_2.html
- DESHAYES, Gerard. *Logique de la co-operation et gestion des cooperatives agricoles*. París. Skippers, 1988, pàg. 316.
- FAJARDO GARCÍA, Isabel-Gemma. *La gestión económica de la cooperativa: responsabilidad de los socios*. Madrid. Editorial Tecnos, 1997, pàg. 245.
- GARCÍA-GUTIÉRREZ FERNÁNDEZ, Carlos. "Economía financiera de las empresas de empresarios –sociedades cooperativas– (y de las organizaciones de participación)" a *Apunts de l'any acadèmic 2000-01*. Accessible a <http://www.ucm.es/info/ecf-in3/ecsocial.html>
- HILFERDING, Rudolf. *El capital financer*. Barcelona. Edicions 62, 1991, pàg. 456.
- PARCERISA i CASALS, J. i CULLERÉ i PERERA, X. "A propòsit d'una nova llei de cooperatives de Catalunya". *Nexe*. Barcelona, núm. 7 (gener 2001), pàg. 15-38.
- PARNELL, Edgar. *Reinventing the co-operative*. Oxford. Plunkett Foundation, 1995, pàg. 256.
- SCHUMPETER, Joseph A. *Historia del análisis económico*. Barcelona. Ariel Economía, 1994, pàg. 1377.
- SERRA RAMONEDA, Antoni. *L'empresa: anàlisi econòmica*. Bellaterra. Manuals de la Universitat Autònoma de Bellaterra, 1993, pàg. 229.
- "Empresa, informació i/o coneixement". *Revista econòmica de Catalunya*. Barcelona, núm. 40 (octubre de 2000), pàg. 11-21.
- TAMAMES, Ramón i GALLEGRO, Santiago. *Diccionario de economía y finanzas*. Madrid. Alianza Editorial, 1996, pàg. 711.
- VALDALISO, Jesús M. i LÓPEZ, Santiago. *Historia económica de la empresa*. Barcelona. Crítica, 2000, pàg. 573.

Denúncia del neoliberalisme, reflexió i alternatives

Jordi Mari*

Davant l'estímul que suposava l'anunciada visita, finalment frustrada, dels representants del Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional a Barcelona, van ser moltes les iniciatives que es van portar a terme a la ciutat, des de les manifestacions públiques fins a la generació d'espais de debat i reflexió.

D'entre tota aquesta efervescència generada al voltant del passat mes de juny, les "Jornades enfront la globalització neoliberal" crearen un d'aquests marcs òptims per tal de reflexionar críticament al voltant de l'actual procés de globalització i conèixer algunes de les experiències alternatives que ja s'estan portant a terme.

Volgudament, l'organització de les Jornades va respondre també a la forma d'estructura en xarxa que han anat adoptant els moviments socials que s'oposen a l'actual forma de globalit-

zació. Les Jornades, promogudes inicialment des de l'Associació Ètica i Societat, comptaren amb l'adhesió i el suport organitzatiu de moltes entitats de la ciutat que hi participaren de formes diverses.

El contingut bàsic d'aquestes jornades, presentades sota el títol de "Denúncia del neoliberalisme. Reflexió i alternatives", és el que vol recollir aquest article.

La globalització

Les Jornades començaren amb un plantejament de sortida: És indiscutible que estem vivint un procés de globalització o mundialització, probablement imparabile, però en canvi, resulta molt discutible que els termes en què s'està plantejant i la direcció que està prenent, siguin els que convenen la majoria de les persones afectades per aquest procés.

L'actual procés globalitzador s'està mostrant profundament injust i desigual, i el que més preocupa és que no ho fa precisament per manca de mitjans o de recursos per solucionar problemes tan bàsics com l'existència de la pobresa o la fam, sinó per la manca de voluntat.

Per tot això, quan parlem o sentim a parlar dels moviments socials contra la globalització, convé tenir present que es tracta de moviments que, en la seva majoria, s'oposen a l'actual forma de globalització capitalista i a les seves implicacions, no a qualsevol procés de mundialització que es pugui plantejar.

La globalització: un procés liberalitzador?

L'actual fase de globalització sovint es defensa argumentant que es tracta d'un procés liberalitzador que ens ha de beneficiar a tots. De fet, sense entrar a discutir si hem de ser partidaris o no d'un procés de liberalització generalitzada, en el si de les Jornades es van criticar, d'un costat, aspectes relacionats amb aquest argument liberalitzador i, d'un altre, aspectes de l'actual globalització diametralment oposats a les suposades tesis liberalitzadores.

Els avantatges del mercat de competència perfecta

Partint de l'acceptació que un sistema de mercat en competència perfecta sigui el millor sistema d'assignació de recursos

És molt discutible que els termes en què s'està plantejant el procés de globalització siguin els que convenen a la majoria de les persones que afecta.

que coneixem, se sol defensar que la globalització, en la seva vessant comercial, persegueix l'aprofitament dels avantatges d'aquest sistema de mercat, en el mercat potencialment més gran: el mercat a escala mundial.

Aquesta és una argumentació, però, que es basa en les teories econòmiques de funcionament dels mercats de competència perfecta i, per tant, és un argument que perd consistència a partir del moment en què la majoria dels mercats que volem globalitzar són, ja avui, mercats dominats per posicions oligopolistes de grans empreses transnacionals i que, per tant, disten molt de les condicions que han de garantir els mercats, per poder parlar de competència perfecta.

Per fer-nos una idea n'hi ha prou de considerar un dels supòsits de la perfecta competència com és que tots acceptem els preus provinents del mercat i ningú no els determina, és a dir, ningú no té capacitat d'influir-hi. Un supòsit que es troba a anys llum de la realitat.

La concentració del poder i la manca de democràcia: el cas de la UE

Al llarg de les Jornades es va destacar també la creixent concentració de poder econòmic i polític que acumulen les transnacionals i una minoria de països, de vegades agrupats en organismes internacionals. De fet, aquests són els principals agents de l'actual procés de globalització i resulta preocupant la profunda manca de democràcia que trobem en els processos de decisió de molts d'ells.

El BM i el FMI, per citar dos exemples, són institucions creades pels Estats Units i dissenyades estatutàriament per conservar-hi el seu poder de decisió i de veto. Reunions com les de Davos, el G7, el G8... són reunions on s'accedeix en funció del poder econòmic que tenen els seus participants. On ens hem de veure representats?

D'altra banda, la dimensió que han adquirit algunes empreses transnacionals, amb el vistiplau i el suport d'alguns governs, les ha portat a acumular un poder econòmic tan gran que sovint els permet de tenir molta més influència política que la majoria d'estats del món. Multinacionals com, per exemple la General Motors, tenen un volum d'ingressos superior al d'estats com Polònia.

Així doncs, la capacitat de decisió d'aquests agents resulta immensa, sobretot si tenim en compte que allà on s'escapa el dret

El BM i l'FMI, per citar dos exemples, són institucions creades pels Estats Units i dissenyades estatutàriament per conservar-hi el seu poder de decisió i de veto.

estatutari al veto d'una votació, practiquen el dret a veto basat en les repercussions econòmiques que poden provocar, així com també fan callar a qui en denuncia les pràctiques o miren de criminalitzar els moviments socials que proven de criticar-los.

També es va parlar a les Jornades de la importància dels sistemes electorals, com a instruments que influeixen decisivament en la forma d'estructurar el poder democràtic. Com es conforma un parlament, qui controla el govern (si és que algú el controla), com es conforma el poder judicial..., són qüestions lligades al sistema electoral que es practica.

Es va posar com a exemple el sistema irlandès, un dels més democràtics d'Europa, on hi ha una forta relació entre electors i escollits. Ben al contrari de com s'està construint la UE: a l'esquena dels ciutadans europeus, amb pactes i decisions preses per una minoria, mentre la població pràcticament en queda al marge. No deixa de ser curiós que a Dinamarca i Irlanda, que és on s'ha establert un debat més obert, el ciutadans hagin acabat rebutjant el projecte de la UE.

La veritat és que gairebé ningú coneix gaire el projecte europeu. Quasi ningú no sap com es planifica el futur de la gent que viu i treballa a Europa, entre d'altres raons, perquè no se'ls demana el seu parer gairebé mai.

A la pràctica ens trobem amb un poder decisor compost per unes 50 persones, és a dir, els 15 ministres d'Economia i Finances, el president de la Comissió, els 15, 18 o 20 caps d'estat i presidents de govern i el president del Banc Central Europeu.

Una mostra d'aquesta manca de democràcia participativa podria ser la que ens trobem en estadístiques de països representats a totes les organitzacions europees i internacionals, com ara França, on les estadístiques demostren que un percentatge ridícul de la població (l'1% diuen algunes estadístiques) està d'acord amb l'actual procés de globalització, però en canvi el govern que els representa n'és un dels principals promotors.

El món com un gran casino: l'especulació financera

La progressiva liberalització dels mercats financers, de llarg els mercats més globalitzats, ens ha portat a un escenari on, segons les tesis neoliberals, l'assignació dels recursos financers hauria de ser la millor de les possibles.

Gairebé ningú sap com es planifica el futur de la gent que viu i treballa a Europa, entre d'altres raons perquè no se'ls demana el seu parer gairebé mai.

La realitat, però, ens presenta uns mercats dominats per les poques fortunes amb una capacitat d'intervenció suficient per moure els capitals segons les seves finalitats de maximització de beneficis. La liberalització ha comportat un mercat lliurat en safata a l'especulació financera, sense cap mena de control, i una pèrdua creixent de relació entre les transaccions financeres i l'economia productiva que haurien d'ajudar a finançar. És ben representativa la dada següent: de totes les transaccions financeres que es produeixen diàriament al món, més del 80% responen exclusivament a finalitats especuladores.

Hi ha altres exemples ben significatius de com els designis d'una sola persona poden fer ballar al seu antuvi una moneda com la lliura esterlina, només amb finalitats especulatives. El financer hongarès George Soros fou el protagonista, a través de l'empresa Quantum, d'una jugada d'aquest estil. Més tard, ell mateix reconeixeria que calia una regulació dels mercats financers que no permetés aquestes maniobres.

Per si no n'hi hagués prou amb tot això, ens trobem amb l'existència dels paradisos fiscals, on les grans fortunes i les transnacionals troben refugi per acabar d'eludir els sistemes impositius dels països on actuen.

Els sectors estratègics dels països industrialitzats sí que es protegeixen

Es poden posar molts exemples d'aquesta paradoxal contradicció amb les tesis liberals, suposadament defensades pels impulsors de la globalització, quan aquestes no convenen a les grans potències econòmiques, ja siguin estats o multinacionals.

El món de la tecnologia, el de l'armament, el de l'agricultura i dels medicaments, per citar quatre exemples estratègics, es troben estretament vigilats a través de regulacions i patents que impedeixen que els seus instruments i descobriments circulin lliurement.

En el mateix sentit, si féssim una ullada al procés que ha portat als països actualment industrialitzats fins a la privilegiada posició que ara detenen, ens trobaríem amb importants períodes de protecció de les seves economies que, de fet, els han permès de consolidar unes indústries i unes línies de creixement econòmic fonamentals per a la seva posició actual. Ara, però, aquests mateixos països són els que exigeixen a la resta del món que es desenvolupi econòmicament en un

De totes les transaccions financeres que es produeixen diàriament al món, més del 80% responen exclusivament a finalitats especuladores.

entorn teòricament liberalitzat i, a la pràctica, dominat per uns quants.

Les persones, com a treballadors, no circulen lliurement

Una altra paradoxa proteccionista entre les tesis liberalitzadores es pot trobar en les constants lleis d'estrangeria i altres regulacions a què se sotmet el "mercat dels treballadors".

Més enllà del fet, més que discutible, que les persones s'hagin de tractar com un factor de producció més, aquesta regulació constant del mercat de treball també suposa una contradicció flagrant amb la suposada voluntat liberalitzadora.

En definitiva, tan sols es liberalitza la circulació dels factors i productes que interessa que circulin.

Una altra paradoxa proteccionista entre les tesis liberalitzadores es pot trobar en les constants lleis d'estrangeria i altres regulacions a què se sotmet el "mercat dels treballadors".

Com ens afecta el procés de globalització liberal?

D'entre els efectes de la globalització actual, durant les Jornades es van tractar especialment les repercussions en l'àmbit de la salut i l'agricultura, les repercussions sobre l'estat del benestar, la militarització de la nostra vida i els problemes de sostenibilitat que planteja.

La salut i l'agricultura

En el camp de la salut i l'agricultura es van voler apuntar algunes de les conseqüències derivades del control de les multinacionals sobre els mercats de l'alimentació, l'agricultura, la indústria farmacèutica...

Difícilment podem parlar de mercats lliures quan unes quantes multinacionals acaparen gairebé la totalitat d'un mercat, però aquesta manca de llibertat no és l'única conseqüència que es deriva d'aquest control.

Les exigències provinents de les necessitats de generar beneficis econòmics a curt termini, de les grans multinacionals, porten a la introducció d'innovacions a una velocitat superior a la necessària per permetre els controls necessaris. Massa sovint s'acaben introduint noves substàncies sense conèixer-ne els efectes, senzillament perquè no es poden esperar els anys que serien necessaris per llançar-les al mercat amb plena seguretat. Aquest és el cas, per posar un exemple, de les substàncies i organismes manipulats genèticament, que trobem sovint

en la nostra alimentació, malgrat que no estigui explicat enlloc.

Un altre exemple exposat a les Jornades fou el dels pesticides, dels quals utilitzem uns dos mil tipus diferents, però tan sols s'han comprovat els efectes d'un 8%. I l'exemple encara resulta més sorprenent quan coneixem que entre els estudiats s'hi troben importants elements amb efectes cancerígens, neurològics i sobre la fertilitat.

Els efectes sobre les persones que treballen al camp amb aquests productes són evidents, però cal pensar que els efectes d'aquests productes també es traslladen a la terra, a l'aigua i als aliments que finalment consumim tots. I hi ha estudis que demostren que el 60% de les malalties degeneratives que patim guarden relació amb el que mengem.

També com a conseqüència d'aquest ritme desenfrenat, motivat per les exigències del mercat, l'agricultura i la ramaderia intensives han esdevingut una de les principals causes d'erosió i desertització mundials.

També es va comentar durant les Jornades com sovint es defensa que la indústria biogenètica és la sortida per acabar amb la fam al món i, en canvi, resulta que segueixen morint milers de persones diàriament de fam, no per manca d'aliments, sinó per una ineficient distribució d'aquests, com cada any s'encarrega de recordar-nos la FAO.

El domini i l'estratègia de les multinacionals del sector les està portant cap al control mundial de les llavors. Per primer cop a la història, els camperols no disposen de llavors per plantar per a les noves collites.

Poc més de mitja dotzena de multinacionals controlen tots els processos i manipulacions del món agrícola i, paradoxalment, la globalització liberalitzadora els permet de controlar-ne els productes a través de patents, fins i tot d'aquells productes que, en cas de ser un invent d'algú, ho serien de la naturalesa. Qui no els pot pagar, es queda sense.

I el que resulta més preocupant és que les multinacionals no podrien tirar endavant aquestes polítiques si no tinguessin el monopoli del mercat de l'alimentació contant amb el vistiplau de la major part dels governs, tant de dretes com d'esquerres, i dels organismes que els agrupen, com l'OMC, el BM i el FMI.

El cert és que els nous sistemes de producció, elaboració i manipulació dels aliments comporta l'aparició de noves malal-

***Difícilment
podem parlar de
mercats lliures
quan poques
multinacionals
acaparen
gairebé la
totalitat d'un
mercat.***

ties, algunes rares i desconegudes, i això fa augmentar el risc en un 300% segons l'OMS.

L'afebliment de l'estat del benestar

Estem immersos en un procés programat i planificat acuradament de destrucció i pèrdua de les garanties socials que defensa l'estat del benestar. Es tracta d'un procés que s'articula sovint des de la defensa de les tesis neoliberals i que ha rebut l'impuls governamental, accentuat a partir dels governs de Thatcher o Reagan als anys 80.

Es critica l'escassa implantació aconseguida per l'estat del benestar perquè no s'han aconseguit resultats del tot satisfactoris per a tothom. No s'ha aconseguit posar fi a la pobresa, ni les desigualtats, ni la marginació de certs sectors, aparentment sense exclusió social, però clarament apartats del procés de desenvolupament actual.

Ens estem despullant de tots els drets i garanties assolits, amb la suposada finalitat de ser més competitiu, que és el que sempre se'ns presenta com una de les claus de l'èxit en l'actual mundialització liberalitzadora.

Una altra lectura és la feta durant les Jornades. Les grans multinacionals no volen cap fre a la seva intenció d'augmentar al màxim els beneficis econòmics, tan ràpidament com sigui possible. I en fixar-se en els serveis públics garantits per l'estat, veuen l'oportunitat de fer negoci ràpid en àrees que fins ara s'havien mantingut fora del seu abast.

A la pràctica ens trobem amb un procés de privatització d'esferes de serveis socials i públics, que fins ara eren de tots i per a tothom i es gestionaven públicament. La gestió privatitzada de serveis com ara la Seguretat Social, els sistemes de pensions o la sanitat en són clars exemples. Però com es poden garantir millor els serveis, fins ara públics, des d'entitats on la finalitat no és el mateix fet de garantir-los sinó la maximització del benefici de qui els presta?

Exemples de privatització com els de la sanitat als Estats Units, han acabat portant a situacions en les quals en els barris més pobres i marginats del país més ric del món, l'esperança de vida esdevé equiparable a la dels països més pobres del món. La sanitat privada nord-americana, està molt més burocratitzada que la pública, és molt més cara i molt més ineficaç en massa ocasions. Evidentment, el criteri general no és facilitar un bon

El domini i l'estratègia de les multinacionals del sector les està portant cap al control mundial de les llavors.

servei sanitari, sinó obtenir el màxim benefici de les quotes percebudes dels clients, facilitant el mínim de serveis.

D'altra banda, si la defensa de la privatització es fa perquè es creu que la gestió privada resulta més eficient, per què es comença sempre per la privatització de tots aquells serveis que es poden garantir d'una manera rendible des de la gestió pública i no pels que són deficitaris?

Amb les propostes liberalitzadores de la globalització, ens equiparem als nivells més baixos de protecció social que coneixem. Per què no es pren com a model el de l'estat del benestar, encara que sigui perquè es tracta del menys dolent dels sistemes socials que fins avui s'han conegut?

A la pràctica ens trobem amb un procés de privatització d'esferes de serveis socials i públics, que fins ara eren de tots i per a tothom i es gestionaven públicament.

La militarització de la nostra vida

Durant les Jornades es va dedicar un espai a parlar del negoci de les armes, que avui conviu estretament amb l'actual procés de globalització. Es va fer partint de l'anàlisi del model de l'Estat espanyol, que tal com exposen els pressupostos nacionals de cada any, de manera més o menys camuflada, produeix i ven armes com a forma de negoci de l'estat.

A l'Estat espanyol es produeixen armes per a l'exèrcit propi, però també per a l'exportació. L'ús que se'n faci, legítim o il·legítim, poc importa si es fa negoci. Turquia, per exemple, que és un dels més grans compradors de les armes espanyoles, és un país on hi ha contínues violacions dels drets humans al Kurdistan, però això poc importa a l'hora de vendre'ls armes.

Després de la caiguda del mur de Berlín es va creure il·lusòriament que ja no caldrien uns pressupostos militars tan elevats i que bona part d'aquests diners es podrien destinar a Sanitat, Educació... Això va quedar en una gran il·lusió i res més, ja que després d'un temps d'indecisió el mercat armamentista s'ha recuperat perquè la venda d'armes continua essent un molt bon negoci.

Espanya, per exemple, que és el país de la UE que menys gasta en recerca i desenvolupament, dedica prop del 50% d'aquest pressupost a finalitats militars, la qual cosa hipoteca el futur del país. Per fer-nos-en una idea, la despesa pública dedicada a l'experimentació amb armes és superior al pressupost de totes les universitats espanyoles juntes.

Durant les Jornades també es va recordar que, quan es parla del nou marc establert per l'OMC, teòricament perseguint la lliu-

re circulació de béns i serveis sense barreres ni controls, cal tenir present que si llegim la lletra petita trobem una clàusula que admet la protecció en les indústries estratègiques i de seguretat, siguin empreses públiques o privades, entre les quals trobem l'armamentista.

Altres paradoxes, en aquest sentit, són per exemple que els principals venedors d'armes del món són, curiosament, els principals països representants de l'ONU en les accions en favor de la pau del món. Així com també resulta paradoxal que es signin tractats internacionals a favor de la reducció d'armament i, a la vegada, s'estigui afavorint la implantació de les empreses productores d'aquest armament.

Finalment també es va plantejar una darrera qüestió de difícil resposta: si la globalització actual ens proposa un sistema que ens ha de resultar atractiu a tots els habitants d'aquest planeta, quin sentit té mantenir una estructura militar, que constantment demostra que la seva principal funció és defensar els interessos d'un sistema econòmic que només beneficia uns quants?

La insostenibilitat

A les Jornades es va afirmar que el deteriorament del planeta, degut al consum desordenat i desenfrenat que comporta l'actual sistema de globalització, no és sostenible, a més de resultar profundament desequilibrat i injust.

Per un costat, els recursos naturals són escassos i alguns ja s'estan acabant. I, a més, els països occidentals no podem seguir amb els nostres ritmes de consum i producció irracionals, sense l'explotació dels recursos dels països pobres. Per tant, el model que ja no pot avançar sense l'explotació dels recursos dels que en queden apartats, difícilment podrà fer-se extensiu a tothom.

Per un altra banda, els ritmes de producció i consum actuals provoquen un canvi climàtic, bàsicament degut a l'escalfament de la Terra. També en aquest sentit els efectes de la contaminació, provocats principalment per una minoria de països, tenen unes repercussions evidents sobre el clima de tot el món.

Per posar un exemple, l'escalfament de la Terra és un fet degut, principalment, al gasos de la combustió de CO₂ que passen a l'atmosfera, i els EUA (el 4% de la població mundial) són el màxim contaminador per via d'aquests gasos, amb el 23% de

***La sanitat
privada nord-
americana està
molt més
burocratitzada
que la pública,
és molt més cara
i molts cops més
ineficaç.***

la contaminació mundial. Potser per això s'oposen a firmar cap acord per a la seva reducció.

Ja fa temps que sentim a parlar que el petroli i el gas s'esgoten, i es treballa en la recerca d'altres sistemes energètics, però com que el negoci d'uns quants funciona, per què canviar-ho? A la vegada, es continuen potenciant energies com ara la nuclear, encara que ja no sabem què fer amb els residus tòxics que produeixen actualment.

També es va fer esment, a les Jornades, del problema del deute ecològic generat per l'explotació que fem dels recursos dels països no industrialitzats. Un problema que potser preocupa encara més que el del deute extern als països del sud, ja que si no es tenen diners no es pot pagar el deute, però si no tens aigua per beure, ni terres per treballar, les alternatives esdevenen morir de gana o emigrar.

Un exemple de l'espoli dels recursos naturals dels països pobres és el que fan les empreses de biotecnologia, que estan patentant, a correccita, les últimes espècies naturals de plantes en vies d'extinció. Desapareixen de l'ordre d'unes 100 espècies diàries, per això les multinacionals estan patentant-les tan ràpidament, perquè amb el descens de la diversitat passen a constituir un potencial de negoci que no es pot deixar escapar.

Un tercer aspecte tractat van ser els impactes del deute extern en la degradació del medi ambient local. És a dir, que per pagar el deute extern, a molts països del sud han de permetre desforestar, degradar, hipotecar i/o desertitzar les seves terres, optant per cultius inapropiats i utilitzant el màxim de productes químics per obtenir millors collites, encara que això acabi implicant deixar el sòl estèril en pocs anys.

La globalització actual ens proposa cobrir les necessitats del present, compromentent la capacitat de poder viure lliurement per a les generacions futures. És sostenible aquest model?

Quines alternatives hi ha actualment?

Durant les Jornades es va parlar d'algunes alternatives existents, actualment en pràctica i amb un èxit poc discutible. Entre d'altres es va parlar de l'important paper de l'educació en valors, com alternativa a l'educació actual, i de com aquesta educació permet de donar ales a projectes com els de l'MST del Brasil, com forma alternativa d'organització social, al cooperativisme, com a forma alternativa d'organitzar l'activitat econòmica i

***Amb les
propostes
liberalitzadores
de la
globalització,
ens equiparem
als nivells més
baixos de
protecció social
que coneixem.***

empresarial, o a projectes de finançament alternatius, com el d'Acció solidària contra l'atur o el de Coop 57.

L'educació en valors: la cultura de la pau

A les Jornades es va fer esment de com en els últims temps sembla que educar significa acumular uns sabers que després tinguin un preu en el mercat. Es tracta d'una educació funcional, cada vegada més tècnica i on cada vegada es va prescindint més dels continguts ètics i socials, culturals, espirituals i filosòfics, que hauria d'incloure una formació integral.

En el nostre entorn, l'educació en valors ha estat desprestigiada per propagandes interessades, durant els últims anys i dècades, associant-la sovint a la imposició de falses morals i així, sense adonar-nos, anem perdent o se'ns fa molt més difícil la tasca de reflexionar, innovar i decidir personal i socialment. D'alguna manera tot se'ns dona triat i beneït.

Resulta evident la urgència i la necessitat d'emprendre un tipus d'educació en valors que generi pilars bàsics de convivència i de pau, en lloc de l'educació funcional actual.

Aquest tipus d'educació proposa formar persones amb vocació més de ser que no de posseir. Persones que no tanquin els ulls a l'entorn i no girin la cara als altres éssers humans amb qui conviuen.

Es tracta de formar la gent per actuar de forma crítica i reflexiva, analitzant amb profunditat la realitat en què vivim, interpretant-la, ajudant-la a conèixer, a acceptar i a superar els seus propis condicionaments i per tal de comprometre's en la construcció d'una societat més justa i més solidària.

Es tracta també de formar les persones de manera que vegin l'alliberament dels altres com a punt de referència per a la seva pròpia llibertat, que entenguin que mitjans i fins són igualment importants. En definitiva, que siguin subjectes de la història en lloc de sentir-se arrossegats per ella.

Segurament el sentiment d'impotència és un dels escuts al darrere dels quals trobaríem parapetades tantes i tantes persones que no fan res davant d'una injustícia evident. Una persona solidària, arrelada a la comunitat immediata que dona sentit a la seva personalitat i al seu esforç, està compromesa en la construcció d'unes relacions d'igualtat i de reciprocitat amb els altres, perquè sols a partir d'aquests moments por ésser ella mateixa creadora de la cultura en què viu.

Després la caiguda del mur de Berlín, es va creure il·lusòriament que ja no caldrien uns pressupostos militars tan elevats.

Una persona compromesa amb un estil de vida pel qual ha optat lliurement i conscientment, a partir d'actituds i valors que la història humana ens va deixant com a creadors de persones i de comunitats. Estem pensant en llibertat i en diàleg, en tolerància i en justícia i en solidaritat i en pau.

L'educació és la porta de la cultura i, per tant, també ho és de la cultura de la pau. Cal educar, doncs, en aquests valors i entre ells en la pau, i cal fer-ho predicant amb l'exemple, en un entorn on deixem d'acceptar i justificar la violència i les guerres, oferint experiències de pau al seu lloc, trobant maneres d'expressar la pau, fugint de la passivitat personal, de la superioritat jeràrquica, enfrontant els conflictes i deixant de restar quiets i impermeables al sofriment d'altres.

La pedagogia de la pau, en aquests moments, ha de competir, però, amb les imatges trepidants i d'heroicitat que acompanyen la violència gratuïta. Ha de trencar el model del bo de la pel·lícula, maco, llest i guanyador, enfront del dolent sempre lleig, badoc i perdedor. Cal superar, si es pot dir així, la beatitud dels constructors de pau, que sempre juguen un paper secundari, aquell de l'amic de l'heroi que moria moltes vegades sense ni tan sols haver entrat en acció, per la qual cosa quasi passa desapercebut. Cal seguir trobant maneres atractives, no manipulades ni maquillades, de treballar per la pau i educar per la pau.

El moviment dels sense terra del Brasil

Durant les jornades es va parlar també de l'MST del Brasil, un dels moviments més grans en favor dels camperols, i un exemple a l'Amèrica Llatina per la seva lluita contra els efectes d'aquesta globalització salvatge.

L'MST és un moviment social que començà als anys 70 i el seu lema és "Ocupar, treballar, resistir i produir".

Ocupar vol dir buscar una terra apropiada, prou gran i bona per conrear, i que compleixi una característica que després pugui fer viable l'ocupació inicial: que faci com a mínim 5 anys que no s'hi conrea res, perquè tal com recull la Constitució del Brasil, les terres que estiguin 5 anys sense produir poden ser expropiades. Les ocupacions poden arribar a recollir de 300 a 3.000 famílies de cop i es fan de forma conjunta i tan secreta com sigui possible.

Resistir i treballar. El propietari acostuma a prendre represàlies enfront de l'ocupació i la resistència davant d'aquestes

***Els principals
venedors
d'armes del món
són, curiosament,
els principals
països
representants de
l'ONU en les
accions en favor
de la pau.***

sempre es mira de fer de forma pacífica. Quan la represàlia esdevé violenta, s'opta per marxar i potser tornar-ho a provar al cap de poques setmanes. La resistència és el pas més dur i les autoritats ajuden ben poc, per no dir gens. Evidentment en resulten ferits, molts ferits, i empresonaments, però es tracta d'una lluita per sobreviure i l'alternativa no existeix.

Si arriben a establir-se en uns terrenys, munten, de forma comunitària, serveis de vigilància i de treball, i s'inicien els tràmits legals per reclamar les terres. No resulta fàcil, però quan arriben a judici en un 80% dels casos acostumen a aconseguir la legalització de l'ocupació i de l'assentament. El govern compra les terres al propietari i les cedeix als camperols en usdefruit.

A partir d'aquí comença el procés assembleari d'organització del conreu de les terres, però també d'organització social, donant un gran pes a l'educació.

El cooperativisme

Durant les Jornades es va presentar el cooperativisme com una alternativa a les formes empresarials que propugnen l'actual globalització. Una forma empresarial que ha conviscut amb elles des de fa més de cent anys, dins d'una mateixa economia de mercat, però evidenciant que les coses es poden fer d'una altra manera.

A grans trets, el cooperativisme proposa una organització democràtica de la producció, en lloc de l'estructura jeràrquica de l'empresa capitalista, i un desenvolupament empresarial que no persegueixi tan sols l'eficiència de costos i la maximització dels beneficis econòmics, sinó que també cerqui l'eficiència social i, per tant, una relació més justa i solidària amb el seu entorn, ja sigui empresarial o social.

Acció solidària contra l'atur

També durant les Jornades es feu la presentació d'Acció solidària contra l'atur, una fundació privada creada el 1981 que té per objectiu la promoció d'accions solidàries contra l'atur, bàsicament mitjançant la creació i gestió d'un fons econòmic de solidaritat amb els aturats.

Aquest fons prové bàsicament dels socis i col·laboradors (50%), de subvencions públiques i privades (15%) i de la devo-

***Es continuen
potenciant
energies com la
nuclear, encara
que ja no sabem
què fer amb els
residus tòxics
que produeixen.***

sempre es mira de fer de forma pacífica. Quan la represàlia esdevé violenta, s'opta per marxar i potser tornar-ho a provar al cap de poques setmanes. La resistència és el pas més dur i les autoritats ajuden ben poc, per no dir gens. Evidentment en resulten ferits, molts ferits, i empresonaments, però es tracta d'una lluita per sobreviure i l'alternativa no existeix.

Si arriben a establir-se en uns terrenys, munten, de forma comunitària, serveis de vigilància i de treball, i s'inicien els tràmits legals per reclamar les terres. No resulta fàcil, però quan arriben a judici en un 80% dels casos acostumen a aconseguir la legalització de l'ocupació i de l'assentament. El govern compra les terres al propietari i les cedeix als camperols en usdefruit.

A partir d'aquí comença el procés assembleari d'organització del conreu de les terres, però també d'organització social, donant un gran pes a l'educació.

El cooperativisme

Durant les Jornades es va presentar el cooperativisme com una alternativa a les formes empresarials que propugnen l'actual globalització. Una forma empresarial que ha conviscut amb elles des de fa més de cent anys, dins d'una mateixa economia de mercat, però evidenciant que les coses es poden fer d'una altra manera.

A grans trets, el cooperativisme proposa una organització democràtica de la producció, en lloc de l'estructura jeràrquica de l'empresa capitalista, i un desenvolupament empresarial que no persegueixi tan sols l'eficiència de costos i la maximització dels beneficis econòmics, sinó que també cerqui l'eficiència social i, per tant, una relació més justa i solidària amb el seu entorn, ja sigui empresarial o social.

Acció solidària contra l'atur

També durant les Jornades es feu la presentació d'Acció solidària contra l'atur, una fundació privada creada el 1981 que té per objectiu la promoció d'accions solidàries contra l'atur, bàsicament mitjançant la creació i gestió d'un fons econòmic de solidaritat amb els aturats.

Aquest fons prové bàsicament dels socis i col·laboradors (50%), de subvencions públiques i privades (15%) i de la devo-

***Es continuen
potenciant
energies com la
nuclear, encara
que ja no sabem
què fer amb els
residus tòxics
que produeixen.***

lució de les subvencions que s'han atorgat per executar iniciatives d'ocupació (35%).

Els projectes als quals donen suport són bàsicament de dos tipus: situacions límit de persones aturades que necessiten un ajut immediat (50%) o per falta d'habitatge (60%) i projectes d'autoocupació.

El suport a l'autoocupació suposa un estudi de la viabilitat dels projectes, tot i que cal tenir present que sovint es tracta de persones que no tenen accés al sistema financer habitual. L'assumpció del risc que això suposa se sol compensar amb l'exigència del compliment dels compromisos pactats.

Les subvencions es donen sense interessos i, en alguns casos, poden arribar a ser a fons perdut, o amb un període de retorn indefinit, encara que aquesta no és la tònica habitual.

COOP 57

Finalment, també l'experiència del COOP 57 tingué un espai a les Jornades. COOP 57 és una cooperativa de serveis financers que es va crear el 1995 per demostrar que era possible ser radicalment alternatiu en el món financer, creant una estructura, no bancària i no burocratitzada, que permetés oferir eines de finançament amb el rigor suficient.

COOP 57 no s'alimenta d'aportacions a fons perdut, ni de donatius, ni de subvencions, sinó que ho fa exclusivament de les aportacions de l'estalvi popular i de les aportacions generades per entitats d'economia social, cooperatives, associacions, entitats cíviques...

Aquests diners, que per tant són retornables, s'apliquen a projectes concrets on es posa èmfasi en la seva finalitat com a criteri d'avaluació. Si el projecte no suposa la creació de llocs de treball estables i dignes, i la creació de processos de producció o de treball respectuosos amb l'entorn social i mediambiental, no obté la consideració d'acceptable, per més viable que pugui resultar econòmicament.

Les garanties que demana COOP 57 també són diferents. Així com als bancs i caixes habituals es demana un aval solidari, la qual cosa significa que, en cas de no pagar en els dies establerts, qualsevol i cadascuna de les persones que han signat l'aval solidari, responen pel total del deute, a COOP 57 aquesta responsabilitat es divideix entre tantes persones com hi hagi.

Per pagar el deute extern, a molts països del Sud han de permetre desforestar, degradar, hipotecar i/o desertitzar les seves terres.

Des del punt de vista de l'execució, el préstec és menys àgil, però resulta més humà i raonable que en el sistema seguit pels bancs i caixes habituals.

Els destinataris del finançament són els mateixos socis de COOP 57, trencant així la separació d'interessos entre qui demana i qui atorga aquest finançament. Tots els socis tenen el mateix poder de decisió i poden ser-ne beneficiaris en el cas de necessitar-ho.

El tipus d'interès que aplica COOP 57 als seus préstecs és molt similar al que correntment es diu en bancs i caixes interès preferencial, que és el que concedeixen als seus millors clients.

En els últims temps, sembla que educar significa acumular uns sabers que després tinguin un preu en el mercat.

Què podem fer?

De la multitud de propostes que sorgiren en el marc de les Jornades, aquestes deu en són un exemple:

1. Establir poders o governs a escala mundial que estiguin per sobre del poder de les transnacionals.
2. Democratitzar el procés de mundialització per acostar-lo a les persones afectades: humanitzar-lo.
3. Avançar cap a formes de democràcia participativa en els àmbits on sigui possible.
4. Potenciar i educar en el consum responsable: productes de comerç just i solidari, productes biològics, productes cooperatius...
5. Potenciar l'estalvi responsable: què es fa amb els nostres estalvis?
6. Actuar globalment i localment, col·lectivament i individualment.
7. Nacionalitzar, socialitzar i autogestionar els sistemes de producció.
8. Treballar en la desmilitarització de la societat.
9. Recuperar els mitjans de comunicació públics per fer més pedagogia.
10. Adonar-nos que les mobilitzacions són útils i la nostra actitud personal també.

* Jordi Marí, assistent a les Jornades enfront de la globalització neoliberal, de juny de 2001.

Més enllà de la igualtat: gènere i cooperativisme

Departament de la Dona de COCETA

Hi ha temes complexos de justícia social, molts dels quals les cooperatives han intentat solucionar històricament i ho han de seguir fent. Un d'ells té a veure amb la desigual posició de les dones a tot el món. Les dones són desproporcionadament evidents entre els pobres; proporcionen més que la seva part de mà d'obra, remunerada, infraremunerada i no remunerada a la

majoria de les economies; la seva capacitat de controlar les seves vides és, sovint, molt limitada”.

Aquestes paraules s'inclouen en la Declaració de Manchester de l'ACI sobre la identitat i la cultura cooperativa (1995).

Es compleixen ara 80 anys des que va sorgir el 1921 el Gremi Internacional de Dones Cooperativistes. L'origen d'aquest moviment es va gestar a la Gran Bretanya el 1883 des d'un col·lectiu de dones cooperativistes, profundament implicades en els canvis econòmics i socials que s'estaven desenvolupant, que potenciaven l'emancipació de la dona i una participació més elevada d'aquestes en la vida pública i el desenvolupament social i econòmic.

Continuant aquesta tasca trobem grups de dones organitzades en diferents federacions cooperatives i constituint associacions pròpies. Una de les expressions d'aquest moviment organitzat és el Departament de la Dona de COCETA. A través d'aquesta ponència, el Departament de la Dona expressa la seva posició sobre la igualtat de gènere en el moviment cooperatiu.

Presentació del Departament de la Dona de COCETA

El Departament de la Dona de COCETA sorgeix el 1997 a iniciativa d'un grup de dones cooperativistes de tot l'Estat davant de la contínua demanda externa i interna per abordar el posicionament del cooperativisme quant a la igualtat entre homes i dones.

No cal recordar en aquest espai quins són els valors i els principis que sustenten el cooperativisme, però sí que s'ha de destacar la importància que aquests tenen per guiar la generació d'un altre tipus de relacions econòmiques que tinguin com a centre la persona i no el capital. És en aquest aspecte en què adquireix la màxima importància parlar d'igualtat de gèneres en l'economia i en el cooperativisme. Vegem per què.

Situació de les dones com a sòcies i treballadores de CTA

Si fem una anàlisi succinta de la participació d'homes i dones en el cooperativisme veurem que destaquen diverses qüestions:

1. La presència de les dones en el treball cooperatiu és molt superior a la seva participació en altres formes de treball. En

La jornada real de treball (remunerat més no remunerat) al llarg de l'any és quasi el doble per a les dones (una mitjana de 56,07 hores a la setmana) que per als homes (36,43 hores de mitjana).

el cooperativisme, un 49% de la plantilla són dones. En el mercat laboral general, les dones ocupades suposen el 35,6%.

2. Són el 42% dels socis. És a dir, tenen més probabilitats d'estar a les cooperatives com a assalariades i no com a sòcies treballadores amb poder de decisió.

3. Les formes de contractació són més precàries: el 61% de les persones amb contractes temporals a les cooperatives són dones. Tan sols un 31% dels assalariats fixos són dones. En el mercat laboral general, les ocupades fixes són el 34,76%.

4. Hi ha segregació horitzontal: les dones treballen sobretot en cooperatives de serveis. Suposen el 62% de la mà d'obra en el sector serveis i tan sols el 36% en el sector industrial. A més, la seva presència en el sector industrial es concentra bàsicament en la indústria tèxtil i de confecció. En aquest aspecte també trobem similituds amb altres formes societàries.

5. Quant a categories professionals, les dones treballen sobretot en les categories de treballadores qualificades i no qualificades, mentre que a les categories superiors els homes estan sobrerrepresentats. Si analitzem aquest aspecte en un sector particularment feminitzat, com és el de la iniciativa social, veiem que aquesta realitat es manté: els homes representen el 40% dels directius i comandaments intermedis, tècnics i coordinadors, a pesar que tenen una presència minoritària a les cooperatives.

6. Finalment, cal destacar també la majoritària presència de les dones en jornades a temps parcial. Aproximadament el 65% de les persones amb contractes a temps parcial són dones¹. En altres formes de treball trobem que són el 75,16%.

És indubtable, per tant, que el cooperativisme és més igualitari i menys discriminatori que el mercat general quant a accés al treball per part de les dones. Es tracta d'un sector que discrimina menys en la selecció i en la incorporació, ja que pràcticament hi ha una presència equilibrada d'homes i dones (quasi el 50%).

En la resta de les situacions (tipus de contracte, estabilitat en el treball...), les dones sòcies i treballadores de cooperatives troben les mateixes dificultats que les seves homòlogues en altres

Les dones tenen més probabilitats d'estar a les cooperatives com a assalariades i no com a sòcies treballadores amb poder de decisió.

(1) Dades extretes de l'Observatori de Treball de COCETA. 2000.

empreses. Les dades presentades no són altra cosa que el reflex de les dificultats generals que tenen les dones en el mercat laboral.

Els obstacles es reflecteixen tant en les condicions d'incorporació com en les formes que adopti el treball femení.

Quines són les causes?

Segregació horitzontal: l'arrelament dels prejudicis

Com hem vist, el treball femení es concentra en el sector serveis i majoritàriament en activitats d'atenció a persones, neteja, hostaleria. En canvi, en indústries "dures", com indústries del metall o d'automoció, la seva presència és quasi anecdòtica.

La causa d'aquesta segregació per professions o oficis és que segueix funcionant el prejudici sobre les capacitats d'homes i dones per al desenvolupament de determinades activitats. Encara que s'aprecia una evolució en aquest sentit (relacionada amb l'evolució de la tecnologia que relega la força física a un segon pla i fins i tot l'elimina com a factor), subsisteixen prejudicis que dificulten la contractació de dones en determinats sectors vinculats a les indústries tradicionals i a activitats considerades masculines.

Aquests prejudicis també afecten en sentit invers: es considera que, en canvi, els homes no estan capacitats per fer feines d'atenció i cura de persones. Malgrat tot, hi ha dues consideracions que s'han de fer aquí:

– les professions o oficis dins d'aquesta activitat estan mal remunerats i poc valorats socialment, per la qual cosa la demanda de treball masculina en aquest sector és molt menor i no planteja contradiccions,

– els prejudicis s'eliminen més ràpidament quan es refereixen a habilitats relacionals que quan es refereixen a habilitats o destreses relacionades amb la força o amb el perill.

S'associa més fàcilment un home en el sector serveis que una dona com a patrona de vaixell de pesca d'altura.

Cal continuar, per tant, lluitant activament contra la subsistència d'aquests prejudicis i apostant per les capacitats individuals i per la formació.

El treball femení es concentra en el sector serveis i majoritàriament en activitats d'atenció a persones, neteja, hostaleria...

Ahora, cal qüestionar aquesta jerarquia en la valoració de les ocupacions, en les quals les professions masculinitzades són més prestigioses i, per tant, estan més ben remunerades, i les feminitzades tenen pitjors condicions laborals i una pitjor remuneració. Hem de treballar per revalorar la prestació de serveis derivada de la mercantilització d'activitats relacionades tradicionalment amb l'àmbit reproductiu i lluitar perquè tinguin una altra consideració social i millors condicions laborals.

Segregació vertical

En el mateix sentit que quant a la segregació horitzontal, encara que a causa d'altres factors, trobem resistències en la promoció de dones com a directives o gestores de cooperatives.

Es vincula normalment la capacitat de lideratge a característiques masculines (independència, directivitat, agressivitat, risc) i són les mateixes dones les que moltes vegades s'auto-exclouen a favor d'un company de la cooperativa. Com veiem fins i tot en sectors clarament feminitzats –com són les cooperatives d'iniciativa social–, els homes representen quasi el 50% dels càrrecs directius i de responsabilitat.

En aquest sentit, hi ha dues estratègies que s'han d'abordar: el suport a la capacitat de lideratge femení, per tal d'incrementar l'autoconfiança en les pròpies possibilitats, i l'eliminació de prejudicis en tots dos gèneres sobre la gerència o la direcció com a paper masculí.

La temporalitat en el treball i la preferència per jornades de treball reduïdes: la complexitat de combinar les responsabilitats públiques i privades

Interrelacions entre l'àmbit públic i el privat: conciliació entre vida familiar i professional

Hi ha un element fonamental que segueix condicionant la participació de les dones en el treball i és la seva exclusiva responsabilitat en les tasques de l'àmbit privat.

Tot i que es tracta d'un treball invisible, la cura de persones dependents i la càrrega de treball reproductiu suposen per a les nacions una riquesa que, no per estar invisibilitzada, deixa de ser molt important².

La causa de la segregació per professions o oficis és que segueix funcionant el prejudici sobre les capacitats d'homes i dones per desenvolupar determinades activitats.

(2) Vegeu a *Cuadernos de Mujer y Cooperativismo*, núm. 2, l'article d'Arantxa Rodríguez i Mercedes Larrañaga sobre aquest tema.

La preocupació pel pes del treball reproductiu en l'economia és recent. Tot i que el 1947 Kuznets ja va assenyalar la necessitat d'incloure en les comptabilitats nacionals la producció de subsistència, fins a l'any 1985, durant la Conferència de Nairobi pel Progrés de les Dones no culmina una proposta per acabar amb aquesta invisibilitat tant en les estadístiques com en les comptabilitats nacionals.

Més tard, el Comitè d'Experts de les Nacions Unides proposa a Santo Domingo el 1986 el desenvolupament de comptes satèl·lits, complementaris al PIB. I el 1995, a la Conferència de Pequín, els governs es comprometen a modificar la interpretació de la seva pròpia estructura econòmica a través de la quantificació i la valoració del treball no remunerat.

Com a resultat d'aquests esforços, obtenim les dades següents: segons un estudi fet per M. Ángeles Durán (DURÁN, 2000), si es comptabilitzès el treball reproductiu fet per les dones espanyoles el PIB nacional s'incrementaria en un 60,9%.

Aquesta aportació no solament no és reconeguda socialment sinó que condiona les formes que adopta el treball femení en el mercat. Les transformacions que s'estan produint en la interrelació entre l'àmbit públic i el privat van en el sentit que les dones s'adaptin al mercat, sense qüestionar com ha de canviar l'àmbit domèstic al mateix temps.

L'estructura del mercat de treball i la societat segueixen funcionant sobre la base que la dona és qui s'ocupa de la llar i la família, i l'home qui s'encarrega del benestar econòmic. Aquesta actitud està en conflicte amb la nova realitat. Les famílies monoparentals i les famílies en què treballen els dos membres de la parella són cada vegada més nombroses, mentre el nombre de famílies amb un sol sou ha disminuït de manera espectacular.

La societat segueix considerant que són bàsicament les dones les qui han de fer front a les exigències de treball i responsabilitats familiars.

La càrrega global de treball a la societat reflecteix molt bé l'obstacle que aquesta divisió de papers suposa per a les dones. Segons dades obtingudes per M. Ángeles Durán, la jornada real de treball (remunerat més no remunerat) al llarg de l'any és quasi el doble per a les dones (una mitjana de 56,07 hores a la setmana) que per als homes (36,43 hores de mitjana). Els homes només desenvolupen una tercera part del treball total

S'associa més fàcilment un home en el sector serveis que una dona com a patrona de vaixell de pesca d'altura.

requerit per mantenir la societat espanyola en els nivells de benestar de què actualment gaudeix. El nivell de vida del país es manté gràcies a l'aportació d'una gran quantitat de treball no remunerat, del qual 80% s'adscriu el a les dones.

Una de les estratègies generades per les dones ha estat precisament incorporar-se al mercat laboral amb jornades a temps parcial (el 65% dels contractes a temps parcial a les cooperatives són treballs femenins), la qual cosa permet conciliar ocupació i treball reproductiu, és a dir: que segueixen assumint quasi en exclusiva la càrrega de treball reproductiu. Que aquesta sigui una estratègia escollida per les dones i que no s'hagi produït en la societat, de moment, un debat sobre aquest tema no vol dir que aquesta situació no generi contradiccions i desigualtats tant al voltant de l'ocupació com al voltant del treball reproductiu.

L'eufemisme de conciliació oculta en realitat una desigual situació pel que fa a opcions d'incorporació al treball, de promoció en aquest, de remuneració salarial, d'obtenció de prestacions per via contributiva i, òbviament, una desigual situació quant al treball reproductiu, no solament no remunerat sinó, a més, molt desvalorat socialment.

El discurs de la conciliació va dirigit a les dones, quan a l'esfera privada estem tots i totes: homes i dones.

El cooperativisme s'ha de comprometre amb un projecte d'igualtat real, que visibilitzi el treball reproductiu, que reflecteixi el seu valor en la societat i, en conseqüència, ha de proposar la generació de mecanismes perquè socis i sòcies participin i treballin en igualtat.

Perspectives de futur

1. L'aposta per la igualtat

Les primeres propostes que sorgeixen des de les dones organitzades en el cooperativisme van encaminades a superar les desigualtats existents i a assolir les mateixes condicions que els homes quant a treball i condicions laborals.

En aquest sentit, es defensa la creació de mesures correctores a les situacions de desequilibri, la implantació d'accions positives, la superació de prejudicis, l'aposta per la formació i la qualificació com a eines de promoció del treball femení i de millora de les condicions laborals.

Cal qüestionar la jerarquia en la valoració de les ocupacions, en les quals les professions masculinitzades són més prestigioses i, per tant, estan més ben remunerades, i les feminitzades tenen pitjors condicions labores i una pitjor remuneració.

Moltes de les actuacions que es fan des de les federacions cooperatives, els departaments i les àrees de la dona i des de les associacions de dones van en aquesta línia. Projectes com la revista *Cuadernos de Mujer y Cooperativismo* del Departament de la Dona i AMECOOP, jornades sobre dones i cooperativisme, el projecte Carme a València, la Guia per a la Coeducació a les cooperatives d'AMECOOP són exemples de les estratègies generades a l'entorn cooperatiu per sensibilitzar sobre aquesta realitat i sumar esforços a aquests objectius.

En aquest sentit, tres propostes són ineludibles per al moviment cooperatiu:

- Incloure l'equitat de gènere com un element de qualitat en els plans empresarials.
- Incorporar mesures en els plans estratègics per assolir la igualtat de gènere, en tots els àmbits del treball cooperatiu i de la presa de decisions.
- Revisar els principis i els valors avaluant la seva aplicació quant a l'equitat de gènere.

2. La superació de la igualtat: propostes des de les dones

En una altra línia, que va més enllà d'aconseguir condicions d'igualtat a les empreses, cal transformar les visions i les actituds sobre el treball, l'ocupació i el repartiment de la càrrega global de treball. No volem una igualtat que es basi en la disponibilitat total cap al treball i relegui altres aspectes del desenvolupament de la persona.

Ens costa incorporar en les nostres preocupacions i en els nostres discursos aquests problemes, ens costa tant cap a l'exterior com cap a l'interior de les nostres empreses. Si parlem de la importància de conciliar vida familiar i laboral considerem que s'està parlant de coses de dones i, per tant, de coses menors. No són coses serioses, els congressos són coses serioses i cal parlar de coses serioses. Les dones ens contagiem d'aquesta visió i seguim sense legitimar les nostres pròpies necessitats.

És seriós parlar que si es comptabilitzés el treball reproductiu suposaria un increment d'un 60,9% del Producte Interior Brut?³.

És seriós parlar que les dones fan el 70% de les hores treballades en el món i que tenen l'1% de la propietat mundial? És seriós parlar que les dones perceben tan sols el 10% dels beneficis del treball que fan?

El discurs de la conciliació entre ocupació i treball reproductiu va dirigit a les dones, quan a l'esfera privada estem tots i totes: homes i dones.

(3) Segons una investigació feta per M. Ángeles Durán, si s'incloués la producció des de l'àmbit privat a la comptabilitat nacional, el PIB nacional s'incrementaria un 60,9%. (Durán, 2000).

Hem de començar a incorporar dins dels espais “seriosos” aquestes qüestions. I som les dones les qui hem de legitimar, en primera instància, aquestes preocupacions. Hem de legitimar les nostres necessitats com a reivindicacions.

Les nostres necessitats no són tenir disponibilitat total per al treball. La disponibilitat total és una condició masculina que, evidentment, situa el llistó en condicions molt difícils perquè les dones amb càrregues familiars el puguin igualar, però que, a més, no és desitjable des del punt de vista social. Cal treballar per un tipus d’ocupació i de marc laboral que garanteixi unes mínimes condicions de conciliació entre vida professional i familiar. Volem que s’obri un debat sobre l’economia al servei de la persona (i no la persona al servei de l’economia), incorporant aquestes qüestions que fins ara han estat fora.

Dos instruments fonamentals del cooperativisme al·ludeixen a la propietat dels mitjans de producció i a la presa de decisions. Són èxits imprescindibles, però al·ludeixen a condicions fins fa poc exclusivament masculines –la propietat i el poder en l’economia. Què passa amb les qüestions que afecten les dones?, què passa amb el treball no remunerat, què passa amb la interrelació entre esfera privada i treball?, què passa amb l’escassa qualitat de vida de les dones que comptabilitzen aquestes dues responsabilitats?, què suposa prioritzar la persona i no el capital?, considerar solament els aspectes de la propietat i la presa de decisions?, no considerar els aspectes de les condicions laborals i la qualitat de vida de les persones?

Assistim a una generació d’idees en l’àmbit europeu sobre fórmules alternatives a un model de desenvolupament basat en el treball. Crear un salari social, basat en la condició de ciutadà/ana i no de treballador/a, la reducció de la jornada laboral a 35 hores, el repartiment del treball són algunes de les propostes que sorgeixen i que reflecteixen la ineptitud social per transformar la nostra forma de vida i el nostre model de desenvolupament.

El debat no és solament tenir més temps per atendre l’esfera privada, és també donar suport al desenvolupament de les persones fora del marc del treball, situar el centre d’atenció en la persona i no en l’obtenció de beneficis. És donar-li una altra importància al treball, és situar-lo com a mitjà de vida i no com a medi de vida.

Probablement col·locar en el centre de l’objectiu de desenvolupament el benestar i la qualitat de vida de les persones

El nivell de vida del país es manté gràcies a l’aportació d’una gran quantitat de treball no remunerat, el 80% del qual s’adscriu a les dones.

suposa qüestionar el creixement econòmic sostenible i apostar per models econòmics sostenibles que, a més, qüestionin la disponibilitat total cap al treball. La disponibilitat total cap al treball impedeix no solament l'atenció de l'esfera privada sinó el desenvolupament integral de les persones.

El model cooperatiu aposta per valors que no són purament economicistes. Incorpora elements ètics que hem de relacionar amb situacions socials concretes. Els valors cooperatius no es poden restringir a l'àmbit de cada empresa; perquè siguin reals han de tenir en compte la persona de forma integral i, per a això, han de respectar els temps i els espais necessaris perquè els treballadors i treballadores cobreixin les seves responsabilitats familiars.

Es tracta d'una transformació social més àmplia que el mer fet d'ajustar horaris o contractar serveis per facilitar el nostre treball domèstic. Es tracta de definir cap a on han d'anar les propostes de desenvolupament sostenible que vinculin la producció amb el respecte a l'entorn, un repartiment d'ocupació i de treball domèstic equitatiu i just, un desenvolupament de la persona més equilibrat i no tan centrat en l'àmbit laboral.

El debat és també donar suport al desenvolupament de les persones fora de la feina, situar el centre d'atenció en la persona i no en l'obtenció de beneficis.

Objectius de l'actuació innovadora en el cooperativisme de treball associat a Catalunya

Marià Moreno

1. Introducció

El marc global de la nostra investigació central en què s'ha d'inscriure el treball que ara mostrem s'orienta a l'estudi de l'actuació innovadora del cooperativisme de treball associat a Catalunya (CTAC) a través del coneixement de les motivacions, els mitjans, els problemes i el desenvolupament efectiu d'aquesta activitat en les cooperatives de treball associat (CTA).

Aquest enfocament "macro" ens permet comptar amb una multiplicitat de punts de vista conformadora de l'anàlisi neces-

sària per assolir el nostre objectiu central, que no és altre que comptar amb un coneixement profund de l'actuació i de l'actitud innovadora de la CTA.

Un d'aquests punts d'observació s'ha fonamentat en l'obtenció d'informació relativa als objectius centrals de l'actuació innovadora a les CTA.

Aquesta comunicació mostra els resultats centrals assolits i no hem de deixar d'assenyalar que, en el seu àmbit específic, objectius de l'actuació innovadora de les CTAC, suposa, fins on sabem, una aportació inèdita, ja que és la primera vegada que s'ha orientat una investigació cap a l'obtenció d'aquest tipus de resultats en l'àmbit de les CTAC¹.

2. Perfil de les cooperatives analitzades

El nostre estudi ha comptat amb la col·laboració de 145 cooperatives, totes amb un nombre igual o superior a 10 treballadors, ubicades a tot Catalunya i pertanyents a un ampli espectre de sectors econòmics.

L'observació de les dades sobre cooperatives federades a la FCTC ens mostra que aproximadament un 32% d'aquestes cooperatives compten amb 10 o més treballadors. Així mateix, i en opinió conjunta amb la FCTC, és molt possible que la xifra de cooperatives amb 10 o més treballadors es trobi esbiaixada a l'alçada, ja que les cooperatives més grans tendeixen a estar federades, mentre que les de nova creació i més petites probablement no.

Després de corregir, per tant, el percentatge de cooperatives amb 10 o més treballadors i situar-lo entorn del 20%, i considerant com a certa la xifra de 4.500 cooperatives operatives, podem concloure que aproximadament 900 d'aquestes cooperatives compten amb 10 o més treballadors. A la nostra investigació ens ha estat possible conèixer exhaustivament i directament 145, és a dir, una xifra superior al 16% d'aquestes, la qual cosa, al nostre parer, atorga una confiabilitat total als resultats assolits tant pel valor absolut com per la dispersió total de la mostra analitzada.

Així mateix, hem d'assenyalar que no han d'esperar-se resultats diferents a les cooperatives de treball més petites, donat que la variabilitat en el comportament innovador no pot diferir substancialment entre entitats de 5, 10, 25, 35 o 50 treballadors, en cap segmentació no s'admet aquesta variabilitat

1: L'enquesta utilitzada en el nostre treball de camp segueix les directrius fixades pel *Manual d'Oslo*. Aquest manual, en l'entorn de l'OCDE, és l'instrument de referència en allò que fa referència a la recollida d'informació relativa a la innovació tecnològica. Com indiquem, no coneixem que s'hagi utilitzat aquest per aproximar-se al fenomen de la innovació, no solament tecnològica, sinó de qualsevol altra naturalesa, a les cooperatives de treball associat a Catalunya.

perquè totes queden enquadrades en l'àmbit global de la petita empresa.

D'acord amb les dades assolides a la nostra investigació, el perfil de les cooperatives analitzades es resumeix en les taules següents:

Taula 1. Total de treballadors en les cooperatives catalanes analitzades

<i>Nre. de coop.</i>	<i>Nre. de treballadors</i>	<i>% total</i>
21	de 10 persones	14,5%
68	d'11 a 25 persones	46,9%
27	de 26 a 50 persones	18,6%
19	de 51 a 100 persones	13,1%
10	més de 100 persones	6,9%

Taula 2. Distribució Activitat General

<i>Nre. de coop.</i>	<i>Activitat general.</i>	<i>% total</i>
62	Industrials	42,8%
6	Comercials	4,1%
77	Serveis	53,1%

Taula 3. Facturació el 1999 (en milers de pessetes)

<i>Nre. de coop.</i>	<i>Volum de facturació</i>	<i>% total</i>
6	1.000 a 25.000 ptes.	4,1%
18	26.000 a 50.000 ptes.	12,4%
34	51.000 a 100.000 ptes.	23,4%
42	101.000 a 250.000 ptes.	29,0%
32	251.000 a 500.000 ptes.	22,1%
8	501.000 a 1.000.000 ptes.	5,5%
4	1.001.000 a 2.500.000 ptes.	2,8%
1	més de 2.500.000 ptes.	0,7%

2: L'ordenació dels sectors d'activitat s'ha fet a partir del codi CNAE que cada cooperativa ha facilitat. En aquesta codificació aquestes cooperatives apareixen amb la denominació de "serveis socials". Hem preferit mantenir aquesta classificació tot i que també es podia haver optat pel de "serveis a les persones", ja que hem considerat més aclaridor mantenir aquesta etiqueta, donat que a la resta d'activitats de serveis se'n troben algunes que també poden ser considerades com a serveis a les persones i que, malgrat tot, es troben netament diferenciades de les cooperatives agrupades en el CNAE corresponent a serveis socials.

Taula 4. Any de fundació de les cooperatives catalanes analitzades

<i>Nre. de coop.</i>	<i>Període de fundació</i>	<i>% total</i>
14	Van ser fundades abans de 1970	9,7%
20	A la dècada dels 70	13,8%
44	Entre 1980 i 1984	30,3%
29	Entre 1985 i 1989	20,0%
38	A la dècada dels 90	26,2%

Taula 5. Agrupació d'activitats cooperatives catalanes analitzades

<i>Nre. de coop</i>	<i>Gran agrupació</i>		<i>% total</i>
	<i>Núm. de coop</i>	<i>Agrupació bàsica</i>	
40	Fabricació i Indústria		27,6%
10	Tèxtil i confecció		
8	Constr. de maquinària; Fab. maquin. elèctr.; Fab. Mat. Electrònic		
6	Fusta (Indústria) i Fabricació de mobles		
6	Metal·lúrgia i Fabricació productes metàl·lics		
4	Vidre (Indústria)		
3	Química (Indústria)		
3	Fabricació de carrosseries per a vehicles de motor		
33	Serveis socials		22,8%
33	Serveis a empreses i col·lectivitats		22,8%
12	Transports		
8	Comptabilitat, Assess. Fiscal; Enginyeries; Ag. Assegurances; Informàtica		
7	Arts Gràfiques		
6	Activitats associatives; Culturals i Esportives		
24	Altres serveis		16,6%
10	Educació		
5	Comerç Majorista i Minorista		
5	Diversos: Restaurants; Ag. viatges; Neteja; Serveis Veterinaris		
4	Reparació Vehicles; Efectes personals i Estris domèstics		
15	Construcció; Activitat Immobiliària		10,3%

Com a caracteritzacions centrals associades al perfil mostrat a les taules, podem considerar:

- La plena adscripció de les CTAC a l'àmbit de la petita i mitjana empresa; el 93,1% de les analitzades tenen menys de 100 treballadors i el 96,5% facturen menys de 1.000 milions de pessetes.

- La notable antiguitat mitjana de les CTAC analitzades, gairebé el 54% comptaven en el moment de fer el nostre treball de camp (any 2000) amb més de 15 anys d'antiguitat. Aquesta dada resulta encara més notable quan l'únic criteri de selecció adoptat (10 treballadors o més) no es pot associar més que de forma indirecta amb l'antiguitat de la cooperativa.

- La notable absència de cooperatives que considerin com a activitat central la de comercialització. Poc més del 4% s'han considerat com a cooperatives comercials; aquesta dada, al nostre parer, és tan significativa com el fet que una mica més del 53% es considerin empreses de serveis i únicament prop del 43% es considerin empreses bàsicament industrials.

- La notable presència, a la vora del 23% de cooperatives, situades directament dins de l'espectre d'activitats que genèricament es consideren serveis socials o cooperatives d'iniciativa social². El sector següent en importància és tres vegades més petit: Transports (8%), seguit per Tèxtil i Confecció (7%) i Educació (7%).

3. Objectius de l'actuació innovadora

La nostra investigació ens ha permès fer una aproximació als objectius de l'actuació innovadora a les CTAC des d'una doble perspectiva:

1. Els objectius d'innovació en si mateixos, és a dir, atenent quina és la seva importància en el conjunt de les CTAC.

2. L'observació dels objectius d'innovació en funció de les agrupacions sectorials efectuades, és a dir, observant el comportament d'aquests objectius en el cas de: 1. Cooperatives de fabricació i industrials, 2. de serveis socials, 3. de serveis a empreses i col·lectivitats, 4. Altres serveis, i 5. de construcció i activitat immobiliària, cosa que permet la comparació intersectorial del comportament observat.

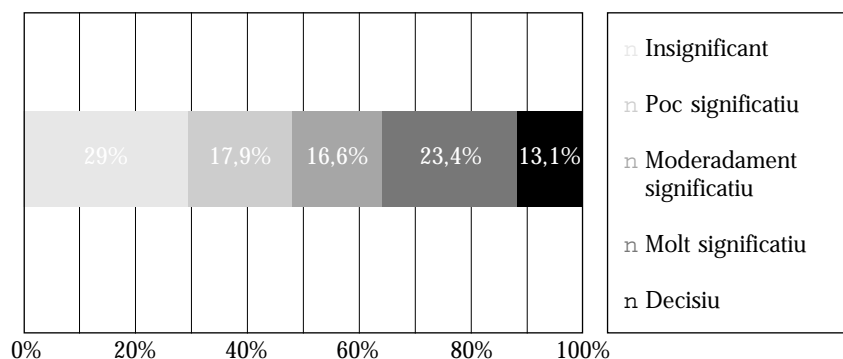
3.1. Objectius d'innovació

En la nostra investigació es van fer les propostes següents, en tant que actuacions susceptibles de convertir-se en objectius de l'actuació innovadora:

- Substitució de productes desfasats.
- Creació de nous mercats.
- Millora de la flexibilitat de la producció.
- Reducció de costos.
- Millora de la qualitat del producte.
- Millora de sistemes de qualitat / ISO.

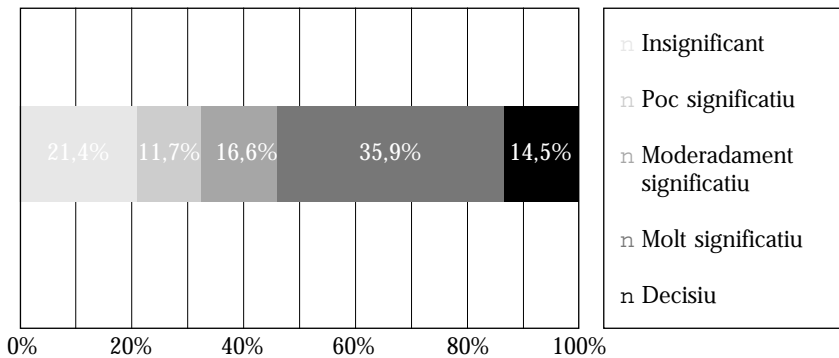
El rang de possibles respostes, i respecte a la importància d'aquests objectius en relació amb l'actuació innovadora de la cooperativa analitzada, oferia 5 possibilitats tancades, que abastaven des de la consideració d'Insignificat a Decisiu, passant per Poc Significatiu, Moderadament Significatiu i Molt Significatiu. Els resultats obtinguts es poden observar en els gràfics següents:

Gràfic 1. La substitució de productes desfasats com a objectiu de l'actuació innovadora en les CTA

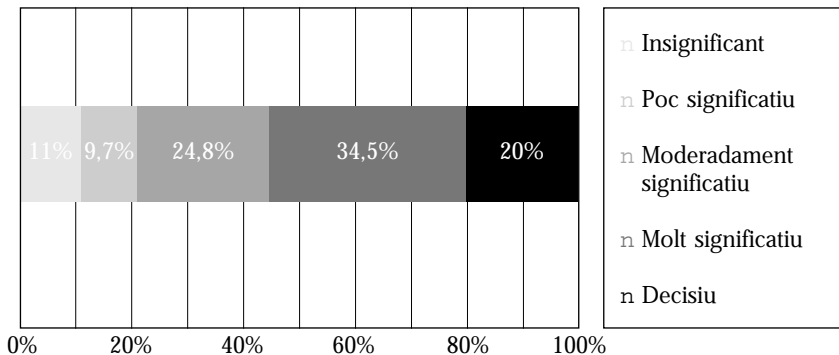
Observem com el 37% de les cooperatives atorga un valor entre Molt Significatiu i Decisiu, mentre un 47% ho considera com a Insignificant o Poc Significatiu.

Gràfic 2. La creació de nous mercats com a objectiu de l'actuació innovadora en les CTA

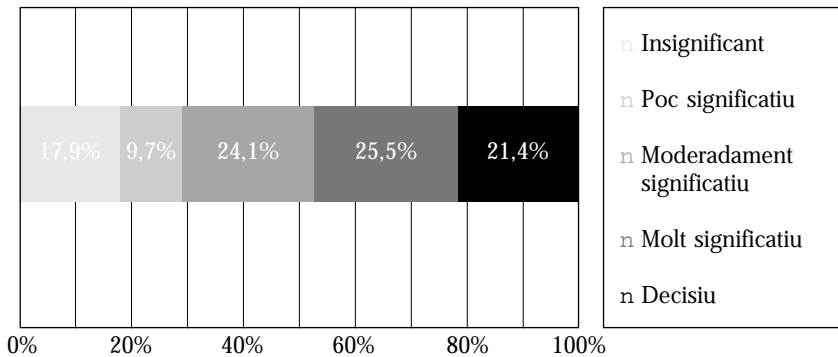
Respecte a la creació de Nous Mercats, el 50% de les cooperatives li atorga un valor entre Molt Significatiu i Decisiu, mentre un 33% ho considera com a Insignificant o Poc Significatiu.

Gràfic 3. La millora de la flexibilitat de la producció com a objectiu de l'actuació innovadora en les CTA

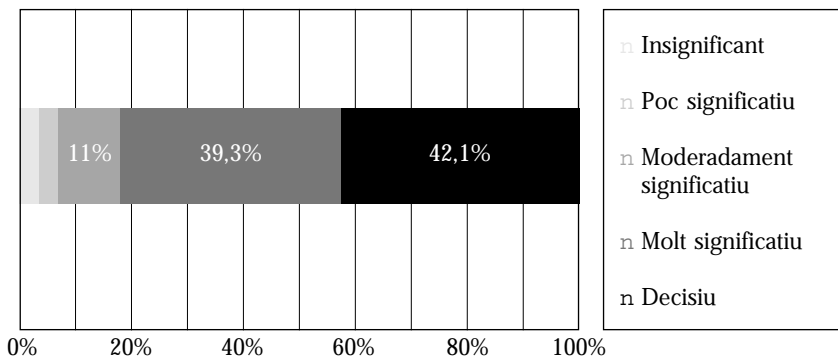
La millora de la flexibilitat de la producció obté un valor del 55% i considera conjuntament els criteris de Molt Significatiu i Decisiu, mentre que un 21% ho considera com a Insignificant o Poc Significatiu.

Gràfic 4. La reducció de costos com a objectiu de l'actuació innovadora entre les CTA

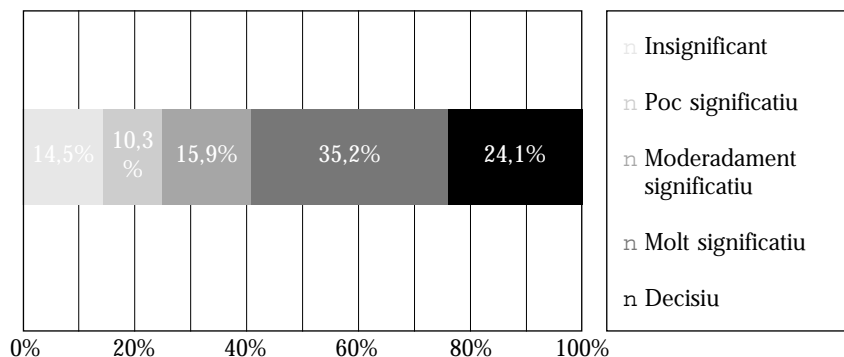
La reducció de costos obté un valor del 47%, considerant conjuntament el criteri de Molt Significatiu i Decisiu, mentre un 29% ho considera com a Insignificat o Poc Significatiu.

Gràfic 5. La millora de la qualitat de producte com a objectiu de l'actuació innovadora en les CTA

La millora de la qualitat del producte obté un valor del 81%, considerant conjuntament el criteri de Molt Significatiu i Decisiu, mentre que un 7% ho considera com a Insignificat o Poc Significatiu.

Gràfic 6. La millora de sistemes de qualitat / ISO com a objectiu de l'actuació innovadora en les CTA

La millora de sistemes de qualitat / ISO obté un valor del 59%, considerant conjuntament el criteri de Molt Significatiu i Decisiu, mentre que un 25% ho considera com a Insignificant o Poc Significatiu.

Una visió conjunta dels resultats assolits ens permet construir les taules següents:

Taula 6a. Ordenació dels objectius d'innovació en funció de la importància per a les CTA

Objectiu	Criteri	Molt significatiu a decisiu	Moderadament significatiu	Insignificant a poc significatiu
Millora qualitat del producte		81,4%	11%	7,5%
Millora sistemes de qualitat / ISO		59,3%	15,9%	24,8%
Millora flexibilitat producció		54,5%	24,8%	20,7%
Creació de nous mercats		50,4%	16,6%	33,1%
Reducció de costos		46,9%	24,1%	28,9%
Substitució productes desfasats		36,5%	16,6%	46,9%

Taula 6b. Ordenació dels objectius d'innovació en funció de la importància per a les CTA

Objectiu	Criteri	Decisiu a Moderadament significatiu	Poc significatiu a Insignificant
Millora qualitat del producte		92,4%	75%
Millora flexibilitat producció		79,3%	20,7%
Millora sistemes de qualitat / ISO		75,2%	24,8%
Reducció de costos		71%	28,9%
Creació de nous mercats		67%	33,1%
Substitució productes desfasats		53,1%	46,9%

Els resultats mostrats per les dues taules ens permeten arribar a les conclusions següents:

1. Els objectius d'innovació que s'assenyalen com de més importància en l'actuació innovadora de les CTA tendeixen a allò que es podria anomenar com a “visió interna”, és a dir, cap a un enfocament on s'actua sobre el procés i sobre el producte, o el que és el mateix, s'actua bàsicament sobre el que es coneix (el producte) i sobre el que es domina millor (l'estructura de generació del producte). En contraposició, els objectius que podríem anomenar de “visió externa”, és a dir, amb un enfocament predominant orientat cap a l'exterior i el mercat assoleixen una significació menor.

2. Aquesta doble constatació ens introdueix en un escenari on la innovació d'aquestes unitats es mostra al servei de l'obtenció d'avantatges competitius basats directament en l'assoliment d'una millor execució, considerant la seva doble vessant de més eficàcia (qualitat) i eficiència (costos), comprenent aquest darrer tant el pla operatiu com l'organitzatiu.

3. Un possible raonament sustentador de la realitat que la nostra investigació ens ha permès de fer palès s'ha de basar en el fet que, a les CTA, el que es posa en comú, que es cooperativitza en definitiva, és justament el treball i que això s'associa de nou naturalment a les operacions, cosa que, traduïda en termes d'interès per la innovació, suposa que la direcció de la mirada i de l'esforç es dirigeix, com ja hem assenyalat, en primer terme cap allò que es fa (producte/procés) i com es fa (qualitat/reducció de costos) per sobre, fins i tot, de per a qui es fa (mercat).

3.2. Objectius d'innovació i sectors d'activitat

La metodologia aplicada en el treball ens permet centrar ara el nostre interès en la constatació de com es matisen les afirmacions generals després de ser individualitzades en el marc dels diferents sectors d'activitat. Les dades obtingudes ens permeten construir la taula següent:

Taula 7. Objectius d'innovació relacionats amb sectors d'activitat

Objectiu d'innovació	Sector d'activitat	Tots els sectors	Serv. a empreses i col·lectiv.	Serveis socials	Altres serveis	Construcció i act. immobilitària	Fabricació i indústria
<i>Decis. a mod. sig.</i>	92%	94%	97%	96%	93%	85%	
Millora qualitat del producte							
<i>Poc Sig a insignif.</i>	8%	6%	3%	4%	7%	15%	
<i>Decis. a mod. sig.</i>	79%	91%	85%	75%	73%	70%	
Millora flexibilitat de producció							
<i>Poc Sig a insignif.</i>	21%	9%	15%	25%	27%	30%	
<i>Decis. a mod. sig.</i>	75%	85%	76%	67%	73%	73%	
Millora sistemes de qualitat / ISO							
<i>Poc Sig a insignif.</i>	25%	15%	24%	33%	27%	28%	
<i>Decis. a mod. sig.</i>	71%	82%	55%	58%	87%	78%	
Reducció de costos							
<i>Poc Sig a insignif.</i>	29%	18%	45%	42%	13%	23%	
<i>Decis. a mod. sig.</i>	67%	79%	73%	63%	60%	58%	
Creació de nous mercats							
<i>Poc Sig a insignif.</i>	33%	21%	27%	38%	40%	43%	
<i>Decis. a mod. sig.</i>	53%	64%	46%	58%	47%	50%	
Substitució productes desfasats							
<i>Poc Sig a insignif.</i>	47%	36%	55%	42%	53%	50%	

L'observació dels resultats obtinguts després d'agrupar les cooperatives en funció de la seva Gran Agrupació Sectorial ens permet arribar a les consideracions següents:

1. Podem confirmar les conclusions assolides després d'observar les dades agrupades de totes les cooperatives; no obstant això, també és possible afirmar que l'agrupació sectorial ofereix importants matisacions, és a dir, si bé apareix com a conclouent que la configuració de cooperativa de treball associat ordena la importància de l'objectiu d'innovació, l'assignació sectorial pot mostrar notables divergències.

2. Podem verificar la primera afirmació anterior, importància o categorització de l'objectiu en funció de la configuració com a cooperatives després de constatar com es construeix i reitera la cadena "patró" d'importància en cada una de les grans agrupacions:

- La Cadena Patró base, considerant el percentatge obtingut pel rang que situa l'objectiu entre Decisiu i Moderadament Significatiu i considerant la mitjana assolida per Tots els Sectors és la següent: 92, 79, 75, 71, 67 i 53.

La Millora de la Qualitat del Producte obté el 92%; la Millora de la Flexibilitat de la Producció, el 79%; la Millora de Sistemes de Qualitat/ISO, el 75%; la Reducció de Costos, el 71%; la Creació de Nous Mercats, el 69%, i la Substitució de Productes Desfasats, el 53%.

- Serveis a empreses i col·lectivitats mostra la cadena següent: 94, 91, 85, 82, 79, 64.

La correspondència és total; el primer objectiu patró és aquí el 1r objectiu; el segon patró és aquí el 2n objectiu, etc.

- Serveis socials mostra la cadena següent: 97, 85, **76, 55**, 73, 46.

La correspondència només s'altera perquè el 4t patró és aquí el 5è i a l'inrevés, lògicament.

- Serveis a persones mostra la cadena següent: 96, 75, 67, **58, 63**, 58.

La correspondència només s'altera perquè el 5è patró és aquí el 4t i viceversa, lògicament.

- Construcció i activitats immobiliàries mostra la cadena següent: 93, **73, 73, 87**, 60, 47.

La discrepància és que el 4t patró és aquí el 2n, el 2n patró és el 3r i el 3r patró és el 4t.

- Fabricació i Indústria mostra la cadena següent: 85, **70**, 73, **78**, 58, 50.

La correspondència només s'altera perquè el 4t patró és aquí el 2n i el 2n patró és el 4t.

Com es pot apreciar, el 1r i 6è objectiu ocupen aquest lloc en les 5 agrupacions: el 5è objectiu ocupa aquest lloc en 4 de les 5 agrupacions; el 2n i el 3r objectiu ho són en 3 de les 5 agrupacions i únicament el 4t objectiu mostra una dispersió important, ja que solament compleix el patró en 1 de les 5 agrupacions.

3. Malgrat que es confirmi que la configuració com a cooperativa tendeix al fet que es compleixi el patró comú, podem observar un comportament sectorial molt diferent respecte de la mitjana

general, la qual cosa constatem observant com es comporta l'agrupació respecte de la significació atorgada a l'objectiu en relació amb la seva actuació innovadora. Definim això a partir de tres possibles posicions, per sobre, igual o a prop o per sota de la mitjana.

- Serveis a empreses i col·lectivitats en 5 dels 6 objectius que estan per sobre de la mitjana i en la resta igual o a prop de la mitjana, en cap per sota.

- Serveis socials en 3 objectius per sobre, en 1 igual i en 2 per sota.

- Altres serveis en 1 ocasió per sobre, en 3 igual o a prop i en 2 per sota.

- Construcció i Act. Immobiliària en 1 ocasió per sobre, en 2 igual o a prop i en 3 per sota.

- Fabricació i Indústria en 1 ocasió per sobre, en 2 igual o a prop i en 3 per sota.

4. Clarament les cooperatives inscrites en l'àmbit dels serveis apareixen com a més actives en tots els objectius d'innovació. Aquesta i no una altra és la significació de "per sobre de la mitjana". Únicament Construcció i Fabricació i Indústria apareixen en les posicions capdavanteres quan directament s'orienta l'objectiu cap a la "reducció de costos", fet que clarament els toca de ple, però fins i tot aquí Serveis a Empreses manté la 2a posició. L'activitat de Serveis es mostra més activa en àmbits com la Qualitat i Flexibilitat de la Producció, que han aparegut sempre com a "reservats" als sectors més fabrils. Finalment, Serveis lidera amb més claredat, si és possible, els objectius de Creació de Nous Mercats i Substitució de Nous Productes.

5. El nostre apropament als objectius d'innovació apunten a una primera gran conclusió, que ultrapassa els límits d'aquest treball i s'inscriu en el marc investigador que el possibilita. Primera conclusió basada en el fet que el CTAC, vinculat "naturalment" al treball i la producció, encara el segle XXI no solament abandonant numèricament aquesta perspectiva, l'activitat fabril assoleix un notable però minoritari 43% de les cooperatives analitzades, sinó que probablement el dinamisme i la més elevada aportació innovadora hagi de ser buscada en sectors clarament vinculats als serveis.

La font de les gràfiques i quadres està treta de: Treball de camp T. Doctoral M. Moreno

Nota:

El nucli central d'aquest article ha constituït una comunicació acadèmica per a la publicació pel seu Comitè Científic en el IX Seminari Llatí Iberoamericà de Gestió Tecnològica ALTEC 2001, celebrat els dies 17, 18 i 19 d'octubre a San José, Costa Rica.

Aquest seminari és l'esdeveniment més important en Gestió Tecnològica que se celebra a Iberoamèrica. La comunicació ha estat admesa dins de l'Àrea d'Innovació i Competitivitat i dins del Bloc Temàtic Innovació i Competitivitat en les micro, petites i mitjanes empreses.

Objectiu: mercat social

Jordi Garcia

La necessitat d'un mercat social

Les cooperatives, en concret, i les empreses socials, en general, estan abocades a intercooperar entre elles, creant xarxes de producció, així com a fidelitzar una franja de consumidors intermedis i finals, si no volen caure en la sobreexplotació, la marginalitat, la satel·lització (esdevenint franquícies de les transnacionals, per exemple), o bé en l'assimilació, explícita o tàcita, a l'empresa capitalista. El cooperativisme pot ser tant víctima del seu fracàs com del seu èxit, que el pot dur a abando-

nar igualment els principis cooperatius, com és ara el cas de la cooperativa agropecuària de Guissona, convertida avui en un hòlding transnacional convencional. Hem de vigilar l'egoisme de grup que pot generar qualsevol empresa cooperativa.

L'any 2000, de les 382 noves cooperatives de treball constituïdes a Catalunya, 311 eren de només 3 socis, mentre que de més de 5 socis només en van ser 13. Són viables moltes d'aquestes microcooperatives si no intercooperen i formen part d'un entorn més ampli? Personalment em temo que no.

Així doncs, per desenvolupar les cooperatives i el cooperativisme, proposo crear un mercat social. El mercat social és un projecte que vol sintetitzar els principis aprovats per l'ACI d'intercooperació i de preocupació per la comunitat, amb la vella aspiració cooperativa de transformar la societat.

Per a una empresa social (cooperativa de qualsevol tipus, però també societat laboral, mutualitat, associació, empresa participativa...), pertànyer a un mercat social li reportaria augmentar les vendes, reduir la incertesa i els riscos, fidelitzar clients, poder accedir a tecnologia, coneixements i crèdit, gaudir de reconeixement social i tenir un incentiu per mantenir la pròpia identitat.

Què és el mercat social?

Per mercat social entenc una xarxa de producció, distribució i consum de béns i serveis (els fluxos), que funciona amb criteris democràtics, ecològics i solidaris en un territori determinat, i que està constituïda, tant per empreses socials com per consumidors individuals i col·lectius, com són ajuntaments, escoles, etc. (els nodes).

Els integrants del mercat social serien:

1. Un mercat de béns i serveis (MBS), sobretot monetaritzat, però també operant amb troc, tant entre empreses com adreçat al consumidor final. Aquest MBS l'integrarien:
  - a) empreses socials productores de béns intermedis o finals;
  - b) empreses socials distribuïdores (cooperatives de consum, xarxes d'intercanvi, botigues de comerç just...);
  - c) consumidors responsables, és a dir, les persones que compren seguint criteris ecosocials. Caldria convertir els membres d'empreses socials en consumidors responsables. D'altra banda, pel que fa a la gran massa de consumidors, les enquestes indiquen que 9 de cada 10 ciutadans de l'Estat espanyol afirmen estar disposats a pagar fins a un

Les cooperatives estan abocades a crear xarxes de producció i a fidelitzar una franja de consumidors intermedis i finals.

10% més en la compra d'un producte si identifiquen en el productor un compromís social. Tot i que hi ha una enorme distància entre dir i fer, és una dada encoratjadora.

2. Diversos mercats de suport:

- a) Mercat financer (MF). Cooperatives de serveis financers, cooperatives de crèdit, fons d'inversió de les seccions de crèdit, bons solidaris per cobrir les necessitats de finançament del MBS. Es tracta d'enfortir i multiplicar experiències com la de Coop, 57, les seccions de crèdit (algunes amb passius de l'ordre de 7.000 M de pessetes com la de Cambrils), la Caixa d'Enginyers de Barcelona...
- b) Mercat de treball (MT). Borsa de treball per a les empreses socials, integrada per persones interessades a treballar en empreses socials.

3. Serveis de suport (SS)

- a) Organitzacions de representació i suport general: federacions d'empreses socials, associacions, fundacions, mitjans de comunicació receptius, etc.
- b) Centres de formació, assessorament i prospectiva: escoles, observatoris de tendències socioeconòmiques, empreses d'auditoria social, etc.

Com funcionaria?

El mercat social podria funcionar sobre la base dels quatre principis següents:

1. Cada component (node), sigui empresa social o consumidor individual, procura consumir al màxim béns i serveis produïts pels altres components del mercat social.
2. Els béns i serveis que circulen en el mercat social compleixen tres criteris: ser socialment útils, ser ecològicament sostenibles i haver estat produïts amb equitat i democràcia.
3. Cada component contribueix a crear noves empreses socials vinculades al mercat social, a fi d'anar completant i tancant cicles productius. Aquesta contribució té lloc aportant una part de l'excedent generat, en el cas de les empreses socials, i participant econòmicament en les societats de crèdit i altres mecanismes financers creats per impulsar el mercat social, en el cas dels consumidors responsables i igualment de les empreses socials.

El mercat social és una xarxa de producció, distribució i consum, regida per criteris democràtics, ecològics i solidaris, i establerta en un territori determinat.

4. El mercat social, a més de béns i serveis, genera aprenentatge col·lectiu, innovació tecnològica, cultura, relacions socials, projectes, valors, etc.

Com crear el mercat social?

El mercat social no pot néixer espontàniament. Igual que als anys 30 del segle passat, ha de ser impulsat des de les organitzacions representatives dels sectors cooperatius, de l'economia social i del consum responsable, així com per la part més conscient de cada sector. Tenim diversos exemples que avalen aquesta necessitat d'impuls conscient. Pensem, per exemple, en el Grup Empresarial Cooperatiu Valencià (GECV). Aquest grup va néixer gràcies a l'impuls de l'anomenat Departament d'Activitats Comunitàries, finançat per una cooperativa, COINSER, el 1969, que després es va convertir en la Divisió Empresarial de la Caixa Popular, i que a principis dels 80 aglutinava una trentena de cooperatives.

Pensem també en el cooperativisme de la dècada de 1930 al Principat. En el III Congrés de Cooperatives de Catalunya, de 1935, s'aprova la creació d'un fons per crear noves indústries, que aportaran les mateixes fàbriques cooperatives, amb un 10% del seu excedent, per tal de *"enrobustir el moviment cooperatiu a Catalunya i atesa la conveniència d'anar creant indústries propietat de les cooperatives de consum, d'aquells articles que avui han d'adquirir-se a la indústria privada"*. I en el IV Congrés es demana que *"... les cooperatives de consumidors facin tots els possibles perquè totes les seves compres de productes de consum siguin fetes directament a les cooperatives de producció..."* (1936)¹.

Per on començar?

Tot seguit voldria sotmetre a debat unes quantes propostes per iniciar el procés de construcció del mercat social:

1. Investigar la realitat de què partim. Estudiar el potencial del mercat social a Catalunya, en general i per comarques/àrees, així com el grau d'intercooperació que es dona actualment dins l'economia social catalana.

2. Estudiar experiències similars:

—Els districtes industrials del nord d'Itàlia, els conglomerats japonesos i coreans, els nous pols tecnològics vinculats a les

El mercat social ha de ser impulsat des de les organitzacions representatives dels sectors cooperatius, de l'economia social i del consum responsable, així com per la part més conscient de cada sector.

1: Gabriel Plana i Gabernet, *El cooperativisme català o l'economia de la fraternitat*. Fundació Roca Galès. Barcelona. 1998.

noves tecnologies de la informació i la comunicació als Estats Units, Índia, Gran Bretanya i Suècia.

–El Grup Cooperatiu Valencià i el grup MCC.

–El cooperativisme català en el període 1930-1938.

–Els mercats solidaris al Brasil, Argentina i Quebec.

–L'experiència de MIGROS a Suïssa, que compta amb 12 cooperatives de consum, que alhora tenen 10 fàbriques i una vintena d'entitats complementàries (escoles, bancs, agència de viatges...).

3. Dedicar, des de les federacions de cooperatives o des de la Confederació de Cooperatives de Catalunya, professionals que promoguin la intercooperació. Aquestes persones, que es podrien anomenar dinamitzadors cooperatius, complirien les funcions següents:

a) Detectar possibilitats d'intercooperació, bé sigui vertical, horitzontal o simbiòtica, i més o menys formalitzada: amb contracte, creant una agrupació d'interès econòmic, una cooperativa de segon grau, informal...

b) Acostar les empreses socials entre elles perquè acabin fent negocis i projectes junts, creant grups cooperatius, centrals de compra i distribució, o especialitzant-se o fusionant-se per no entrar en competència.

c) Difondre bones pràctiques d'intercooperació (experiències exemplars).

d) Donar a conèixer les empreses socials, les unes a les altres.

e) Organitzar actes que afavoreixin la intercooperació (fires, seminaris, visites, dinars...) entre productors i entre productors i grups de consumidors.

En síntesi, els dinamitzadors cooperatius vindrien a ser els "precomercials" de les cooperatives en la seva relació amb el mercat social.

4. Pàgines grogues virtuals de l'economia social

Un web, permanentment actualitzat, de qui fa què, on, com i a quant, dins el sector de l'economia social.

5. Carnet cooperatiu

Carnet distribuït entre totes les persones membres de les empreses socials perquè puguin comprar amb condicions avantatjoses a la resta del sector de l'economia social. Seria una mesura temporal per canalitzar cap a l'economia social els hàbits de compra de cooperativistes i altres.

6. Dissenyar i assajar instruments de garantia social adreçats als consumidors

a) Balanç social de cada empresa i memòria anual dels balanços socials de l'economia social.²

b) Segell de garantia social, visible en cada producte elaborat dins el MBS. Actualment, el cooperativisme agrari català impulsa la campanya “producte cooperatiu, producte de qualitat”; es tractaria de fer una cosa similar però entenent el concepte qualitat d'una manera integral, que abastés el respecte al medi ambient, la no explotació laboral, etc.

c) Participació ciutadana en les empreses socials (des de bústies de suggeriments, passant per la creació de la figura de defensor de la comunitat, al qual es puguin presentar queixes sobre l'actuació de l'economia social, fins a consells consultius ciutadans...).

7. Impulsar el sorgiment de grups empresarials de l'economia social, articulats entorn d'un model socioempresarial comú basat en els principis de compromís social, gestió democràtica i inter-cooperació, i en un model de gestió, també comú, basat en el paradigma de l'autoorganització, contraposat al paradigma mecanicista dominant. L'èxit d'aquests grups hauria de servir com a factor multiplicador, dins l'economia social, i d'atracció de sectors propers.

El mercat social, projecte estratègic del cooperativisme

El mercat social ha de ser un projecte estratègic, a mitjà termini, de les organitzacions de totes les branques del cooperativisme (entre altres actors), il·lusionador i revitalitzador per al conjunt del sector. A més, ha de cercar aliats en els moviments socials del país interessats per l'existència d'una economia post-capitalista (ecologisme, sectors del moviment obrer, el moviment antiglobalització...).

Parlem de projecte estratègic; això implica tenir un objectiu final: canviar l'actual sistema econòmic, per un altre de basat en els valors cooperatius, i tenir també una estratègia de la qual derivi un pla d'acció i que disposi d'uns recursos. Avançant una mica més, es tractaria potser d'intentar aconseguir una massa crítica inicial d'empreses socials i consumidors responsables, localitzada en algun o alguns territoris determinats del país –l'àrea metropolitana de Barcelona?–, que esdevingués acció exemplar i, per tant, que desencadenés altres processos similars, i així anar

El projecte de mercat social ha de cercar aliats en els moviments socials del país interessats en una economia postcapitalista.

2: Vegeu Garcia Jané, Jordi. *Una proposta de balanç social*. Nexa, 8, juny de 2001.

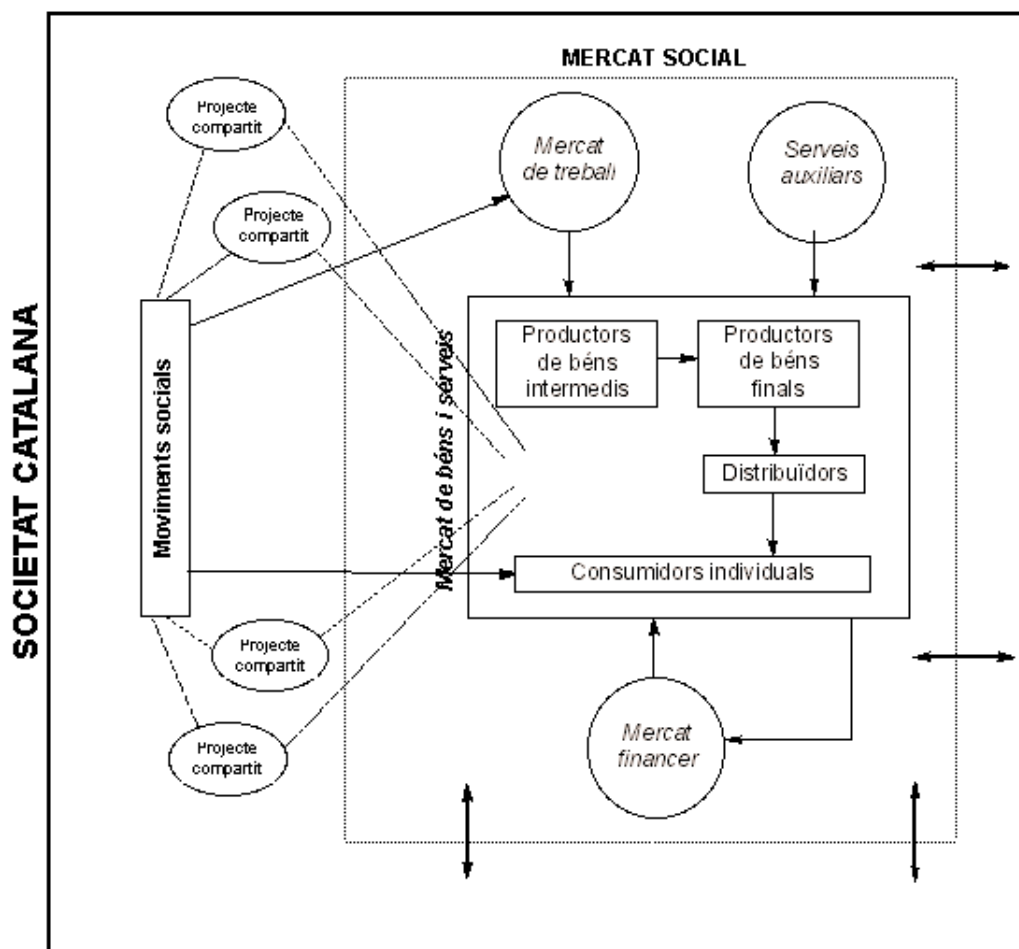
completant i tancant cicles productius i connectant els diversos mercats socials comarcals en un de nacional.

Per resumir, quin és el repte? El repte és aconseguir que d'aquí a 10-15 anys, uns centenars de milers de catalans i catalanes produeixin i consumeixin seguint els valors cooperatius.

Al cooperativisme, això li permetria guanyar un grau de visibilitat i influència com no ha tingut mai des dels anys 30 del segle passat, i li permetria també recuperar la dimensió de moviment cooperatiu i esdevenir una de les potes d'un bloc popular alternatiu, impulsor d'un ampli procés de transformació social.

Ja és hora que el cooperativisme torni a debatre, a pensar i a actuar en clau d'alternativa, que es fixi objectius estratègics d'envergadura, que sigui de debò no sols un agregat d'empreses, generalment aïllades les unes a les altres, sinó molt més que això, que sigui un moviment.

El repte és aconseguir que d'aquí a 10-15 anys uns centenars de milers de catalans i catalanes produeixin i consumeixin seguint els valors cooperatius.

Principis de banca ètica

Roger Sunyer i Tatxer

Coordinador de COOP57, Serveis Financers Ètics i Solidaris

Què és la banca ètica? És ètica la banca ètica? Si és ètica, les entitats financeres convencionals no ho són? Heus aquí algunes de les preguntes típiques que hom es planteja la primera vegada que en sent parlar. A molts els sorprèn la conjunció dels dos vocables banca i ètica; d'altres creuen que es tracta, simplement, d'una moda passatgera. La gent de la banca convencional s'ho mira de cua d'ull mentre els sectors més alternatius, o radicalment crítics amb el sistema imperant, temen que no sigui una operació més de les forces del capital financer, una mena de maquillatge, un "anem a canviar-ho tot perquè tot romanguí igual". I bé, el cert és que probablement tothom hi tingui una part de raó: d'una banda hi ha proves palpables que no es tracta d'una experiència fugaç, que es tracta de realitats amb arrels profundes de reivindicació de la

justícia social. Des de les grans tradicions ideològiques del continent com el cooperativisme¹ o els moviments d'església², passant pels moviments de protesta contra la Guerra del Vietnam, als Estats Units, fins als moviments ecologista i pacifista³ de la dècada dels vuitanta a Europa. Per altra banda, però, també és cert que, darrerament, i cada vegada més, la banca convencional s'afegeix a la creació d'iniciatives de finançament ètic i solidari orientades a millorar la seva imatge i, de passada, despistar la mirada crítica que qüestiona la injustícia arrelada en el sistema financer convencional.

Per resoldre aquesta mena de dubtes i altres que puguin sorgir, a Catalunya tenim l'Associació FETS –Finançament Ètic i Solidari, que agrupa els diferents instruments existents a Catalunya, així com entitats sensibilitzades en aquesta temàtica. Sens dubte seria el lloc idoni per respondre als interrogants inicials que encapçalen aquest article. Aquest debat, però, no es va iniciar fa dos anys, l'any 1999, quan es va constituir l'Associació, perquè es va considerar prematur. Després d'aquests dos anys, però, el panorama del finançament ètic i solidari a Catalunya ha variat sensiblement: s'ha creat Oikocredit Catalunya, que capta recursos per fer microcrèdit al Tercer Món; han proliferat els Fons d'Inversió ètics⁴, amb certa selecció d'inversió segons criteris ètics; Caixa Catalunya ha creat la Fundació Un Sol Món per fer microcrèdit, i COOP57, Serveis Financers Ètics i Solidaris, ha aprovat el seu Pla Estratègic que preveu assolir el 2004 entorn dels 3.000.000 d'euros⁵ amb una base social de més de 200 entitats de l'economia social i solidària i, per tant, constituir-se en un referent de banca ètica important al nostre país.

Davant d'aquesta situació, per una banda exitosa, i de la qual tots plegats en hem de felicitar, en la mesura que es demostra que el tema interessa cada vegada més i cada vegada hi ha més gent motivada a fer un ús coherent dels seus estalvis, també és cert que es fa cada vegada més necessari el debat sobre el que és la banca ètica i el què no ho és. La finalitat d'aquest debat hauria de ser aportar elements que distingixin les iniciatives amb un *caràcter* ("ethos") pròpiament ètic de les simples operacions de màrqueting o d'altres iniciatives que, per bé que molt lloables, no deixen de ser reformulacions de la vella i coneguda caritat.

Iniciant, doncs, aquest debat, l'objectiu d'aquest article no és altre que exposar una sèrie de principis que aportin distin-

1: Aquest seria el cas de la Banca Ètica italiana o el Cooperative Bank anglès.

2: Aquest seria el cas d'Oikocredit.

3: Aquest seria el cas de la creació de l'Oko-Bank, l'any 1988, per part del moviment ecologista alemany.

4: On la CMNV (Comissió Nacional del Mercat de Valors) va elaborar un reglament de definició dels fons d'inversió ètics i solidaris molt ambigu i on l'aportació de FETS seria d'un interès cabdal.

5: 500 milions de ptes.

ció entre unes iniciatives, per acabar esmentant COOP57 com un dels seus referents bàsics. Lògicament, els principis que s'exposen estan estretament relacionats, de manera que resulta complicat parlar d'uns sense fer esment dels altres o pretendre no envair el camp d'un i altre. De fet, l'exposició en principis obeeix a una simple finalitat didàctica i expositiva perquè, en definitiva, tots ells formen aquest conjunt polièdric i indestriable que podem anomenar *banca ètica*.

Principi d'ètica aplicada

Existeix un consens força ampli a considerar el terme "Ètica" provinent, etimològicament, del grec "ethos", entès com a "caràcter" o "manera de ser". De la mateixa manera, el terme "moral", provinent del llatí *mos-moris* es tradueix habitualment per "costums", "caràcter" o "manera de viure". A partir d'aquesta definició, podem reconèixer, per tant, que els humans ens caracteritzem, entre d'altres coses, respecte als animals, per la possibilitat, i llibertat, de configurar el nostre propi *caràcter*. I així com les persones podem gaudir d'aquest privilegi –o no– també les organitzacions, i per tant els bancs, adquireixen el seu propi *caràcter* per respondre als seus propis reptes. Les organitzacions, doncs, van adquirint un *caràcter* determinat, en funció dels valors que incorporen, dels hàbits que assumeixen en la seva vida quotidiana. Aquest *caràcter* influeix en les persones i a l'inrevés, perquè les persones també es fan moralment en les seves professions i organitzacions, si més no en part, i aquestes prenen un matís o altre en funció de les persones que hi exerceixen.

La distinció entre moral i ètica se sol fer en el camp de la filosofia, on es necessiten dos termes diferents per referir-se a dos nivells diferents de reflexió: el nivell de la vida quotidiana, en què les persones viuen des de temps antics amb referents morals, els quals en moments successius s'han considerat com a "valors i normes que humanitzaven més que altres", i el nivell de la filosofia moral que reflexiona sobre aquesta moral viscuda en la vida quotidiana. Seguint J. M. Terricabras⁶: "Quan parlo de moral em refereixo a la conducta humana viscuda de manera responsable i lliure. Quan parlo d'ètica, en canvi, parlo de la teoria de la moral, és a dir, de l'estudi filosòfic dels comportaments morals. La moral, doncs, és una praxi perquè és experimentada, pràcticament, en els

La banca ètica és una entitat que adapta els seus principis a les exigències ètiques de la societat.

6: Segueixo en tot aquest apartat el raonament i l'exposició de Josep M. Terricabras a TERRICABRAS, J. M.: *Ètica i llibertat*. Barcelona: Curial, 1989.

diferents àmbits de la vida. Ara bé, la reflexió ètica, tot i ser una teoria sobre les experiències morals, també és una activitat, de manera que ella mateixa –com qualsevol altra activitat humana– manifesta també una conducta moral”.

La filosofia és un tipus de saber que reflexiona habitualment sobre la naturalesa d'altres sabers com, per exemple, en el cas de la filosofia de la ciències, de la religió o de l'art. La moral de la vida quotidiana també és un d'aquests interessos i esdevé, així, la filosofia moral o ètica. Les ètiques solen portar cognoms filosòfics (ètica kantiana, aristotèlica, utilitarista, pragmatista...) perquè intenten reflexionar sobre el fenomen de la moralitat en el seu conjunt, emprant per aquesta tasca els mètodes i el llenguatge propis de les tradicions filosòfiques. Les diferents morals, en canvi, pertanyen a l'anomenat “món de la vida”, de manera que porten cognoms propis de la vida quotidiana (moral catòlica, musulmana, calvinista, etc.). La connexió entre ambdós nivells és estretíssima, perquè el nivell filosòfic no pot sinó reflexionar sobre la moral viscuda i perquè d'alguna manera les reflexions influeixen el quefer moral quotidià.

La distinció entre moral i ètica es fa necessària, malgrat tot, perquè la moral forma part del viure dels humans, siguin o no experts en ètica, mentre que aquesta darrera requereix un aprenentatge i un llenguatge especialitzat. Moral i ètica, per tant, més que dos conceptes absolutament distints i incomunicats es troben interrelacionats. És un cas més de la problemàtica relació entre teoria i praxi.

Qualsevol teoria (entesa etimològicament com mirar, observar, inspeccionar, amb un sentit actiu lligat també a les realitats concretes), pel fet de ser-ho, va sempre connectada estretament a alguna praxi i, en aquest sentit, esdevé ella mateixa acció teòrica. Al cap i a la fi, en la manera de “mirar” la praxi, és a dir, la manera de fer teoria s'hi reflecteixen interessos, dificultats i aspiracions. Però tota praxi també conté sempre algun tipus de reflexió teòrica (si no és purament mecànica o animal), és a dir, connectada a un sistema d'idees, que és el que capacita per argumentar a favor o en contra d'aquella praxi. L'experiència humana és constitutivament teoricopràctica. Teoria i praxi es donen sempre en tensió complementària i d'enriquiment mutus. Heus aquí, una de les claus distintives de la banca ètica.

En definitiva, la moral és un conducta responsable i lliure –segons Aristòtil, una art pràctica com la política– i l'element és l'element teòric de la praxi moral. L'ètica per tant, s'encarregarà de descobrir els trets d'allò moral i del que fa que ho sigui o no, fonamentarà les raons de la moral i, finalment, aplicarà els principis en un àmbit concret. Així, la banca ètica serà l'aplicació d'aquells principis morals, justos, en l'activitat pròpiament bancària i financera i la seva permanent actualització. És a dir, per dir-ho més clarament, allò que distingeix una banca ètica és que la seva activitat essencial sempre serà actuar com una entitat financera (amb els serveis financers que aquest fet implica) aplicant en la més mínima de les seves accions aquells principis morals que consideri. Això fa, per exemple, que Francesco Biccato, director de la Fondazione Choros de la Banca Ètica italiana, digui que “lamentablement tenim 26 milions d'euros invertits en títols de l'estat. I dic, lamentablement, perquè és l'única inversió que ens garanteix un ús més o menys ètic”⁷. És a dir, la manca de productes d'inversió realment ètics fa que, de moment, optin per aquesta via però de seguida que es trobi un fons ètic amb cara i ulls s'hi invertirà. Què és el que motiva aquesta mena d'insatisfacció? L'interès pel rendiment financer? No, és clar que no. L'interès pel rendiment ètic!

La banca ètica és, doncs, una entitat que intenta assumir un *caràcter* determinat, un *caràcter*, una manera de ser que la fa coherent amb els nostres propis principis, el nostre propi *caràcter*. Entenc, per acabar, que l'esforç continu, incansable, per acomodar l'entitat, el seu *caràcter*, en una aplicació ètica tan exigent com sigui possible és el que caracteritza una banc ètic d'una entitat convencional amb certs productes financers ètics. El principi que aquí hem anomenat d'Ètica Aplicada implica, doncs, aquesta tasca contínua de reflexió sobre l'aplicació dels principis que han d'orientar la nostra acció⁸ per tal d'actualitzar-la d'acord amb l'aprofundiment dels principis ètics i solidaris. Es tracta d'entendre l'ètica com a procés. La banca ètica com a entitat que adapta els seus principis a les exigències ètiques de la societat.

Principi de coherència

El principi de coherència fa referència a l'objectiu d'evitar el que podríem considerar una mena de paradoxa participati-

Les inversions ètiques intenten passar del vell cercle viciós a la creació d'autèntics cercles virtuosos.

7: ALSINA, O. (coord.): *Banca ètica. Molt més que diners*. Barcelona: Fets, 2001. El llibre recull les ponències que diversos representants de bancs ètics d'arreu del món van presentar al 1r Congrés Internacional de Banca Ètica a Catalunya, organitzat per l'Associació FETS.

8: I aquí resulta clau el matis: no és tant la discussió sobre els principis, com la discussió sobre l'aplicació d'aquests principis.

va, en la mesura que ens manifestem en actes, campanyes i manifestacions per a una economia més humana, un món sense armes o sense nuclears, mentre els nostres estalvis poden estar contribuint, per bé que indirectament, a finançar justament tot el contrari, és a dir, empreses d'armament, centrals nuclears, desforestació o explotació dels drets bàsics dels treballadors.

Sense anar més lluny, aquest és un dels orígens moderns de les inversions ètiques. Als Estats Units, concretament, es creen les primeres iniciatives d'inversions ètiques en el marc del moviment social general de rebuig a la guerra del Vietnam, quan els diversos sectors (universitats, d'església...) s'adonen que els seus estalvis i inversions s'adreçaven justament a finançar les empreses d'armament que produïen el material bèl·lic per a la guerra.

Un altre exemple d'origen modern de les inversions ètiques, lligat a la necessitat de coherència, el trobem al Regne Unit. El govern britànic s'havia adherit a la política d'embarcament econòmic, decretat contra Sud-àfrica per les Nacions Unides, amb l'objectiu declarat de pressionar l'esmentat país perquè aturés la seva política racista. Malgrat l'embarcament decretat, moltes empreses vulneraren el decret. Així, i davant la passivitat governamental, per iniciativa, en primer lloc, de la població negra, i amb el suport d'amplis sectors socials, ONG, etc., es començà a investigar les empreses britàniques que violaven el decret i s'engegà una campanya per boicotejar-les tant des del punt de vista dels consumidors com dels inversors⁹.

Arreu proliferen situacions en què els diversos col·lectius socials prenen consciència –quasi per accident– de la importància de controlar la destinació dels seus estalvis; així com els grups d'oposició a la guerra de Vietnam descobreixen que els seus diners han estat invertits en empreses de venda d'armes, diverses associacions mèdiques s'adonen que posseeixen títols d'empreses de tabac, que grups d'església inverteixen en armament... A partir de la constatació d'aquesta paradoxa les inversions ètiques intenten passar del vell cercle viciós a la creació d'autèntics cercles virtuoses on l'estalvi i la inversió d'entitats i persones que creuen en una economia al servei de les persones es dedica exclusivament a empreses i iniciatives socials coherents amb aquest principi. Aquesta proliferació de fenòmens arreu desemboca en la creació de bancs ètics.

La banca ètica és l'aplicació d'aquells principis morals, justos, en l'activitat pròpiament bancària i financera i en la seva permanent actualització.

9: Així, el primer fons d'inversió ètica es crea el 1984.

Efectivament, la llista de bancs ètics i d'iniciatives que impulsen aquesta necessitat de coherència s'estén ràpidament: el Triodos Bank, fruit del moviment antroposòfic de Rudolf Steiner, es crea el 1980; l'Okobank, impulsat pels verds alemanys, el 1988; la Banca Alternativa Suïssa el 1990 i, ja més recentment, la Banca Ètica italiana el 1998. A Catalunya, la Fundació Acció Solidària Contra l'Atur es crea el 1984, COOP57 Serveis Financers Ètics i Solidaris el 1995 i, ja posteriorment, Oikocredit Catalunya el 2000¹⁰.

Principi de compatibilitat

Una altra característica fonamental de la banca ètica és aplicar el principi de la compatibilitat entre rendiment financer i rendiment social. Aquesta compatibilitat significa que un aspecte no pot anar deslligat de l'altre. A partir d'aquesta premissa, la concreció varia segons els casos. Així podem trobar bancs ètics que proposen que el soci triï el tipus d'interès que vol percebre: en l'àmbit de mercat, entorn la meitat del que ofereix el mercat o, fins i tot, la renúncia al cobrament d'interessos.

La banca ètica necessàriament, però, ha de ser viable econòmicament i cercar l'obtenció de beneficis. Òbviament, els beneficis que obté¹¹ no són comparables al de les entitats convencionals no perquè no inverteixin en projectes viables sinó pel fet que es descarten negocis en principi molt rendibles financerament, però desastrosos des del punt de vista del rendiment social. Tal com esmenta Peter Blom, director general del Triodos Bank holandès, "jo dic als meus accionistes que si volen podem obtenir un benefici del 10%, però això implicaria deixar de finançar certs projectes i augmentar el preu del diner que estem deixant"¹². O, com esmenta també Francesco Biccato, director de la Fondazione Choros de la Banca Ètica italiana, "El principal valor dels bancs tradicionals és la maximització de beneficis a qualsevol preu. Nosaltres som diferents, ja que si hi ha uns costos mediambientals i socials molt elevats, nosaltres no volem maximitzar beneficis"¹³. És clar, doncs, que en les experiències de banca ètica el criteri del màxim profit exclusivament financer deixa pas al principi de compatibilitat entre rendiment financer i rendiment social: projectes d'economia social, creació i manteniment de llocs de treball, protecció de l'entorn ambiental...

La banca ètica necessàriament, però, ha de ser viable econòmicament i cercar l'obtenció de beneficis.

10: Iniciatives que, sense ser bancs ètics, poden ser l'embrió d'una futura banca ètica.

11: El Triodos Bank obtingué, per exemple, un benefici de 2.806.000 d'Euros l'any 2000.

12: ALSINA, O. (coord.): *Banca ètica. Molt més que diners*. Barcelona: FETS, 2001.

13: Ídem.

Si la compatibilitat entre rendiment financer i rendiment social és un dels elements essencials de la banca ètica també ho és el de la seva sostenibilitat mitjançant operacions financeres, mitjançant la seva tasca de canalització del flux de l'estalvi a la inversió. Davant d'aquesta situació, les experiències de banca ètica cobren interessos pels préstecs sovint superiors, fins i tot, als del mercat. Aquest fet s'explica pels volums de passiu molt menors respecte a les entitats financeres convencionals i també per la tasca de seguiment i suport als projectes que, lògicament, augmenta sensiblement els costos de gestió. De tota manera, com deia recentment Patrick Sapie, director de l'ADIE¹⁴ a l'Île-de-France, la banca ètica no es caracteritza tant per oferir préstecs a tipus inferiors del mercat sinó per facilitar l'accés al crèdit, com un dret, a sectors o projectes que queden exclosos del crèdit convencional (cooperatives que comencen la seva activitat, associacions, emprenedors...).

Per altra banda, cal no oblidar-ho, la banca ètica ofereix rendiment als estalvis dels aportants de manera que el marge entre el que cobra pels préstecs i el que paga als socis és el que té per autosostenir l'entitat. Dit d'una altra manera, en el cas d'una cooperativa, els socis serien els qui decidirien quins marges volen establir o, en cas d'estalviadors particulars tal com dèiem a l'inici d'aquest principi, triant els tipus d'interès que volen cobrar des del 0% fins a una taxa d'interès semblant a la de les inversions tradicionals¹⁵.

Dit això, per tant, podríem concloure, com a definició sintètica, que un banc ètic és una institució que inverteix o presta diners amb finalitats ètiques, socials, sense renunciar necessàriament a finalitats *strictament* financeres.

Principi de participació

El fenomen de la banca ètica, considero, s'ha d'entendre en el context d'un creixent procés de participació ciutadana més enllà de la participació clàssica de les democràcies representatives modernes. La creixent pèrdua de sobirania dels estats per efecte de la globalització econòmica i, conseqüentment, la pèrdua de control social que l'estat podia exercir suposa a la vegada l'impuls, de nou, de moviments socials de caràcter transnacional o global que treballen per reconduir el creixent descontrol i irresponsabilitat de l'economia mundial.

La banca ètica s'ha d'entendre en el context d'un creixent procés de participació ciutadana més enllà de la participació clàssica de les democràcies representatives modernes.

14: Association pour le Droit à l'Initiative Économique, entitat d'àmbit estatal especialitzada en facilitar l'accés al crèdit als sectors més exclosos.

15: És l'anomenada autodeterminació de la taxa d'interès; per exemple, la Banca ètica italiana.

Amb la proliferació del fenomen de la globalització és cada vegada més palpable que la simple participació tal com la defineixen les modernes democràcies és insuficient. Com acostuma a passar, malgrat un tradicional pessimisme sobre la capacitat de canviar les coses, la realitat s'imposa a la formalitat o a la legalitat i, des de fa ja anys, moviments socials cada vegada més nombrosos proposen fórmules de participació "política" més enllà de les convencionals. Si habitualment tenim el vot electoral, fenòmens com el del comerç just, el consum responsable o la banca ètica proposen, d'alguna manera, el vot-consum i el vot-estalvi/inversió. La banca ètica planteja aquí un dels seus aspectes més innovadors en el sentit que, a banda de contribuir localment amb la seva activitat de finançament diària, contribueix a sensibilitzar els estalviadors/inversors perquè boicotegin aquelles empreses que vulneren flagrantment els nostres propis principis ètics. Així, de nou, del cercle viciós es passa al cercle virtuós que esmentàvem en el principi de coherència.

El principi de participació implica també que la presa de decisions s'efectua de manera democràtica. Aquest fet lliga encara més la idea banca ètica amb la llarga tradició cooperativa de democràcia econòmica¹⁶. La participació, però, no pot quedar reduïda a l'acció formal de votar sinó que els socis o accionistes han de participar (formar part) en la definició de la política ètica de l'entitat, en la prioritització dels criteris (mitjançant enquestes, entrevistes, debats...). Sense anar més lluny, el Cooperative Bank feia servir el mètode de les enquestes per definir i concretar la seva política ètica¹⁷.

En definitiva, el principi de participació implica que els inversors/estalviadors són els sobirans de l'entitat (sense distinció de capital), participen en la definició de la política ètica, no pas entesa com un decàleg sinó com el nucli inspirador de la pràctica diària. En definitiva, l'aplicació de la famosa autogestió financera.

Principi de transparència

L'aplicació d'aquest principi implica aplicar un transparència absoluta de la gestió de l'entitat tant en la concessió de préstecs com en les inversions. Per exemple, a COOP57 Serveis Financers Ètics i Solidaris, els socis i adherits/des saben perfectament en quins projectes es destinen els recur-

La banca ètica, a banda de contribuir localment amb la seva activitat de finançament diària, contribueix a sensibilitzar els estalviadors/inversors perquè boicotegin aquelles empreses que vulneren flagrantment els nostres propis principis ètics.

16: GARCIA, J.; VIA, J.; XIRINACS, L. M.: *La dimensió cooperativa*.

Barcelona: Icària, 2001.

17: ALSINA, O.;

SUNYER, R.: *Informe sobre la Banca Ètica a Europa*. Barcelona:

Fundació Jaume Bofill, 1998.

sos. El mateix passa amb la Societat Financera NEF¹⁸, a França, donat que publica cada any la seva memòria anual fent constar tots els projectes finançats, l'import i el termini, de manera que tots els socis poden fer el seguiment del compliment dels principis de l'entitat. I podríem seguir amb la resta d'experiències de banca ètica.

La transparència, a banda de demostrar que s'intenten aplicar els principis ètics aprovats, suposa un segon nivell d'implicació dels socis. Dit d'una altra manera, quan a l'Associació FETS es va organitzar una campanya de sensibilització encapçalada per la pregunta "Saps on van els teus diners?" va servir perquè moltes entitats (ONG, associacions, cooperatives, fundacions...) i persones físiques es plantegessin efectivament què s'estava fent amb els seus diners. Davant d'aquesta qüestió, però, és obvi que un altre tipus de gent més aviat respondria "No, ni vull saber-ho!". El principi de coherència, abans esmentat, apel·lava a la coherència de l'ús dels nostres estalvis a partir de la constatació de la paradoxa participativa o de la constatació d'una contradicció permanent, però si un no n'és conscient... Així, doncs, al meu entendre, la transparència és una condició necessària per implicar els propis ciutadans/es en la gestió i en l'aplicació dels principis ètics en l'activitat diària. Així, vés a saber si un dia serà popular allò de "Digue'm on estalvies i et diré qui ets" o, en la seva versió més emprenedora, "Digue'm on inverteixes i et diré qui ets". Finalment, la transparència de la banca ètica és allò que li dóna legitimitat per demanar a les cooperatives, les ONG, les associacions, les administracions o les persones un ús coherent dels seus propis recursos.

Principi d'implicació

Si bé és cert que moltes inversions ètiques es basen en un criteri negatiu¹⁹, també és cert que allò que caracteritza pròpiament un banc ètic és l'adopció d'un criteri positiu en la seva política d'inversions²⁰.

En la pràctica, qualsevol inversió comporta una sèrie d'implícacions socials, mediambientals, distributives i ètiques, que quasi mai no s'inclouen en els balanços financers. El resultat d'una anàlisi exclusivament financera ignora aquests efectes, de manera que efectua un còmput equivocat dels resultats, positius o negatius, de la iniciativa de la inversió. Si

Qualsevol inversió comporta una sèrie d'implícacions socials, mediambientals, distributives i ètiques, que quasi mai no s'inclouen en els balanços financers.

18: NEF (Nouvelle Economie Fraternelle), banca ètica francesa d'inspiració antroposòfica.

19: És el cas dels Fons d'Inversió Ètics, anomenats així perquè no inverteixen en empreses que vulnerin els principis establerts pel propi fons (no armament, no nuclears, no explotació infantil...), però sí en tota la resta d'inversions.

20: És a dir, no solament exclou determinats tipus d'inversions sinó, a més, promou aquelles iniciatives amb un projecte social més evident.

tota inversió té implicacions ètiques, el propòsit de la inversió ètica és fer explícites i intencionals aquestes implicacions. En part, l'objectiu és donar expressió a preferències ètiques específiques. A banda, doncs, de seguir el criteri negatiu, a més adopta un caràcter proactiu invertint en projectes que sí consideren que compleixen els principis ètics establerts (projectes cooperatius, de sostenibilitat, comerç just, autoocupació, inserció sociolaboral...). A banda de reivindicar el paper del sistema financer com a facilitador del flux de l'estalvi a la inversió productiva, la banca ètica proposa una alternativa real, concreta i existent.

La implementació de la política ètica, tal com esmentàvem en referència al principi d'ètica aplicada, no es limita a una simple declaració de principis. Es tracta d'integrar els principis en el *caràcter* de l'entitat. Òbviament, la declaració de principis emmarca els criteris d'actuació però aquí, com sempre, el repte fonamental és l'aplicació, la implementació d'aquests principis. Des del punt de vista de les inversions financeres es tracta, per tant, de col·locar els recursos en productes ètics però el repte real és saber si realment es compleixen els principis que s'expliciten. Per això, existeixen les empreses d'investigació ètica i social, la funció principal de les quals és comprovar que les empreses susceptibles d'invertir compleixen els principis declarats en la política de l'entitat (no armament, no nuclears, no suport a règims dictatorials...). EIRIS²¹, a Anglaterra, és d'aquestes empreses i una de les més emblemàtiques. El problema, però, no acaba aquí perquè també caldrà aprofundir en com es fa aquesta investigació, quins criteris i quins nivells d'exigència s'apliquen per tal d'evitar, de nou, situacions paradoxals en què conegudes transnacionals amb responsabilitats provades en situacions de genocidis culturals són capdavanteres en determinats tipus de rànquings ètics.

La creació de comitès ètics també sol ser un recurs habitual en la mesura que serveixen com a òrgan que vetlla per al compliment i aplicació de la política ètica, tot i que sovint actuen com a comitès de seguiment general, per exemple, del tipus d'anàlisi social que es faci dels projectes finançats, la política d'inversions de l'entitat... De fet, la implementació de la doble anàlisi econòmica i social és una de les qüestions més importants. Així, quan un projecte sol·licita finançament, l'anàlisi econòmica no podrà anar deslligada de l'anàlisi ètica o social. És clar, però, que al nostre país, l'aplicació de metodo-

Quan un projecte sol·licita finançament, l'anàlisi no podrà anar deslligada de l'anàlisi ètica o social.

21: Ethical Investment Research International Service va ser creada per un grup d'ONG. A Catalunya no existeix una entitat dedicada a aquesta funció. En aquest sentit, seria idoni que el món de l'economia social i solidària assumís aquest projecte perquè de ben segur sorgiran empreses dedicades a aquesta tasca amb la mirada crítica més aviat miop, fet que permetrà, com passa a França, que empreses com ENDESA ocupin les millors posicions en els rànquings socials! L'Associació FETS – Finançament Ètic i Solidari, en aquest sentit, també seria un espai adequat per desenvolupar aquesta tasca.

logies objectivables per a aquesta mena d'anàlisi és encara en una fase molt embrionària.

Vers una banca ètica

Tal com esmentàvem a l'inici d'aquest article, segons el nostre parer els trets essencials de la banca ètica romanen essencialment en l'aplicació de tots i cadascun dels principis exposats. És, precisament, la seva aplicació, més o menys exhaustiva, més o menys objectivable, el que ens pot ajudar a distingir clarament, per tant, una banca ètica d'una entitat financera convencional.

En resum, la banca ètica parteix de la idea que una de les claus ètiques del nostre temps consisteix a adonar-se que són els jocs de suma no-zero, i no pas els de suma zero, els que ens duren a progressar d'una manera sostenible i justa. Si bé en els primers es creu que tots poden guanyar, que la cooperació és per a tots més beneficiosa que el conflicte, en els jocs de suma zero allò que uns guanyen ho perden els altres, amb la qual cosa es potencia una cultura de l'enfrontament. Seguint, doncs, aquest raonament, ¿no és possible que la lògica de la banca se socialitzi i tingui més present les persones més desfavorides, les empreses viables que apliquen criteris ètics en la seva gestió (no explotació ni precarització dels treballadors, inversions responsables, relació amb els proveïdors, democràcia, transparència...) sense que, per això, hagi de perdre la seva especificitat? No és possible que se li exigeixi que treballi per la justícia social i, sobretot, inventi procediments per incorporar el món amb més dificultats amb la intenció que deixi de ser-ho? Els bancs ètics, per tant, no podrien ser una formulació pràctica d'aquella vella estratègia segons la qual cal cercar la conciliació d'interessos no pas perquè siguin antagonics sinó cooperadors?

El repte que planteja la banca ètica no és tant incorporar uns determinats principis puntuals, tenir en compte certs valors, sinó generar activitat econòmica des d'una perspectiva diferent, des d'una perspectiva radicalment diferent del paradigma dominant del capitalisme irresponsable. Per tant amb un *caràcter* distint del que apliquen les entitats convencionals. Per això, allò que distingeix la banca ètica de les entitats financeres convencionals és la inserció en el seu propi codi *genètic* dels principis exposats, no pas com una opció estratègica,

El repte que planteja la banca ètica és generar activitat econòmica des d'una perspectiva radicalment diferent del paradigma dominant del capitalisme irresponsable.

de màrqueting, sinó com una opció ineludible. Com dèiem, són principis que van estretament lligats els uns amb els altres, com en una mena d'esfera, amb llaços entrelligats. I és precisament en aquest entortolligament on rau la particularitat de la banca ètica. No són, de tota manera, exclusius ni definitius. Probablement n'hi hauríem d'afegir d'altres; en tot cas, però, sí que em semblen principis ineludibles per a qualsevol iniciativa de banca ètica.

La banca ètica, sigui sota la forma que sigui²², és una realitat a Europa amb més de vint anys i trenta en altres casos. A Catalunya, el procés queda una mica més retardat, fonamentalment, per haver patit fins als 70 i la dècada posterior els efectes de quaranta anys de dictadura franquista. No obstant això, al nostre país, si més no, ja tenim una iniciativa que es consolida en aquest sentit: COOP57 Serveis Financers Ètics i Solidaris. Amb uns fons propis de 662.000 euros (110.000.000 ptes.), i amb previsió de gestionar-ne 3.000.000 el 2004 (500 milions de ptes.), ha prestat més 360.000 euros (60.000.000 ptes.) el darrer any i tot plegat sense renunciar a l'objectiu de percebre uns rendiments justos per als estalvis dels aportants.

Seguint el principi del dret al crèdit de tota proposta emprendora socialment viable, i assumint que aquest dret s'ha de fer efectiu a un cost equiparable al que suporten les macroempreses i especuladors financers al mercat bancari —és a dir, més o menys, l'interès preferencial del diner— COOP57 s'ha consolidat com una iniciativa de banca ètica real que ha portat, directament o indirecta, a la creació o manteniment de 1.000 llocs de treball. Per això, ara podem dir també amb veu alta i amb orgull legítim, en paraules de Josep M. Vilaseca, president de COOP57, que a Catalunya tenim una entitat representativa de banca ètica en la mesura que, durant els seus ja 6 anys d'existència, ha tancat efectivament el cercle d'aportació de recursos de l'economia social i l'estalvi popular - autogestió de les aportacions - inversió en projectes de l'economia social amb criteris ètics - retorn del sector d'origen amb liquiditat. I això, amb un sistema organitzatiu rigorós, alternatiu, transparent, fidel als principis de banca ètica que s'han exposat en aquest article.

22: Quan parlem de banca ètica parlem d'entitats que, sense ser necessàriament bancs, practiquen una sèrie de principis ètics en la seva gestió econòmica i financera diària. Ara bé, de la mateixa manera, però a l'inrevés, quan parlem de banca ètica sovint també s'hi inclouen entitats que s'allunyen força dels seus particulars trets distintius. Aquesta, si més no, és l'opinió generalment acceptada en àmbits d'entitats de finançament alternatiu arreu d'Europa i a Catalunya, per exemple, per part de l'Associació FETS. Un exemple el podem veure en el pròleg d'Arcadi Oliveres, president honorari de FETS en el darrer llibre de l'Associació: *La Banca Ètica: molt més que diners*. Barcelona: FETS, 2001.

L'economia del treball o l'economia popular¹

J. L. Coraggio

Els límits de les polítiques socials assistencialistes

Avui forma part del sentit comú que la política econòmica ortodoxament neoliberal no pot ser modificada i que el seu paper consisteix a facilitar el joc lliure de les forces del mercat i l'acumulació-reorganització del capital. Segons aquesta ortodòxia, els països, les regions, les ciutats i les comarques han d'intentar posicionar-se favorablement perquè aquest joc els

1: Versió revisada de la presentació feta al Encuentro de Cultura y Socioeconomía Solidaria, PACS, Porto Alegre. Agost de 1998.

atorgui el benefici d'una part de la inversió de capital global. Aquesta llibertat del capital suposa reduir dràsticament el poder polític que va acompanyar l'industrialisme i el seu Estat de benestar.

Els costos humans de redefinició de la relació de forces entre poder polític i poder econòmic posen en risc la governabilitat del sistema. Per això, o per ineludibles raons morals, el corrent neoliberal sosté la necessitat de polítiques socials, però redefinides en el seu abast i lògica, i pretén que internalitzin els criteris i els mecanismes d'assignació de recursos del mercat, procurant una eficiència definida com la assignació de fons públics per tal d'aconseguir metes socials fixes amb costos mínims.

Així, el sentit de les actuals polítiques socials ja no és aconseguir la igualtat de drets, donant els beneficis a tots els ciutadans segons les seves necessitats i recuperant contribucions de cada un en funció de la seva riquesa o ingrés. El seu objectiu s'ha limitat a compensar les situacions més greus que genera la crisi de la capacitat sociointegrativa del sistema econòmic que, entregat a la lògica del mercat, es torna cada vegada més excloent. Pel que fa al sistema fiscal, s'ha tornat cada vegada més regressiu, en nom de la minimització de costos del sistema de recaptació i del realisme (no fer fugir el capital), i ha recaigut sobre les classes mitjanes, mitjanes baixes i fins i tot els pobres urbans.

L'efectivitat dels drets humans està condicionada, encara que no determinada totalment, pel marc material de l'economia, els nivells de producció neta d'una societat i la manera de distribució de la propietat i els ingressos². Mentre s'accepta "no tocar l'economia", la voluntat política romanent no és suficient per contrarestar la força dels seus efectes perversos.

En realitat, en el context d'un Estat sotmès al cost d'un deute extern creixent i de les pretensions per reduir el seu pes en l'economia, la política social focalitzada es converteix cada vegada més en un recurs d'eficàcia decreixent per la pèrdua de qualitat dels seus serveis "bàsics" i perquè la seva eficàcia per resoldre els problemes que ha de fer front depèn de la qualitat d'un context econòmic i sociopolític el qual mai no podrà suplir. I en aquest context avui fagocita les millors intencions de l'assistencialisme.

Per una altra banda, les noves polítiques socials de caire neoliberal són d'escassa legitimitat social. En efecte, cada vegada més la focalització dóna accés exclusiu als sectors de pobresa extrema (el cas de Xile és el més clar com a model de focalitza-

2: Vegeu F. Hinkelammert, "Democracia, estructura económica social y formación de un sentido común legitimador", a J. L. Coraggio i C. D. Deere (coord.), *La transición difícil*. Siglo XXI Editores, Mèxic, 1986.

ció), els segrega de la societat i genera una resistència creixent de la classe mitjana a sustentar aquestes polítiques amb els seus impostos, ja que ha deixat de ser receptora d'aquestes i, a més, se la força a fer-ho mentre els sectors que concentren la riquesa evadeixen cada vegada més les seves obligacions. Alhora, els amplis sectors exclosos es converteixen en massa de maniobra electoral i realimenten un sistema polític marcat més per la competència pel poder que pels objectius transcendentals als quals ha d'atendre l'Estat nacional, la qual cosa porta al "mig-terminisme" i a l'exacerbació de l'antagonisme entre partits que fan tornos en el joc governants/opositors. Tot això accentua el clivatge cultural entre els sectors mitjans i els pobres, i debiliten encara més la integració social.

Res d'això no es resol reorganitzant o fent menys costosos (més eficients, en termes de recursos públics) els programes socials. Però fins i tot si s'acceptés la recerca de l'eficiència, en el sentit d'aconseguir els objectius *de llarg termini* amb el menor cost possible, l'eficiència de les polítiques socials no s'aconseguirà simplement unificant programes des de dalt, millorant la gestió o fent participar la societat per baixar els costos públics, com de fet s'ha estat proposant.

La ineficiència de la política social neoliberal és estructural, com ho són les causes de l'exclusió: més enllà de les intencions dels seus actors directes, l'assistencialisme focalitzat és a penes l'altra cara de la irracionalitat de conjunt d'un capital que opera sense altres límits que la competència. Sense canvis més grans, la tendència és que la creixent ingovernabilitat social requereixi recursos creixents de l'Estat i la societat, recursos l'ús existencialista dels quals a penes alleugerirà la pobresa extrema. Això accelerarà la caiguda de part important dels sectors mitjans i els seus recursos cap a formes degradades de la vida social, consolidant així la pèrdua irreversible del principal recurs que distingeix una societat moderna: la capacitat creativa i la voluntat d'iniciativa d'una població ricament heterogènia però integrada en un sistema dinàmic i interdependent. Això es fa més evident quan la política educativa es converteix en la principal *política social compensadora* dirigida pels principis neoliberals quantitativs, centrats a assolir les metes de cobertura de l'ensenyament bàsic al mínim cost possible, en lloc de tractar-la com la *principal política d'inversió de la qualitat el producte del qual depèn del desenvolupament nacional*.

La llibertat del capital suposa reduir dràsticament el poder polític.

Les polítiques socials compensadores dels efectes del procés de mercat lliure s'han de transformar en polítiques socioeconòmiques, l'objectiu de les quals sigui el desenvolupament des de les bases de la societat³. Tornar a avançar en el compliment dels drets humans requereix el desenvolupament de noves estructures socioeconòmiques cada vegada més autosostenibles, amb dinàmica pròpia, i que siguin per si mateixes equitatives i contrarestants de la reestructuració capitalista. La *resolució* de la qüestió social requereix “tocar l'economia”, no perquè es converteixi en vulnerable i inestable, sinó per corregir des de dins les causes de la polarització social i l'exclusió dels treballadors. Perquè això sigui políticament factible, és important que la forta inversió inicial que és necessària es justifiqui perquè les noves estructures generaran recursos per a la seva creixent autosostenibilitat i perquè contribuiran al desenvolupament general de l'economia.

En el moment actual, la factibilitat de noves estructures depèn no solament del test polític, sinó també de la possibilitat de rebaixar el poder econòmic, i de generar forces directament econòmiques (poder de mercat i finançament, comportament econòmic de les majories socials, etc.) que moderin o regulin els mecanismes que avui tendeixen a subsumir tota activitat local o nacional (financera o real, minorista local o global, productiva o de serveis, material o cultural) a l'economia del capital.

Mitjançant una reestructuració de l'economia del treball, tan estacional com la que està experimentant l'economia del capital, és possible desenvolupar des de les grans ciutats articuladores de xarxes urbanorurals un subsistema més orgànic d'economia popular dirigit a la satisfacció de les necessitats de les majories, capaç d'adquirir una dinàmica parcialment autosustentada en l'àmbit local i regional, coexistent i articulant-se —com a substrat de les PIMES, com a oferent de recursos humans atractius per al capital, com a comprador i proveïdor, com a contribuent— amb l'economia empresarial capitalista i l'economia pública⁴.

El punt de partida històric per a aquest desenvolupament possible és la matriu socioeconòmica i cultural dels sectors populars urbans, caracteritzada, entre altres coses, per una alta fragmentació i la pèrdua de voluntat col·lectiva, resultat de l'alliberament de les forces del mercat global, el desmembrament de l'Estat, la impunitat i la pèrdua de confiança en la injustícia i el sistema polític i la desarticulació de les identitats i forces socials que van caracteritzar l'industrialisme.

3: Encara que la diferenciació del que es considera “social” o “econòmic” ha de ser discutida, mantindrem el primer terme per referir-nos a l'assignació de recursos i incentius regulada per criteris de distribució derivats d'objectius o principis directament socials, mitjançats políticament o ideològicament. Dels mecanismes de mercat resulten també efectes socials, però per la interacció “cega” d'unitats individuals en competència, conclusió o cooperació externa entre si. Una política “socioeconòmica” parteix del reconeixement que els models econòmics són representacions molt parcials i abstractes de l'economia real, i que valors i altres trets culturals, així com la qualitat de vida, incloent-hi les relacions socials i comunicatives, són part constructiva d'aquesta economia real.

4: Sobre la visió de l'economia urbana composta pels subsistemes d'economia empresarial, economia pública i economia popular, vegeu: Coraggio, J. L., *Economia urbana: la perspectiva popular*, ILDIS, ABYA YALA, FLACSO, Quito, 1998.

Cal advertir que la construcció d'un subsistema d'economia popular té importants dimensions culturals que transcendeixen àmpliament els límits estrets de l'economia en el sentit que li donen la majoria dels professionals d'aquesta disciplina. Així, suposa potenciar el saber intuïtiu –acumulat pels agents populars en les seves experiències de producció i reproducció– a través de nous diagnòstics, explicacions i hipòtesis de comprensió històrica, i facilitar el pensament propositiu i emprenedor sobre la base de la recuperació crítica de la història d'experiències aïllades o col·lectives que van avançar en l'assoliment de millors condicions de vida. Suposa també la reinstal·lació d'utopies socials mobilitzadores de la voluntat. Per a això, es requereixen activistes, capellans, artistes, comunicadors, mestres i professors, promotors, tècnics i intel·lectuals que comparteixin una moral més solidària i un paradigma de desenvolupament popular integral i que contribueixin, amb les seves accions, a qüestionar la noció instal·lada en el sentit comú que l'economia és un mecanisme automàtic sense subjecte, solament comprès pels economistes gurús.

Però la solidaritat orgànica que requeriria la constitució d'un subsistema d'economia popular no podria sustentat-se solament amb accions voluntàries de desenvolupament de la consciència⁵, sinó que es requereix la reestructuració dels sistemes d'educació, de salut, de serveis públics en general, així com la incorporació regulada de mecanismes automàtics, com els del mercat, per entrar en la dinàmica d'imitació, cooperació competitiva i difusió de la innovació els quals són necessaris per resistir massivament l'absorció-exclusió del capital.

Com que el lliure joc del mercat no produeix organicitat sinó fragmentació en aquests sectors, és així mateix fonamental el paper de l'Estat democràtic, institucionalitzant les condicions morals –marc jurídic, límits i regulació de l'acció privada en el mercat– perquè la lliure contractació lligui els òrgans de l'economia popular redirigint la coerció al seu favor. Això suposa forces polítiques i governants, que s'ubiquen històricament com a estadistes, que estiguin disposades a anar més enllà del “mig terminisme” clientelar, propugnant la instal·lació en l'imaginari social d'un projecte nacional equivalent pels seus abastos –encara que ajustat a la nostra època– al que va orientar el nostre país des de mitjan segle.

Aquesta tasca requereix recursos importants i un ampli consens social i polític. En particular, si les polítiques i programes

La construcció d'un subsistema d'economia popular té importants dimensions culturals que transcendeixen àmpliament els límits estrets de l'economia.

5: En aquest sentit, les propostes d'economia solidària basades en xarxes d'intercanvi i cooperació fundades sobre valors solidaristes sostinguts per relacions interpersonals, que pretenen evitar la política o el mercat, no poden passar de ser valuoses experiències localitzades, sense possibilitat d'assolir l'escala que requereix avui la superació dels efectes que produeix la crisi estructural del sistema capitalista.

“socials” són redirigits, tenen un alt potencial per desenvolupar aquestes bases econòmiques més autònomes de reproducció dels sectors populars urbans, promovent el desenvolupament d'una economia popular urbana⁶. Això és pot aconseguir, per exemple:

1. Reorientant gradualment els mitjans que avui empren per a la mera supervivència –immediata i dependent– dels sectors populars, cap al desenvolupament de les seves capacitats i recursos productius, enfortint l'eficàcia de les seves institucions solidàries i incrementant la seva competitivitat en els mercats.

2. Acompanyant les polítiques socials amb reformes legals i amb polítiques econòmiques que reconguin l'eficiència social de les iniciatives populars, i les estimulin.

3. Acompanyant les polítiques socials amb polítiques culturals d'enfortiment i promoció de comportaments que valorin i promoguin horitzontalment una creixent qualitat dels productes d'activitats econòmiques populars i una autonomia més elevada d'aquests sectors respecte de les polítiques paternalistes i a la maquinària cultural de les grans corporacions.

4. Redirigint la capacitat de contractació del sector públic (compres, treball assalariat, tercerització de serveis, etc.) com a manera d'optimitzar el seu efecte sobre el desenvolupament de les iniciatives de l'economia popular.

5. Generant una eficiència més alta a través d'intervencions externes sinèrgiques, superant la focalització –que solament es justifica en emergències conjunturals– per evitar eternitzar una societat dual, passant de tenir com a contrapartida masses homogènies de beneficiaris passius i aïllats a cogestionar amb comunitats heterogènies, organitzades i capaces de discutir les prioritats, superant l'actual fragmentació i dispersió de la política social.

Fins i tot en les condicions actuals de restricció de recursos, l'eficàcia i eficiència en la utilització d'aquests depèn –a igualtat d'altres condicions– de l'articulació entre xarxes i de la sinergia en l'ús de recursos propis i externs de l'economia popular (hipòtesi contrària a la sectorialització i fragmentació que avui predominen en les polítiques i els programes socials existents).

6: Aquest potencial actualment no és utilitzat, en tant que promou exclusivament una solidaritat mecànica entre els sectors més pobres.

El potencial de desenvolupament d'una economia popular més orgànica depèn –a igualtat d'altres condicions– de la *diversitat ecològica i social* de l'hàbitat urbà productivoreproductiu local en què es desenvolupen els grups domèstics (hipòtesi contrària a les propostes d'aconseguir desenvolupament humà sostenible per la via de la focalització de les polítiques socials a zones homogènies de màxima pobresa). Una política eficient de superació de la pobresa de manera econòmicament sostenible ha d'incorporar com a subjectes i beneficiaris no solament els sectors de màxima pobresa sinó els sectors mitjans, les condicions de vida dels quals s'han degradat i/o estan en risc de degradació, els quals compten amb recursos materials i culturals significatius per a un procés on la capacitat d'iniciativa, l'accés al coneixement i l'aprenentatge reflexiu sobre les pròpies pràctiques són centrals.

Els efectes de l'obertura i la globalització dels mercats solen ser parcialment contrarestats mitjançant l'estructuració d'alternatives socialment i econòmicament eficients per a la reproducció ampliada de la vida de les majories urbanes. Que aquestes estructures siguin sostenibles dependrà no solament de la demostració de la seva eficàcia sinó també la seva valoració cultural per aquestes majories, manifestada, entre altres coses, per una transformació coherent en les seves pautes de consum.

Aquesta perspectiva realça l'*efecte econòmic estructurant* (i no simplement compensador extern) d'una nova generació de polítiques socials (o polítiques "socioeconòmiques") i cobra una nova significació com a eix d'acció per a un desenvolupament humà *autosostenible*. L'opció que es planteja és entre:

(A) L'actual política social de caràcter neoliberal, menys costosa de fons públics, dirigida a mantenir el segment d'unitats domèstiques (UD) amb NBI (Nivell de baixos ingressos) o ubicat per sota de la línia de pobresa en nivells més suportables de vida, però sense potenciar els seus recursos productius ni facilitar la realització del seu fons de treball, o

(B) Una política socioeconòmica, entesa com a política d'inversió per al desenvolupament social, dirigida a potenciar les capacitats del conjunt de comunitats locals d'UD, integrant-les al sistema econòmic, enfortint els seus recursos productius i la sinergia que pot brindar el desenvolupament participatiu de l'economia popular.

La segona opció requereix l'ús eficient –com es ve sostenint en certes crítiques de la política social⁷– però també de més

Una política eficient de superació de la pobresa ha d'incorporar com a subjectes i beneficiaris els sectors mitjans, els quals compten amb recursos materials i culturals significatius.

7: Bernarndo Kliksberg: *Hacia una nueva política social. Más allá de mitos y dogmas.*

volum de recursos en el curt termini. En canvi, en el mitjà termini, la seva relació cost-benefici social és superior i, a més, seria creixentment autosostenible, a condició de canviar-ne el sentit: de política compensadora a política de desenvolupament basada en la potenciació de l'economia del treball.

Les unitats domèstiques: cèl·lules de l'economia del treball o economia popular

Cada grup domèstic, cèl·lula de l'economia popular, orienta les seves pràctiques econòmiques per tal d'aconseguir la reproducció dels seus membres en les millors condicions al seu abast. La capacitat de cada UD o xarxa d'UD per potenciar i activar els seus recursos, i per tal d'aconseguir aquests recursos, depèn de molts factors, entre els quals podem esmentar⁸:

I. La quantitat, mescla i qualitat de les capacitats de treball i recursos acumulats, i les inversions possibles per a la seva manipulació.

II. L'accés a informació pertinent per identificar opcions possibles, sobre els mercats i la tecnologia disponible, la capacitat per comprendre aquesta informació per identificar possibilitats i convertir idees en projectes viables, etc.

III. Les possibilitats subjectives de realització de capacitats i recursos potencials, incloent-hi la percepció de les capacitats que tenen els membres de la UD⁹.

IV. La valoració que fa la societat d'aquestes capacitats i recursos, en particular els preus que fan referència al treball i als béns i serveis que els agents populars puguin oferir.

V. Els recursos col·lectius i les polítiques dels sistemes comunitaris i públics d'apropiació/distribució de mitjans de producció i de vida.

VI. La seva força relativa a la competència i altres poders que enfronten en mercats o sistemes de distribució, i

VII. Les normes jurídiques o morals imperants que estableixen quines accions són legals i/o correctes.

8: Aquesta llista és una versió revisada de la que s'ha inclòs a *El trabajo desde la perspectiva de la economía popular* (1996).

9: Sempre hi ha alternatives d'acció per millorar la qualitat de vida que no són percebudes. (Exemple: un hort familiar en el terreny de l'habitatge; una acció col·lectiva per sanear el medi ambient, etc.) Altres poden ser intuïdes, però se'n desconeixen les condicions per fer-les efectives.

El desenvolupament d'un sistema d'economia popular suposa transformacions fortes en la matriu socioeconòmica popular, amb el suport del reconeixement del seu punt de partida, que cal examinar en els seus múltiples nivells i relacions:

- Les formes predominants i tendències de l'organització interna del treball domèstic.

- La composició i condicions de les activitats de treball assalariat, per compte propi mercantil o voluntari del conjunt i diversos sectors d'UD, la seva productivitat i qualitat, etc.

- La seva participació relativa en la generació, apropiació, conjunció i canalització de recursos en els mercats de béns i serveis, de treball, de crèdit, i les peculiaritats dels mercats en què participen (segmentació, relacions de poder, etc.), així com les condicions de la seva competitivitat respecte del sector empresarial capitalista.

- Els intercanvis d'ajuda econòmica recíproca entre llars vinculades per relacions d'afinitat (familiars, ètniques, de veïnat, ideològiques, etc.).

- La memòria històrica i l'estat actual de l'associacionisme cooperatiu entre llars per a la satisfacció de necessitats comunes, la història d'iniciatives individuals, familiars o col·lectives, els seus èxits i fracassos.

- El coneixement i la comprensió de la situació pròpia i dels altres i les seves causes.

- La consciència sobre la seva importància i el grau de desenvolupament de la participació comunitària en la gestió de l'hàbitat immediat de la vida.

- La participació dels diversos segments d'UD en el sistema fiscal (impostos i taxes pagats, transferències rebudes).

- La participació comunitària en la gestió dels sistemes de prestació de serveis públics o quasi públics (salut, educació, sanejament).

No solament les relacions quantitatives entre recursos i variables econòmiques sinó també la significació d'idees i institucions associades a l'economia popular són aspectes rellevants per caracteritzar el seu grau de desenvolupament i el seu potencial, ja que l'economia és part insuperable de la cultura. En aquest sentit, la interpretació de les dades estrictament econòmiques que produeixi s'haurà de fer en el context del conjunt d'institucions que constitueixen la vida social de les majories urbanes i no dels valors i criteris propis del sistema empresarial capitalista, des de la perspectiva del qual l'economia popular apareix com a “endarrerida”, improductiva, etc.

Des de la perspectiva capitalista, l'economia popular apareix com a «endarrerida».

L'economia popular i el desenvolupament local integrador

És fonamental tenir present la diferència entre *un sistema d'empreses capitalistes*, l'objectiu de les quals és l'acumulació dels guanys dels seus propietaris i que per a això manipulen el sistema de necessitats i contribueixen a satisfer solament les demandes solvents, i *un sistema d'iniciatives d'economia popular*, l'objectiu del qual és la satisfacció de les necessitats dels seus membres i que acumula solament com a condició de la major eficiència en l'assoliment d'aquest objectiu. La vinculació entre els dos sistemes és necessària, però els termes de l'intercanvi entre tots dos ha de ser redefinida mitjançant la democratització del poder social i polític, si es vol conduir a un balanç dinàmic més elevat entre tots dos i contribuir així a resoldre de manera econòmica i políticament sostenible els problemes socials que genera l'exacerbació del model de societat de mercat.

El temps de concreció d'una economia que inclogui en peu d'igualtat l'economia pública, l'economia empresarial i l'economia popular no és curt. Potser es requereixin vint o trenta anys, com els que va necessitar la industrialització de l'Amèrica Llatina o el desenvolupament de Silicon Valey. Renunciar a impulsar aquest desenvolupament pels temps i les exigències polítiques que planteja solament ens deixa esperar sense esperances el vessament del capital global.

Però no necessàriament aquesta proposta ha d'entrar en col·lisió amb els interessos de la política o de l'acumulació. Reclama, això sí, un altre estil de mediació política, més propera al paper de l'estadista i la concertació que al del líder i la manipulació dels interessos. Tampoc no s'ha de donar necessà-

riament un antagonisme entre els interessos de l'economia popular i els d'importants sectors empresarials. En efecte, la competitivitat sistèmica solament es pot sustentar en societats més cohesionades, més democràtiques, on les capacitats humanes es puguin desenvolupar en lloc de degradar-se.

Particularment això és així en relació amb les xarxes de PIME en districtes industrials i les aparentment irreproductibles condicions culturals i històriques que en van permetre la gestació. No serà possible substituir l'absència d'un substrat cultural i institucional favorable al sorgiment de les PIME a través de la superimposició voluntarista d'una organització aliena, ni menys per l'intent de separar les iniciatives productives de les seves arrels culturals amb la intenció de modernitzar-les. Del que es tracta és de facilitar experiències arrelades en el punt de partida de les pràctiques econòmiques dels sectors populars, que vagin decantant, a través de l'aprenentatge reflexiu, noves pautes de comportament més eficaces i eficients des de la perspectiva del desenvolupament. A això pot contribuir decisivament la conjunció d'una acció mancomunada d'activistes socials a càrrec de programes de desenvolupament local, centres d'investigació i formació, i agents polítics que comparteixin el paradigma d'un desenvolupament des de l'àmbit local que tingui com un dels seus pilars la conformació d'un sistema d'economia popular.

L'apoteigma "pensar globalment actuar localment" és inadequat, ja que implica que no hi ha persones que actuïn globalment –com de fet fan els governs del G-7 i els organismes internacionals– i que, en l'àmbit local, només resta un activisme immediatista i adaptatiu, sense la guia del pensament prospectiu sobre els sistemes als quals pertanyem. Del que es tracta és de pensar totes les condicions de possibilitat del desenvolupament local, i d'actuar reflexivament per aconseguir-les, superant el localisme i actuant creixentment en xarxes orgànicament integrades de ciutats i regions, abandonant la noció que el context global és un fet natural immodificable, generant propostes de canvi basades en una sòlida pràctica de desenvolupament local però amb sentit nacional i global. Com intentem mostrar en aquest treball, una part important d'aquesta recerca és la revisió forta del paradigma avui imperant de política social.

Es tracta de facilitar experiències arrelades en les pràctiques econòmiques dels sectors populars, que vagin decantant noves pautes de comportament més eficaces i eficients des de la perspectiva del desenvolupament.

El codi ètic de les associacions de Barcelona

Consell Municipal d'Associacions de Barcelona

Introducció

1. Barcelona, ciutat d'associacions

Catalunya ha estat un país ric en iniciatives socials i amb una història plena d'experiències associatives innovadores. Després del forçat parèntesi de la Guerra Civil, on una bona part d'aquestes experiències foren apagades violentament, hem anat assistint a partir dels anys 60 a un ressorgiment de noves formes associatives que han anat incrementant el seu pes i la seva importància a la vida social, cultural i econòmica de casa nostra.

En aquella època, amb un dret d'associació intervingut i amb les dificultats inherents a la manca de llibertats democràtiques del franquisme, les associacions que s'anaven creant o recuperant han col·laborat a perfilar el nostre present.

Moltes de les nostres ciutats, de les seves activitats culturals, esportives i socials, de les xarxes comunitàries de solidaritat i cooperació, etc., no es podrien entendre sense comprendre el paper cabdal que un bon conjunt de persones agrupades en associacions han anat desenvolupant durant tot aquest temps.

Barcelona, capital de Catalunya, ha concentrat la majoria d'aquestes associacions i la seva recent història no es podria escriure sense tenir present el paper que han jugat entitats i associacions en el procés de transformació i millora tant del territori com dels serveis de què ha gaudit la ciutadania. L'aportació associativa a l'esdevenir de la Barcelona del nou segle és un element clau que ha format part indissoluble de les millores físiques, socials i culturals.

És per això que en aquesta breu introducció al codi ètic de les associacions hem de començar per fer un reconeixement del paper de les associacions a casa nostra i de la importància que el fet comunitari i associatiu tenen i han de seguir tenint per evitar caure en l'anomia i la deshumanització de les relacions personals i socials.

2. El context de l'associacionisme d'avui

El nostre món viu importants transformacions de caire divers, ja siguin socials, econòmiques, culturals, tecnològiques i de valors. No hi ha cap dubte que aquests canvis continuaran i, com a resultat d'aquests, es produiran veritables revolucions en molts aspectes que, fins avui, semblaven pràcticament intocables.

El terreny de l'organització social és l'espai on els canvis poden tenir més complexitat, amb un impacte important en diversos àmbits, des dels que fan referència a la prestació de determinats serveis de benestar fins als que afecten directament la construcció, la difusió i la defensa de determinats valors de convivència i respecte als altres, passant pels canvis dels pensaments i les percepcions vigents al voltant del concepte i la realitat de l'associacionisme i la participació.

Aquest procés de canvi en les dinàmiques socials, culturals, econòmiques i polítiques exigeix un compromís de tots i cadascun dels membres actius que conformen l'entramat social.

Els últims vint anys, coincidint amb la instauració d'un sistema polític democràtic, basat en la Constitució i en el reconeixement dels drets civils i polítics, s'ha produït un notable increment del nombre d'associacions que, malgrat el seu evident pes en les dinàmiques socials, culturals, territorials, econòmiques i mediambientals dels nostres barris i de la ciutat en el seu conjunt, no sembla que hagi fet augmentar el grau de pertinença a associacions en la mateixa proporció.

Les nostres associacions, avui, presenten senyals preocupants d'una excessiva atomització del sector, potser per les tendències a l'especialització, potser per la manca de projectes prou engrescadors, que poden arribar a dificultar l'estructuració i la consolidació de les associacions.

Tanmateix, cal dir que aquesta dispersió sembla que és més fruit del "tarannà" del nostre país que no pas degut a situacions conjunturals. Així, una ullada a l'evolució de l'associacionisme de final de

segle XIX i començament del XX ens mostra com la tendència a l'atomització, a l'estructuració en petites parcel·les de poder, ja era present a casa nostra. Cal, per tant, suposar que no es produirà una inversió en el procés i que s'haurà d'assumir l'estructuració i/o incidir-hi a partir de mecanismes de segon grau.

Cal millorar la capacitat i l'organització de les associacions per presentar llurs ofertes a la ciutadania i donar una imatge pública coherent i eficaç. En aquest sentit, l'establiment de criteris orientadors que delimitin què són les associacions, quins són els seus trets distintius i com es diferencien d'altres organitzacions esdevé una necessitat peremptòria. Les associacions no són alienes a la necessitat de cercar una major legitimitat de les seves pràctiques.

3. Les associacions i el tercer sector

Les associacions formen part de l'anomenat tercer sector, amb trets comuns que els diferencien del públic i del privat. El sector públic està delimitat per les lleis i normes que regulen l'actuació de les diferents administracions públiques i dels organismes creats per dur a terme les seves finalitats. El sector privat, no exempt de regulació legal quant a les formes i els mitjans per dur a terme les activitats econòmiques, està orientat a la consecució del benefici com a objecte principal, i la transcendència social d'aquesta activitat és secundària. Les fronteres entre l'un i l'altre són difuses i podem trobar òrgans i activitats que cavalquen entre ambdós. És en aquesta intersecció on es desenvolupa un tercer sector, en el qual coincideixen les associacions amb

altres formes organitzatives de tipus no lucratiu, com ara les fundacions i les mutualitats i amb altres organitzacions de forma mercantil com són les cooperatives i les societats anònimes laborals.

Totes aquestes organitzacions tenen un tret comú bàsic: neixen de la iniciativa social de la ciutadania per a la realització i elaboració de productes i serveis que cobreixin determinades necessitats socials. El resultat de les seves activitats té, al seu torn, un important impacte social, ja sigui perquè es reverteix novament en l'activitat o perquè forma part de l'estructura comuna i compartida de l'empresa en mans del propis productors (cooperatives i societats anònimes laborals).

De ben segur que l'apropament i l'intercanvi entre totes aquestes formes organitzatives (i jurídiques) produirà un enriquiment mutu i una millora de les activitats i la gestió.

En aquest marc, les associacions tenen i tindran un lloc singular, però clarament delimitat per un conjunt de principis específics que li donen identitat i coherència pròpies, i que formen part substancial del codi ètic que es presenta.

4. Diversitat tipològica

Una de les riqueses del món associatiu és la seva diversitat d'objectius, de finalitats i de mitjans de treball que, d'altra banda, en dificulta la realització de qualsevol classificació tipològica. No és aquí el moment de fer-la, però cal tenir en compte que aquesta diversificació i especialització obliga a plantejar-se una concreció dels principis ètics i de conducta que es presenten en aquest codi

com una base per ser desenvolupats posteriorment de manera particular en cada àmbit temàtic o sectorial.

5. La manca de consciència i d'identitat com a sector

Les associacions de la ciutat tenen pocs marcs de trobada i relació. Sense menysprear la lliure elecció de cadascú de participar als àmbits associatius que cregui més convenients, l'existència d'una forta diversitat, una atomització i una dispersió fa que ens trobem amb un conjunt d'organitzacions, unes més grans i altres, la majoria, més petites, que tenen pocs punts de contacte, tot i que descansen sobre una base comuna, com a mínim respecte de la voluntat de constituir l'associació i la manca d'ànim de lucre en la realització de les activitats.

A diferència d'altres organitzacions, com les cooperatives o les fundacions, les associacions encara no han pres consciència de sector, de col·lectiu amb trets comuns i específics amb signes d'identitat propis, amb problemàtiques i necessitats comunes que es poden resoldre o cobrir més fàcilment amb iniciatives conjuntes. Tot i això, cal reconèixer que en els últims anys s'ha anat estenent el naixement d'entitats de segon grau i la pràctica de coordinacions per a activitats concretes.

L'elaboració d'unes pautes de conducta que puguin il·lustrar el funcionament de les associacions i donin una imatge conjunta a la ciutadania del paper que tenen a la societat pot ajudar a millorar la percepció que es té de l'activitat associativa i pot fomentar la participació de més persones en més associacions.

6. El dret d'associació és un dret fonamental. Necessitat d'autoregulació

L'article 22 de la Constitució reconeix el dret d'associació, de manera clara i contundent, en només sis paraules: *Es reconeix el dret d'associació*. Aquesta declaració de la nostra norma suprema no pot ser vulnerada ni menystinguda per cap persona ni per cap institució. El respecte en aquest dret fonamental ha de presidir l'actuació dels poders públics i de tota la ciutadania.

Això implica que, tot respectant el dret de qualsevol grup de persones a fundar associacions, hem de tenir en compte que no totes les associacions responen als mateixos principis de funcionament ni al respecte a les normes democràtiques i que no totes les finalitats són igualment respectables o mereixen la mateixa consideració per a la ciutadania o per als poders públics.

Però cap òrgan públic no pot impedir la constitució d'una associació, llevat que persegueixi finalitats il·legals o delictives. Tampoc cap organització privada, cap corporació o federació no pot impedir el naixement de les associacions. El dret fonamental a associar-se garanteix que la dissolució de les associacions només es pugui fer per voluntat dels associats i associades o per sentència judicial i que les persones que considerin vulnerat aquest dret puguin acudir en emparament al Tribunal Constitucional.

És per això que s'imposa la necessitat que el propi sector delimiti on hi ha el blat i on hi ha la palla, que dirimeixi quines són aquelles associacions que poden gaudir d'un determinat segell de qualitat que acredita que compleixen uns mínims

requisits de funcionament, que les acosten a uns valors democràtics i de respecte a la naturalesa i als éssers humans, amb la finalitat d'oferir a la societat una imatge comuna i coherent.

Entenem que l'associacionisme i la participació a les entitats són elements de dinamisme, que intenten respondre a necessitats i aspiracions –i intenten satisfer-les– d'un ampli sector de la nostra societat que troba en l'associacionisme un mecanisme d'interacció, de solidaritat, de col·laboració i de corresponsabilitat davant d'objectius comuns.

7. La relació del codi ètic amb les administracions públiques

L'elaboració, l'aprovació, l'adhesió, la revisió i el control del codi ètic són tasques que competeixen exclusivament a les associacions de la ciutat. Les administracions públiques poden col·laborar amb les associacions impulsores o promotores per tal d'ajudar-les en aquesta tasca que repercutirà, de ben segur, en una millor estructuració del sector associatiu, però no poden influir-hi ni condicionar-la.

Una altra cosa diferent és la possibilitat que, des del propi sector, i amb el codi ètic mínimament implantat, es proposin pactes de col·laboració amb els poders públics, mitjançant els quals es presti una atenció especial pel que fa al suport institucional en aquelles associacions que compleixen els requisits del codi, però serà sempre una decisió de les administracions i no pas una conseqüència de l'elaboració del codi.

No es pot vincular l'elaboració i la posada en marxa del codi ètic a cap

suport institucional. Ni les administracions ho han de veure així, ni el sector associatiu ha de considerar que la seva autoregulació ha de servir per obtenir millors o més subvencions públiques. Les necessitats d'autoregulació són objectives i pròpies i no haurien de dependre de la voluntat dels diferents òrgans administratius públics.

El codi ètic de les associacions de Barcelona

Les finalitats de les associacions

1. Les associacions adherides persegueixen finalitats de tipus general i assumeixen els principis de conducta reconeguts, com són la Declaració Universal dels Drets Humans i altres declaracions de naturalesa semblant. S'entén per finalitat general aquella que va dirigida a una pluralitat de persones amb independència del major o menor nombre de possibles beneficiaris. Les finalitats de tipus general no es poden entendre com a universals, ja que són possibles finalitats de tipus sectorial o específiques, com per exemple les associacions de suport, la finalitat principal de les quals és donar suport a persones que pateixen situacions delimitades prèviament als estatuts, tot i que no estan individualment determinades.

2. També es consideren incloses en aquesta definició aquelles associacions, la finalitat de les quals és la realització d'activitats d'entreteniment, les relacions interpersonals, la pràctica d'algun joc o afecció o activitats semblants.

Absència total d'ànim de lucre

3. Les associacions adherides apleguen l'esforç de les persones que, de manera voluntària i altruista i en la mesura de les seves possibilitats, volen participar en la consecució de les finalitats associatives i, per tant, proscriuen qualsevol ànim d'obtenir beneficis econòmics de la seva intervenció.

4. S'entén per lucre la imputació individual a una persona concreta dels ingressos percebuts per l'associació per qualsevol títol: contracte, subvenció, donació, llegat, ... No es considera lucre l'obtenció de majors ingressos que les despeses necessàries per fer les activitats, sempre que aquest romanent s'apliqui al compliment de les finalitats de l'associació.

5. No es considera lucre l'abonament de les despeses realitzades pels representants o responsables de l'associació o d'alguna de les seves activitats per a la seva realització en concepte de dietes o transport.

6. No es considera lucre el pagament als professionals que col·laborin en la realització d'algunes de les activitats de l'associació o en la seva gestió i organització.

Foment de la participació interna

7. Les associacions adherides entenen que la base principal de la seva força rau en les persones que formen part de l'associació i en les que, de manera puntual i voluntària, hi col·labo-

ren, raó per la qual cal promoure mitjans, estratègies i tècniques per estimular la participació i la formació del voluntariat que la conforma. La declaració formal als estatuts del fet que l'assemblea és sobirana no serà suficient.

8. La participació interna es fomenta en una política informativa constant i regular adreçada a les persones associades sobre la situació de l'associació i les activitats que es duen a terme.

Organització i funcionament democràtics

9. Les bases del funcionament democràtic són: a) la igualtat, tothom és igual dins l'associació sense cap tipus de discriminació; b) la llibertat d'expressió, tothom té dret a exposar lliurement les seves idees; c) la sobirania de decisió, les decisions es prenen per majoria. Cal respectar el dret de les minories a manifestar-se i a defensar els seus postulats i haurà d'existir respecte i vinculació als acords de la majoria. En aquest sentit, es limitarà el vot ponderat de manera que s'impedeixi el control de cap associació per part d'una minoria de socis.

10. Les associacions són lliures d'escollir el tipus de persones que poden incorporar-se a l'associació, tot respectant els principis d'aquest codi ètic.

Transparència econòmica

11. L'estat de comptes i el balanç econòmic estaran a la disposició de qualsevol membre de l'associació i podrà ser revisat per la Comissió de Control del codi ètic.

12. La realització d'activitats econòmiques no pot ser contrària a les missions o les finalitats de les associacions.

13. La realització d'activitats econòmiques no es pot produir en condicions no adequades per a les persones que les efectuen directament o per a la seguretat i les garanties dels consumidors i usuaris.

Gestió respectuosa dels recursos humans

14. Els recursos humans de les associacions són fonamentalment les persones associades i voluntàries que col·laboren en la realització de les activitats i en el compliment de les seves finalitats, sense excloure la participació de professionals o personal retribuïts en la realització de les esmentades activitats.

15. L'activitat voluntària adreçada a aconseguir una determinada finalitat és una energia emergent que cal preservar i cuidar, per assegurar-ne la màxima eficàcia i eficiència i evitar que es malmeti la seva dosi d'altruisme.

16. El voluntariat té aquesta condició sense cap tipus de contraprestació. Aquelles persones que hi col·laboren esperant obtenir alguna cosa a canvi, més enllà de la satisfacció de la feina ben feta, no es consideren personal voluntari.

17. El personal remunerat ho ha de ser en condicions normals de mercat laboral. S'haurà de realitzar la contractació adient i convenient per a les parts i evitar la precarització.

La sostenibilitat a les associacions

18. Es considera sostenible una associació que, amb els recursos propis i els que és capaç de mobilitzar, pot realitzar les activitats que li permetin caminar a la consecució de les seves finalitats. No és sostenible aquella associació que, d'entrada, es planteja que les persones associades no han de col·laborar en el manteniment de l'associació.

19. Es considera sostenible aquella associació que, en el seu funcionament intern, té cura dels mitjans que empra i evita la utilització d'eines o estris contaminants o produïts amb tècniques contaminants.

La confiança, base de la relació entre els membres de l'associació

20. El grau de voluntarietat existent en el moment de constituir o incorporar-se a una associació pressuposa que la persona que ho fa s'hi troba còmoda en la defensa de les finalitats i en la utilització dels mitjans que l'associació propugna. Les relacions entre les persones associades és una relació de confiança, de convenciment d'estar junts en un projecte comú i per això la bona fe i la bona relació entre les persones són elements cabdals.

Congruència de les activitats

21. S'entén per activitat tota aquella actuació de l'associació encaminada a l'assoliment de les seves finalitats. S'esmenten, a títol enunciatiu, les activitats pròpiament dites, els serveis

que s'ofereixen als associats i associades o a les persones beneficiàries, i qualsevol altre tipus d'acció. Les activitats han de tenir relació amb les finalitats.

22. Si hi ha persones beneficiàries de les activitats de l'associació, cal definir clarament quines poden ser i, dins d'aquest sector o àmbit, no es pot produir cap tipus de discriminació. Es considera una bona pràctica associativa decidir, per exemple, que unes determinades activitats o una determinada associació s'adrecen només a dones, però seria contrari en aquest Codi que no hi pogués participar una dona pel fet de pertànyer a un col·lectiu ètnic diferent.

23. Les associacions són conscients del seu paper d'agitadors socials i d'emissors d'opinió i, per això, tindran una cura especial en les seves informacions i en les seves actuacions exteriors per evitar la difusió d'un tipus de conductes contràries als drets humans i als principis democràtics. Això és aplicable especialment als missatges i a la publicitat de les activitats que organitzen les associacions per tal d'evitar qualsevol tipus de discriminació o vulneració d'aquests drets.

Relacions solidàries amb altres associacions

24. El reconeixement que hom forma part d'un sector amb temàtiques comunes i bases similars ha de ser el substrat en el qual s'edifiquin les relacions amb altres associacions, sobre la base de la cooperació i la recerca de

punts de trobada per millorar l'activitat pròpia.

25. El respecte a l'autonomia de cada associació i a la seva llibertat d'escollir el seu propi camí és un element indispensable quan es planteja la relació entre associacions. Ningú no pot decidir per un altre, i tota associació és lliure de vincular-se en aquest Codi, de col·laborar amb altres associacions o d'anar pel seu compte.

26. La Comissió de Control del Codi podrà establir una funció arbitral entre les associacions adherides al Codi quan els conflictes entrin de ple en els principis i fonaments que el regulen.

Relacions autònomes amb les administracions públiques

27. Les associacions tenen una funció i utilitat social i poden coincidir, o no, amb les administracions públiques en la realització del bé comú, però l'autonomia associativa i la presa de decisions de manera lliure i sobirana són dos drets inalienables als quals no es pot renunciar.

Disposició addicional primera

Les associacions adherides promouran el recull de bones pràctiques associatives per tal d'exemplificar actuacions que ajudin a la difusió de les pautes i valors que formen el substrat d'aquest codi ètic.

Acorden subscriure el recull fet de manera inicial que s'adjunta com a Annex.

Disposició addicional segona

Les associacions promotores d'aquest Codi impulsaran l'elaboració de pautes de conducta per sectors d'activitat per tal de millorar l'actuació dins de cada àmbit temàtic.

Annex

Recull de pràctiques associatives

De l'exemplaritat del codi

Serà vocació de les associacions promotores del codi posar a disposició de qualsevol altra associació de qualsevol domicili de Catalunya o de l'Estat espanyol el contingut d'aquest codi i la seva experiència per afavorir la posada en marxa de processos semblants en altres localitats, en coherència amb el principi de solidaritat que impregna el conjunt d'actuacions que es volen promoure des d'aquest recull de pautes de conducta.

De la gestió econòmica

És bona pràctica:

- a) Cercar la millor eficàcia dels recursos existents i assolir resultats positius en cada exercici.

No és bona pràctica:

- a) El fet que els professionals o personal retribuït de l'associació formin part de la Junta directiva directament o tinguin vinculació com a cònjuges, parelles de fet o parentiu fins al

segon grau de consanguinitat o afinitat amb els membres de la Junta directiva.

- b) El pagament de retribucions als professionals que treballen en la realització de les activitats quan l'associació no té més persones associades que les que formen la Junta directiva i/o els professionals retribuïts, o que aquests puguin ser sempre majoria a les assemblees generals.
- c) Fer activitats per obtenir recursos o fons de manera desproporcionada amb les activitats que es fan per assolir les finalitats estatutàries.
- d) Portar a terme activitats econòmiques sense tenir en compte els drets dels consumidors i usuaris.

De la participació interna

És bona pràctica:

- a) La recerca de formes imaginatives de foment de la participació utilitzant qualsevol tècnica, per tal d'assolir més preocupació i intervenció de les persones associades en el funcionament de l'associació.
- b) La presentació a les assemblees, juntament amb la memòria i l'estat de comptes, d'una altra memòria sobre l'estat de la participació interna i dels mitjans emprats, o a emprar, per aportar millores i en la qual es defineixin objectius i indicadors per delimitar el seu grau d'assoliment.

- c) Fomentar la incorporació i la participació d'aquelles persones que, de manera voluntària i puntual, col·laboren en les activitats i, fins i tot, de les persones beneficiàries o usuàries de l'activitat.
- d) Promoure el consens i evitar les votacions.
- e) Elaborar reglaments de funcionament que puguin establir les pautes del marc de relació entre els associats i associades i facilitin la transparència i la democràcia de l'associació.

De la gestió associativa

És bona pràctica:

- a) La renovació regular dels òrgans de direcció i la limitació del mandat directament en els estatuts.
- b) Afavorir que les persones associades puguin dirigir-se a la Junta directiva per exposar el seu punt de vista respecte a una determinada qüestió de l'associació.
- c) Elaborar i presentar memòries que expliquin les activitats realitzades i el grau de compliment dels requisits del codi ètic.

No és bona pràctica:

- a) L'exercici continuat d'un càrrec representatiu o de la Junta directiva durant més de vuit anys.

De la transparència econòmica

És bona pràctica:

- a) Fer públiques les fonts de finançament i fer conèixer a les persones associades quines són aquestes i quins condicionants tenen o poden tenir.

No és bona pràctica:

- a) Portar a terme activitats econòmiques contràries a les missions o finalitats delimitades per les associacions, que fomentin indiscriminadament el joc o el consum de productes nocius per a la salut com ara el tabac o l'alcohol.
- b) Donar obsequis gratuïts als associats i associades per incrementar la relació entre la Junta i les persones associades.

De la gestió respectuosa dels recursos humans

És bona pràctica:

- a) Establir mitjans de participació i comunicació per tal que el personal remunerat pugui conèixer en profunditat el funcionament de l'associació.

No és bona pràctica:

- a) Contractar personal sense respectar els seus drets socials com a treballadors i sense garantir les condicions normals de mercat.

- b) Utilitzar el voluntariat només com a mà d'obra gratuïta i no com un veritable recurs humà amb potencialitat i capacitat d'intervenció que cal administrar amb cura, tot facilitant l'increment gradual del seu compromís en el projecte associatiu.
- c) Retribuir el voluntariat amb diners ni amb espècies, sens perjudici de col·laborar en les despeses que els pugui causar la seva participació a l'activitat.

De la sostenibilitat de les associacions

És bona pràctica:

- a) Fomentar el reciclatge de les deixalles de l'associació, i la cura del medi ambient, i procurar emprar mitjans que no el malmetin.
- b) Promoure entre els associats i associades l'ús d'embalatges i objectes no contaminats, la recollida selectiva de deixalles, la utilització d'estrís no contaminants i, en general, la promoció de l'educació mediambiental i el respecte al nostre entorn natural.

No és bona pràctica:

- a) Gastar per gastar sense tenir en compte la necessitat que es pretén cobrir amb la despesa, o fer-ho sim-

plement per complir la formalitat derivada de la subvenció atorgada per a la seva realització.

De la confiança entre els membres de l'associació

És bona pràctica:

- a) Impulsar comissions de conflictes o arbitrals que escolten les parts implicades i resolen sobre el tema per tal d'evitar d'enfrontament de les posicions.
- b) Revisar regularment les tasques de la Junta directiva i promoure comissions o espais on qualsevol queixa de qualsevol associat i associada o persona afectada es pugui transmetre i resoldre de manera ràpida, sens perjudici de l'última decisió de l'assemblea.

De la relació amb les administracions públiques

És bona pràctica:

- a) Mantenir la independència de criteri i saber administrar els punts d'acord i desacord per treure'n el màxim profit possible a l'efecte del compliment de la missió.

Sinera: mutualisme, autogestió i solidaritat

Hèctor Galvany i Pepa Muñoz

Cada primer de novembre, els mitjans de comunicació treuen les dades actualitzades del que costa un enterrament dels que les funeràries anomenen senzills, que ja no baixa de les 200.000 pessetes. Recentment, un diari feia ironia amb un dels pressupostos que ascendia a 2 milions de pessetes i que garantia que el difunt aniria fins al cementiri en un còmode Cadillac. El gros del negoci queda a mans de les funeràries, sector liberalitzat recentment,

i les dues grans companyies que asseguren els enterraments, Ocaso i Santa Lucía.

Una manera eficaç de lluitar contra aquest monopoli econòmic la van trobar un grup de veïns de Cornellà, ciutat del cinturó industrial de Barcelona. El 1989 els veïns van començar a organitzar-se per pagar els enterraments de manera col·lectiva, iniciativa que va anar prenent cos fins a convertir-se en la mútua que és avui i que va agafar prestat el nom de l'obra de Salvador Espriu, *Cementiri de Sinera*.

Aquesta no era la primera experiència d'aquest tipus; als anys 80, a poblacions com Sabadell, Barberà o Manresa s'havien creat grups d'enterraments que actuaven per barris, les anomenades vocalies d'enterrament, algunes de les quals encara ara funcionen. "Seria usurpar les idees a altres si diguérem que la idea neix de Cornellà; la novetat és que naix amb la voluntat d'estendre's, de no quedar-se en un barri o en una ciutat, la qual cosa no invalida la resta d'experiències", explica Pura Velarde, vicepresidenta de Sinera. Així, per exemple, a Manresa, no hi havia quotes ni derrames, sinó que quan algú es moria, es tocava la campana i la gent preguntava quant calia posar per pagar l'enterrament. "Era un altre tipus de plantejament solidari, molt maco i proper, és clar, però nosaltres volíem que el projecte pogués créixer", continua Velarde.

Als inicis del projecte Alfredo Vela, l'actual president de Sinera i també de la CONFAVC, va calcular que en una població com Cornellà, que tenia llavors 87.000 habitants, calia un nucli inicial de 400

famílies perquè la iniciativa fos rendible i van començar a fer preinscripcions. "Al cap d'un any solament teníem 250 famílies inscrites –explica Vela– i, cansats d'es-

perar, ens vam decidir llançar-nos i vam convocar una assemblea general a la Casa de la Cultura de Cornellà".

Si bé l'activitat principal de Sinera és la gestió dels enterraments, en els seus estatuts socials apareix en un pla secundari i els valors d'ajuda mútua i solidaritat hi passen

al davant. L'article 2 dels estauts socials afirma que "Sinera té com a objecte promoure la solidaritat i l'ajuda mútua entre els seus associats mitjançant l'exercici de la previsió social de caràcter voluntari, i totes aquelles activitats que permet la legislació vigent, i especialment en els supòsits de defunció d'un soci o familiar i de capitalització en cas d'accident, mitjançant l'exercici de l'activitat asseguradora de previsió social".

La filosofia que hi ha al darrere de Sinera és la de difondre la gran capacitat de la societat d'autoocupació i autogestió per desenvolupar serveis bàsics i necessaris, tot demostrant que es poden abaratir costos i que els beneficis generats reverteixen en el propi col·lectiu.

Des de la CONFAVC s'ha optat en l'última dècada per la promoció de l'auto-gestió –i un altre exemple en aquest sentit és la posada en marxa de Gestió Veïnal de Barri el 2000. Les vocalies d'enterrament són, precisament, un primer reflex d'aquesta voluntat d'autoorganització, tot i que Vela assegura que un dels aspectes que més el preocupaven eren algunes

***L'origen de Sinera
està en la voluntat
dels veïns
d'autoorganitzar-se
per pagar els
enterraments de
manera col·lectiva i
solidària***

tendències d'aquestes a separar-se de les associacions de veïns. És per això que l'estructura de Sinera es vincula directament amb el moviment veïnal, per tal d'enfortir-lo, per bé que actua de manera independent. "Tenim clar que si hem de signar algun acta de defunció, abans signarem la de Sinera que no pas la de les associacions de veïns —explica el president de la CONFAVC—; per pura lògica, perquè sense la mútua, la gent s'enterrarà igual, però sense associacions, els barris es ressenten".

En el moment de la seua fundació, Sinera va comptar com a socis protectors amb la CONFAVC, la FAV Comarcal del Baix Llobregat, la FAV de Barcelona i la FAV de l'Hospitalet, per bé que la base social la van aportar les associacions de veïns de Sant Ildefons, Gavarra, Padró, Riera, Casc Antic, Font Santa-Fatjó i Alameda de Cornellà, i Les Planes, de Sant Joan Despí.

Per ser soci de Sinera, cal pertànyer a una associació de veïns, i el fet de donar-se de baixa d'aquesta, comporta la invalidació de la pertinença a la mútua. Així ho estableix l'article quart dels estatuts d'aquesta entitat, el qual especifica que l'associació ha de ser alhora membre de la CONFAVC, "bé directament, o a través de la seva respectiva Federació".

A diferència d'altres asseguradores, les derrames no es determinen en funció de l'edat, de manera que paga igual una persona de 90 anys que una de 25. Per tal d'aconseguir-ho, Sinera ha incorporat mesures compensatòries. Així, aquesta

mútua té una clàusula on s'estableix que en cas que sol·liciti l'admissió una persona més gran de 65 anys, cal que tots els seus fills es facin socis de la Mutualitat "i es comprometin a romandre com a tal mentre visquin els seus pares". Així mateix, els mutualistes estan obligats a inscriure totes les persones que visquin amb ells al seu domicili, els quals gaudiran dels mateixos beneficis i hauran de complir idèntics requisits i condicions. Aquest últim punt costa d'assimilar entre els nous aspirants, ja que no sempre compten amb

el suport dels familiars, sobretot dels més joves. "S'ha de tenir clar que es tracta de desenvolupar un projecte solidari i que cal creure en l'autoorganització", comenta la vicepresidenta de Sinera.

De les vocalies a la mútua

Els començaments de la Mútua són per a Pura Velarde i Alfredo Vela plens d'anècdotes que ara recorden amb ironia, però que llavors els provocava un neguit rere l'altre. La vicepresidenta de Sinera recorda, per exemple, que el primer difunt el van enterrar un dia de Reis i que ella i Alfredo Vela van haver d'anar a rebre un cotxe de la funerària al tanatori per garantir que l'empresa no els jugués "una mala passada". Pocs mesos després, van haver d'anar a buscar el cotxe fúnebre a l'autopista perquè un dels socis havia mort fora i calia lliurar el taló a la funerària en el lloc on faria l'intercanvi del taüt amb l'empresa funerària local. Garantir que tot funcionava correctament

L'objectiu d'aquesta mutualitat és promoure la solidaritat i l'ajuda mútua entre els seus associats mitjançant l'exercici de la previsió social de caràcter voluntari

era molt important per mantenir la confiança del veïnat i aconseguir nous socis, explica Velarde. Així mateix, per tal de difondre el projecte, van anar durant uns anys a repartir fulls informatius el dia dels Difunts a la porta del cementiri.

Un cop passats aquests primers moments, el projecte va agafant volada i en tan sols quatre anys el nombre de famílies associades va passar de les 250 inicials a les gairebé 5.000 del 1994, any en què es constitueix com a mútua. I a mesura que Sinera anava augmentant de socis, incrementaven també els recels de les federacions d'assegurances. "A Santa Lucía i a Ocaso els vam fer molt de mal a Cornellà, i quan fem assemblees allà, encara vénen inspectors", comenta l'actual president.

Les amenaces de demanda per competència deslleial, juntament amb un creixement ràpid en el nombre d'inscripcions que els obligava a gestionar els rebuts pel banc, els va dur a adoptar una estructura legal que els permetés treballar sense entrebancs. "Pensa que vam tenir inspeccions fins i tot durant el mes d'agost", remarca Pura Velarde.

"Nosaltres no sabíem quina era l'estructura que havia de tenir Sinera", afirma Alfredo Vela. El cooperativisme els atreïa perquè els semblava que era una formaempresarial que promovia l'ocupació. "Recordo que en els anys 90, el cooperativisme estava desprestigiats fins i tot entre la mateixa classe treballadora; els juristes ens van recomanar que crearem una mútua, perquè, en definitiva, això és el que som; ara bé, malgrat l'estructura,

continuem sent igual d'alternatius", conclou Vela.

La mútua, té un funcionament similar al de les Associacions de Veïns: l'estructura de gestió és democràtica i participativa, es basa en la solidaritat i la lliure associació, no hi ha ànim de lucre, està formada per persones i no per capitals, desenvolupa una activitat econòmica dirigida a l'interès públic, és basa en l'autogestió i està fonamentada en el principi d'una persona, un vot.

Quan van posar en marxa la mútua van tenir por que molta gent decidís donar-se de baixa, perquè el canvi suposava un increment en la derrama d'un 35%, pel mateix servei. A més, fins aleshores només es pagava quan algú es moria —aproximadament unes 125 pessetes—, mentre que ara es paga una quota mensual d'aproximadament 300 pessetes. Malgrat tot, no van tenir cap baixa per l'apujada. "Això és fruit d'un treball organitzatiu, de transparència i de voluntat d'explicar bé les coses", afirma Pura Velarde.

L'estructura jurídica ha permès Sinera créixer fins a comptar avui amb 39.194 persones vinculades a la mútua de previsió social i un total de 91 associacions veïnals que hi donen suport.

Estructura de Sinera

Sinera s'organitza a través d'assemblees territorials i una assemblea General de compromissaris. A més a més, compta amb una Junta Directiva, de 12 membres

Sinera compta a hores d'ara amb 39.194 persones vinculades a una mútua de previsió social i 91 associacions de veïns que hi donen suport.

que té com a principals funcions convocar les assemblees, presentar la memòria explicativa de gestió i l'estat de comptes i representar la mutualitat en actes i contractes. Per la seua, les assemblees territorials han de preparar les assemblees generals, on els compromissaris porten les propostes de cada zona. L'assemblea general és l'òrgan que estableix la política general de l'entitat i el que s'encarrega de votar els membres de la Junta Directiva, de la comissió de control, així com d'aprovar la gestió, la memòria, el balanç i els estats de comptes de la mutualitat.

Pel que fa a la participació, tant Alfred Vela com Pura Velarde es mostren un xic pessimistes i asseguren han constatat que “tant a Sinera com l'associacionisme en general, falta participació”. Encara que actualment participen activament en Sinera un 25 % dels afiliats, per a Pura Velarde aquesta és una xifra molt baixa, i no li serveix de consol que gent vinculada als moviments associatius els digui que aquest percentatge és alt comparat amb d'altres entitats.

Més enllà del luxe

La llista del servei funerari de Sinera, no presenta gaires diferències de la de qualsevol funerària. “El servei que oferim és coherent amb el que la gent considera una necessitat social, sempre en base al teixit social en què ens belluguem, i en aquest sentit, ens hem mostrat inamobibles”, explica Pura Velarde.

Un dels objectius fonamentals per a Sinera des del començament era assegurar que quedessin cobertes aquelles despeses que la gent popular no pot assumir en cas de defunció.

“És cert que hi ha gent que té un esquema de l'enterrament més suntuós —puntuatza Velarde—, però per a nosaltres queda clar que depassa el que es pot entendre com una necessitat cultural; oferim un sol producte, per a tothom igual, i qui vulgui més, que s'ho pagui a part”.

La vicepresidenta de Sinera explica a tall de curiositat

com influeixen els enterraments que surten per la televisió, amb taüts de fusta colonial, crucifixos daurats i cotxes fúnebres luxosos, que fomenten el consum pel consum, cosa que no beneficia Sinera, que ofereix un producte més bàsic. “El que ens interessa és mentalitzar la gent que la diferència entre nosaltres i les asseguradores tradicionals és que el que no es necessita no es paga i s'ho estalvia el col·lectiu”, conclou. La mútua no posa límit de preu als enterraments: n'hi ha que costen 100.000 pessetes i d'altres un milió, perquè hi ha hagut despeses de trasllat, per exemple. El cost mitjà dels enterraments se situa al voltant de les 320.000 pessetes.

A poc a poc, i en funció dels resultats econòmics, Sinera ha anat incorporant nous serveis. Així, per exemple, el 1994 es va introduir el trasllat per als finats fora de la seva ciutat de residència des de qualsevol punt de l'Estat espanyol i tres anys després, la sala de vetlla. A par-

L'estructura de gestió és democràtica i participativa, i es basa en la solidaritat i la lliure associació; està formada per persones, no per capital, i no hi ha ànim de lucre.

tir de 1998 Sinera va decidir oferir també l'assistència jurídica a la defunció, que inclou tràmits com per exemple la sol·licitud de certificats de defunció o de pensions de viduetat.

“Estem lluitant per canviar aquesta concepció que la persona que es mor s'ha d'enterrar envoltada de luxe per la importància de resoldre els problemes amb què es troba la família”, explica Pura Velarde. Per aconseguir arribar a aquests serveis, la Junta ha hagut de dur a terme una tasca de conscienciació, ja que molta gent “no acabava d'entendre per què calia donar més serveis als familiars”. Al final, comenta la vicepresidenta, “els resultats han estat molt positius, i les famílies que els han

necessitat han agraït molt aquest suport, sobretot la gent gran que es troba desemparada a l'hora de gestionar la sol·licitud de pensions”.

***Pel que fa al servei,
l'objectiu de Sinera
és que quedessin
cobertes aquelles
despeses que la
gent popular no pot
assumir en cas de
defunció***

Sota la voluntat de Sinera de continuar millorant el servei permanentment, la mútua vol continuar treballant aquesta línia de suport a la família com un dels elements diferencials respecte a les companyies tradicionals. Així mateix, la mútua té com a objectiu augmentar la formació dels col·laboradors als

barris, “per poder donar una informació clara, exacta i ràpida del projecte. Això sí, sense deixar de potenciar la formació de les associacions de veïns als barris “com a element fonamental en què es basa Sinera”.

Participació dels col·lectius de persones immigrades al Casc Antic de Barcelona

**Callén, B.; Montenegro, M., i Verger, T.
(Escenaris de Participació Ciutadana. Ecoconcern)**

Des de l'àmbit de les teories de la participació s'ha reflexionat sobre diferents formes de reproducció i canvi social. Una de les maneres en què s'ha privilegiat la promoció de transformacions socials en aquest àmbit és la intervenció social. Aquesta pot estar sustentada en diversos marcs teòrics i epistemològics deri-

vant en efectes socials també diversos. Una de les tasques que creiem necessària en aquest context és la reflexió sobre pràctiques específiques d'intervenció social, considerant els marcs teòrics que li han donat origen i analitzant els possibles efectes que es desprenen de les esmentades pràctiques.

En aquest capítol analitzarem el procés que ha seguit el projecte "Participació dels col·lectius de persones immigrades al Casc Antic de Barcelona" impulsat pel grup Escenaris de Participació Ciutadana de l'Associació Ecoconcern (EPC a partir d'ara). L'esmentat projecte es fonamenta en una "perspectiva situada de la intervenció social" (Montenegro, 2001) que parteix fonamentalment de la idea del treball en xarxes d'acció en què diversos actors socials, en aquest cas associacions que desenvolupen la seva activitat en el Casc Antic, s'articulen per definir les problemàtiques existents i treballar al seu entorn. El present capítol pretén ser una acció nascuda a partir de pràctiques i reflexions fetes en el marc d'aquest projecte i tornar-hi, produint un coneixement-reflexió que serveixi com un element més per a l'anàlisi i la discussió del procés que ha seguit.

El projecte "Participació dels col·lectius de persones immigrades al Casc Antic" planteja des d'un començament dues línies de treball diferenciades:

i) La vessant de recerca, que pretén estudiar qüestions relacionades amb la participació i immigració en un context intercultural, i avaluar així les accions que estan portant a terme diferents institucions i associacions del mateix barri i/o per al barri.

ii) La vessant d'acció, l'objectiu de la qual és treballar de forma participativa i conjunta amb associacions i veïns del barri amb la finalitat d'assolir el reconeixement de les persones immigrades com a veïns de ple dret, millorant així la convivència veïnal.

Cada una de les vessants del projecte i el projecte mateix en general pot considerar-se com un procés pràctic i reflexiu on es va produint un coneixement sobre les accions i els actors que conformen el barri del Casc Antic. Així, la vessant d'acció del projecte fonamenta la teoria producte de la recerca, la impulsa, a la vegada que aquesta darrera s'integra en la pràctica com a crítica de l'acció i va variant a partir del contacte amb la gent, de la participació i desenvolupament del projecte. En paraules de Villasante (1994), se tracta d'un pla-procés que es retroalimenta constantment, es va executant a la vegada que es planifica, es negocia i discuteix.

En termes generals, el projecte tracta de promoure la creació i l'enfortiment de xarxes socials (Villasante, 1994) en què participin tant les associacions i institucions que treballen en i per al barri, com les pròpies persones que l'habiten. Per a nosaltres, com a grup de treball, partim de la base teòrica que el nexa comú entre aquests actors és la condició de veïns i veïnes de ple dret; és a dir, una categoria identitària que integra la dicotomia persona autòctona-persona immigrada, ja que busca la participació conjunta en l'anàlisi de conflictes i problemàtiques que les afecten pel fet de conviure en el mateix espai. Creiem que tant la recerca de nexes en comú com els llenguatges, les experiències i els interessos compar-

tits pel fet de viure en el barri i la seva realitat possibiliten les negociacions en què es fonamenta aquest projecte. Tot i això, aquestes connexions que s'estableixen entre els diferents agents participants només són possibles a partir de la tensió semblança-diferència que caracteritza qualsevol relació; és a dir, una vegada hem trobat els punts en comú que es comparteixen en la xarxa relacional, la parcialitat d'aquestes connexions ve donada per la diferència, pluralitat, multiplicitat i reconstrucció constant de les posicions de subjecte¹ que ocupen els qui participen.

Per la "perspectiva situada de la intervenció social" (Montenegro, 2001) que guia aquest projecte, aquests llocs, des d'on cada participant defineix i negocia allò considerat com a problemàtic i necessari transformar, s'articulen i connecten en la realitat del projecte, que ve emmarcada, possibilitada i limitada pel context històric, les relacions de poder, les asimetries, els interessos, les aliances del moment, etc. Per aquests motius, pel caràcter construït de la realitat i per la impossibilitat d'una mirada total i única que defineixi el que és digne de transformar i com s'ha de fer, tant les posicions que ocupen els diferents subjectes, l'articulació resultant, com la pròpia definició d'allò problemàtic té un caràcter temporal, inestable, contingent i no predeterminat.

Amb aquests objectius com a guia i amb els fonaments teòrics abans descrits, el grup d'acció d'EPC començà a reunir-se a partir de principi de novembre de 2000 amb altres associacions del barri conformant un grup nucli², que després s'aniria estenent amb la incorpo-

ració d'altres associacions i col·lectius en general.

La conformació d'aquest grup nucli és un dels fonaments clau del projecte perquè posa en relleu l'intent de buscar relacions de subjecte a subjecte entre els agents que ho porten a terme, tant les associacions involucrades com EPC. En fugir de la dicotomia del "subjecte-objecte d'estudi", es reforça la idea que tots i totes som subjectes relacionats horitzontalment i es problematitza la asimetria social que caracteritza tantes "intervencions socials", intentant rompre les relacions tradicionals de dominació-dependència entre persones interventores i intervingudes. Des de la nostra perspectiva es qüestiona la forçada divisió d'aquests dos grups en oblidar la seva variabilitat interior i caracteritzar-los com a blocs estancs i homogenis, on les persones intervingudes són aquelles que pateixen el problema i qui hi intervé dona les eines per a la seva solució, sense estar aquests afectats pels problemes i sortint intactes de la pròpia intervenció. L'equip d'intervenció s'involucra en l'articulació des d'una posició de subjecte determinada i actua, influeix i és influenciat per aquestes connexions, que a la vegada construeixen i transformen aquesta posició.

Així, un dels punts de partida del projecte és la conformació de xarxes de treball on puguin articular-se les diferents posicions de subjecte que ocupen les associacions i cada persona en particular per poder discutir i definir, des de coneixements diferents però equivalents, cada passa en aquest projecte contínuament en procés. Com es pot deduir de l'anterior, des d'aquesta perspectiva es reco-

neix el dret a la diferència i, a la vegada, el dret a la igualtat tant dels agents com del coneixement que elaboren.

Inicialment, la primera trobada fou per presentar EPC com a grup i l'associació Ecoconcern en general, així com el projecte de participació; s'hi recalca la importància de la participació de totes les associacions per conformar el grup nucli que seria el promotor inicial de les accions. En aquesta primera reunió també es parlà de les preocupacions fonamentals que afectaven el barri en opinió de cada associació. Els temes més destacats foren el de la convivència ciutadana/veïnal, el coneixement de les cultures que conviuen en el barri, la delinqüència, les expectatives i opcions que té la joventut del barri. Detallant un poc més, es parlà de la delinqüència i la possibilitat d'integrar les persones que delinqueixen en algunes de les activitats, de la necessitat d'obrir canals i espais de comunicació entre la gent del barri, de sensibilitzar la població cap a diferents temàtiques... A més, es criticava el major esforç d'integració que han de fer les persones immigrades respecte a la població autòctona, el fet que el barri no presenti cap proposta interessant a la joventut o la fredor de la convivència entre els veïns. Així, es recalca la importància d'establir llaços amb la societat civil, intentant congeniar interessos comuns a partir del reconeixement de les diferències, i la importància de conèixer quins són els actors del barri i les seves necessitats.

Una vegada fet el primer contacte, es començaren a fer propostes d'acció com ara la realització d'una festa intercultural d'uns quants dies de durada, que inclogués altres col·lectius presents al barri.

També es proposà el foment de moments de diàleg i debat en la mateixa festa o la incorporació d'elements característics del barri, de la seva història, dels seus habitants..., la publicació periòdica de butlletins on diferents col·lectius poguessin expressar-se respecte als temes que els afecten, generar activitats infantils...

Tot i aquestes primeres propostes, des d'EPC veïem necessari enfortir les xarxes entre les diferents associacions i el barri en general a través d'accions mensuals més senzilles abans de la festa, per tal d'anar facilitant la participació i la interacció progressivament, anar coneixent millor el barri i propiciant l'articulació juntament amb altres actors interessats d'una forma o altra en el projecte.

La participació l'entendem d'aquesta manera i, com diu Pallí (1999), no com un "fet", sinó com la "relació" que s'estableix entre tots els actors i entre aquests i el projecte en què treballen. Segons l'autora, hi hauria tres graus de participació: la més precària seria aquella en què únicament es fomenta o s'assoleix la implicació d'"ells i elles", el grup de persones intervingudes; com si l'equip interventor se situés de forma completament externa al projecte i no fos afectat per aquest. En el segon grau, estan implicats i participen tant el grup intervingut com l'interventor, però mantenint una diferenciació i separació de manera que la dicotomia i les relacions asimètriques entre personal expert i no expert, afectat i no afectat, se segueixen mantenint.

En el tercer grau, que és al qual ens subscriuim, com a resultat de la participació es construeix un "nosaltres" en què es complementen, relacionen i inter-

accionen les posicions que ocupem com a grup i com a individus, independent de qualsevol etiqueta del tipus “interventora” o “intervingut”. Com ja hem assenyalat, es dona un procés d’influència mútua que necessita d’uns mínims de similitud per compartir objectius i interessos comuns, però també es necessiten uns mínims de diferència per complementar visions sobre el que és necessari transformar i posicions des de les quals situar-se.

En la reunió següent s’anaren perfilant les activitats que podien compondre la festa cultural, caracteritzades pel contingut social i reivindicatiu dels espais públics o la promoció de la convivència entre diferents col·lectius i edats. A partir d’aquí s’havia de fer un projecte específic per a la festa on es definís el pressupost necessari. Es veia clara la necessitat de fugir de folklorismes superficials que es limitessin a mostrar tòpics i diferències “coloristes” i exposessin les diverses cultures i grups d’immigrants com departaments estancs, molt diferenciats entre si, tot i que internament homogenis. Per tant, s’apostava per compartir espais i activitats proposades des del grup nucli que anaven des de la barreja de plats típics fins a torneigs de dòmino, tallers de perruqueria... En definitiva, es tractava d’un tipus d’activitats l’objectiu de les quals era per una banda instrumental, en el sentit de reivindicar el concepte de veïnat com a base de la igualtat entre els residents al barri, aquell que en la seva lectura macro equivaldria al concepte de ciutadania, és a dir, aquells drets i deures civils, polítics i socials als quals hauria de tenir accés qualsevol persona que

resideix en un determinat territori. Per altra banda, es perseguia un objectiu de caire simbòlic amb la finalitat de mostrar i demostrar la possibilitat d’interconnexió i convivència entre els veïns.

Paral·lelament a aquest treball, s’anaren perfilant les activitats mensuals. Entre aquestes hi havia un projecte fotogràfic en col·laboració amb la Federació d’Artistes Decoratius, l’eix central del qual era la pròpia gent del barri. També es plantejaren cine-fòrums, projeccions de vídeos, balles, taules rodones, rutes pel barri o activitats lúdiques i culturals amb la població escolar.

Amb el pas del temps, es va haver de prioritzar i es descartaren algunes de les propostes, com la publicació d’una revista, els balls al carrer, decorar les cases, etc. A partir de la necessitat de promoure alguna mena de diàleg que permetés treure a la llum els temes que preocupen les persones immigrades en l’àmbit més privat, i donat el moment que s’estava vivint amb la recent aprovació de la llei d’estrangeria a l’Estat espanyol³, es proposà un acte explicatiu, d’anàlisi i crítica d’aquesta llei als veïns i les veïnes amb l’objectiu central de definir com podria afectar-los en el dia a dia: “Conviure amb la llei d’estrangeria”.

Un cop es va decidir que aquesta seria la primera activitat que s’organitzaria, s’hi van centrar tots els esforços. Únicament, s’anava treballant en l’elaboració del projecte fotogràfic, es perfilaven noves activitats per a la festa cultural (concurs de dòmino, *bachata*...) i es proposà organitzar una jornada de contes culturals per al mes d’abril com a propera activitat mensual.

Durant aquest temps baixà l'assistència a les reunions d'alguna de les associacions, la qual cosa feia perillar la representativitat en la participació dels grups. Només en la primera s'hi reuní tot el grup nucli i, a partir de les tancades dels immigrants a les esglésies en protesta per l'aprovació de la nova llei d'estrangeria, s'accentuà l'absència. Tot i això, des del grup encara actiu es mantenia la idea de la festa intercultural i la preparació de l'acte per la llei d'estrangeria. A més, s'entrà en contacte amb altres col·lectius interessats en el tema d'immigració i la participació ciutadana com Migramedia o Xivella, la qual posà en relleu les múltiples cruïlles de línies (Villasante, 1994) que sempre es donen entorn de qualsevol intervenció social, les múltiples "intervencions" simultànies des de diferents institucions, siguin aquestes de l'administració pública o de la iniciativa social.

Arribats a aquest punt, les decisions que s'anaven prenent requereien, cada cop amb més força, en el grup d'EPC, juntament amb un membre de l'associació de dominicans i representants de Migramedia i Xivella. Tampoc no pensàrem a buscar noves associacions o col·lectius de persones immigrades que poguessin estar interessats en el projecte, com podrien ser col·lectius de pakistanesos o de dones marroquines, amb la finalitat de donar un temps al procés i veure com s'anava definint la situació.

Ens qüestionàrem, a més, si les associacions participants eren els actors "idonis" per a aquest projecte i si podien ser els més representatius davant la pluralitat de veïns del Casc Antic. Ara, després d'haver fet una primera aproximació al

panorama associatiu del barri gràcies al procés de recerca paral·lel, podríem dir que sí, tant pel nombre de persones que aglutinen com per l'activitat que realitzen. Cal dir, però, que tot i que es tracta de les associacions amb més membres no podem caure en l'error de pensar que són representatives de cap de les seves nacionalitats o del mapa veïnal. Des de la perspectiva teòrica esbossada, seria incoherent fer fixacions que universalitzin unes categories de subjecte sobre la base de la seva nacionalitat, quan precisament un dels fonaments del projecte consisteix a transcendir aquestes en recuperar el concepte de veïnatge. Hem de tenir en compte, doncs, la variabilitat interior dels grups i la realitat que els emmarca.

Tot i que el moment històric concret i el context que s'estava vivint amb motiu de les "tancades" a les esglésies podia justificar la quasi nul·la participació de la majoria de grups d'immigrants, ens plantejàvem fins a quin punt estàvem caient en el paper de promotors o simples gestors, descuidant la idea de xarxa de participació amb la qual s'inicià el projecte. Aquest fou el motiu principal que ens portaria més endavant a replantejar-nos el projecte i deixar temporalment la part d'acció per unir esforços a la recerca que s'estava realitzant.

Llavors, quina era la percepció que podien estar tenint la resta de grups respecte al paper d'EPC? Esperàvem que el final de les tancades i l'acte convocat el 30 de març servissin de "termòmetres" del nivell participatiu actual i futur. Servirien d'analitzadors històrics i construïts, respectivament (Villasante, 1994), a partir dels quals poder analitzar com ens posi-

cionàvem davant d'aquests fets, davant del projecte i davant de la resta de participants, a més d'avaluar la repercussió que tenia el "moment" en el desenvolupament del projecte.

Consideràvem que les mateixes tancades podien estar "empoderant"⁴ aquestes associacions molt més del que podia fer-ho el nostre projecte de Participació en el Casc Antic. Almenys, la immediatesa dels seus efectes "empoderadors" era diferent. En les tancades es tractava de resoldre urgentment la problemàtica derivada de l'aprovació de la llei d'estrangeria negociant els permisos de residència i treball, així com la problemàtica derivada del retall de drets de ciutadania, entre les quals el de participació, per a un important sector de la població immigrada. Així, les tancades se convertiren en una lluita política activa en la qual s'incorporaren i articularen moltes persones que desenvolupaven la seva activitat en l'àmbit de la immigració, creant tot un moviment social que reivindicava els drets de les persones immigrades. Com hem esmentat, aquest context exigia d'alguna manera la implicació i participació activa dels grups involucrats en el projecte, de manera que minvava la seva participació en aquest. Però el fet que els objectius del projecte se centressin més en accions locals i del dia a dia, amb uns efectes més a llarg termini, permetia pensar en la possibilitat de reprendre les accions del projecte més endavant.

A més, vèiem que encara no estàvem integrats en el barri tal com desitjàriem, de manera que la penjada de cartells per a l'acte sobre la llei d'estrangeria del 30 de març podria servir per conèixer més

el veïnat, integrar-nos en el barri i donar-nos a conèixer. Era necessari buscar espais de sensibilització i conscienciació, ja que, seguint Snehendu et al (1999), aquests són útils per assolir efectes més elevats d'empoderament.

D'aquesta manera, una activitat aparentment tan simple com una penjada de cartells va propiciar la implicació de veïns, veïnes i comerciants tant en la traducció dels textos a diferents idiomes (urdú i àrab) com en la seva difusió a través de comerços i altres tipus d'establiments. A la vegada, ens permeté esbossar un primer diagnòstic informal de l'opinió i els discursos dels veïns respecte al tema de la immigració a partir de les diferents reaccions que observàrem: en alguns dels comerços l'acollida de la proposta fou molt positiva; en altres, se'ns prohibia penjar els cartells i, per últim, també foren bastant comunes les postures escèptiques envers la possibilitat de convivència en el barri, justificant-ho sobretot en la complexitat del tema.

A més, en la nostra opinió, l'acte "Conviure amb la llei d'estrangeria" podia ser un mitjà per a l'empoderament a diferents nivells: en primer lloc, per a les persones assistents podia representar una font d'informació sobre la llei d'estrangeria i les seves conseqüències en la convivència i, en segon lloc, podia ser una oportunitat, tant per al grup nucli com per als ponents, de fer-nos escoltar, compartir les nostres experiències i donar-nos a conèixer.

La preparació de l'acte bàsicament va anar a càrrec d'EPC, bé que participaren com a ponents membres de les associacions de Senegalesos i d'Insha Allàh. La

taula rodona la completaren la Regidoria de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona i l'Oficina per a la No Discriminació del mateix Ajuntament.

Entre els continguts de més relleu es parlà de la necessitat de buscar la interculturalitat en lloc de l'assimilació, dels drets bàsics que es neguen amb la nova llei, de la dificultat de la convivència en el barri i, per tant, de la necessitat de crear xarxes de veïns que connectin amb entitats del barri. També es criticà el tractament que està rebent el fenomen de la immigració per part dels mitjans de comunicació. Sorgiren punts interessants al llarg de les ponències, però no s'incidí gaire en els efectes quotidians i concrets que la nova llei té per a les persones immigrades i per a la població en general.

En la següent reunió d'EPC intentàrem valorar la participació i el paper de les associacions del grup nucli tant en el projecte en general com en l'acte en particular, l'adequació de la metodologia utilitzada i l'objecte propi del projecte. Discutirem les causes de la falta d'assistència de gent del barri a la taula rodona i la necessitat de replantejar-se el sentit del projecte en aquella conjuntura. Vàrem concloure que és més fàcil que la gent participi i es mogui per activitats concretes i que la majoria d'associacions ja tenen les seves agendes completes amb activitats gestionades per elles mateixes. Ens plantejarem deixar d'organitzar les activitats que teníem previstes per als següents mesos donat que suposarien una repetició de les mateixes persones i un simple procés de "producció-consum" d'activitats no proposades, en realitat, des de la participació de tots els

col·lectius inicialment implicats. Si continuàvem en aquella línia haguéssim pogut caure en l'organització, des del principi fins al final, d'una sèrie d'activitats llestes per consumir i dirigides a grups i gent del barri sense comptar amb la seva implicació i, el que és pitjor, sense comptar amb les necessitats reals del moment.

També ens plantejarem la necessitat de tenir un projecte propi i independent de la resta d'associacions amb les quals s'havia treballat fins al moment i buscar nous actors en el barri, donat que possiblement el fet que totes les associacions, excepte EPC, tinguessin projectes propis fou determinant en la implicació i grau de participació en el projecte. El fet que fossin uns agents tan forts, amb tant pes en el barri, podia ser positiu en el sentit del seu potencial per arribar a més gent; però aquest mateix factor, juntament amb el fet que tinguessin accions pròpies com a associació, dificultava la igualtat en la participació i el treball horitzontal en la xarxa d'associacions que formaven el projecte.

Malgrat aquestes conclusions, no perfilarem quin podria ser aquest futur projecte propi ni prenguérem contacte amb nous agents i associacions, donat que necessitàvem conèixer millor la realitat del barri i els actors col·lectius que hi desenvolupen la seva activitat, així com els seus discursos respecte a temes com la immigració, la participació o la ciutadania. D'aquesta manera, i com ja avançàvem, es veié que la millor solució era fusionar la vessant d'acció amb la de recerca, que fins al moment havien desenvolupat el seu treball de forma paral·lela. Recordem que entre els objec-

tius de la recerca es pretenia conèixer quins són els principals actors del barri, la seva activitat, la seva relació amb el fenomen de la immigració...

Quant a la trajectòria de la vessant de recerca, també iniciada el novembre de 2000, en una primera fase s'elaborà un marc teòric que comptà com a eixos principals els conceptes de participació, immigració i ciutadania. Un cop redactat un primer esborrany, es varen discutir els seus continguts en diferents tertúlies-sopar a les quals assistiren tant els membres d'EPC com una sèrie de persones expertes en les temàtiques tractades.

Esbossat el marc teòric i conceptual, ja es podia dissenyar el marc metodològic. El primer que es va fer fou recollir les dades del màxim nombre d'actors col·lectius del barri (associacions, fundacions, grups informals,...), l'activitat dels quals tenia quelcom a veure amb els tres eixos temàtics esmentats. A causa de la seva amplitud es va haver de seleccionar una mostra en la qual es van incloure els actors més significatius i amb més pes al barri. Aquesta es pogué fer gràcies al criteri i l'assessorament de diferents persones que consideràvem coneixedores del barri, tant perquè intervenien com perquè hi vivien. Posteriorment, es definiren les variables i els indicadors relatius als temes que ens interessava conèixer partint d'aquestes actors. A partir d'aquestes dissenyarem una entrevista, la qual seria el principal instrument per poder realitzar un diagnòstic de la situació i necessitats del barri. Consideràvem que aquest instrument, la informació que ens podria donar i una metòdica anàlisi del discurs de les persones entrevistades ens podrien permetre aproximar-nos a

les diferents formes de viure i conviure en el barri, conèixer la xarxa de relacions que s'hi han creat o les propostes que es plantegen als problemes vigents.

Un cop fetes les primeres entrevistes a les associacions, es va veure que comptàvem amb un material i una informació privilegiada a partir de la qual, i un cop analitzada, poder organitzar una sèrie de tallers participatius amb la finalitat de retornar la informació sistematitzada fins al moment. Aquests tallers servirien com a espai de diàleg dels diferents col·lectius i associacions del barri a través dels quals possibilitar propostes d'acció comunes, conformar xarxes de col·laboració sobre la base de les necessitats detectades o compartir informació.

Fins al moment i a punt de ser finalitzada, la recerca ens està servint per conèixer i ser més conscients de la gran complexitat del teixit associatiu i veïnal del Casc Antic de Barcelona, de la fragmentació existent entre les entitats, dels problemes i la situació d'exclusió que afecten moltes persones i col·lectius del veïnat, de l'abandó institucional que es pateix, de la invisibilitat de molts dels seus problemes, de les necessitats, conflictes i altres efectes que està produint una ambiciosa reforma urbanística basada més en criteris mercantils que socials o patrimonials, entre aquests: la fragmentació del teixit social, la polarització de posicions entre entitats veïnals, la substitució del comerç tradicional, la destrucció de patrimoni arquitectònic i cultural...

Finalment, ens agradaria destacar l'interès de la proposta d'intervenció social i el model teòric esbossat com a intent

de superar aspectes que consideràvem negatius, com la relació de dominació interventor-intervingut i la potenciació en el seu lloc de noves formes de treball, de participació en xarxa; la proposta del concepte de ciutadania o de veïnatge com a integrador davant la dicotomia immigrant-autòcton i amb la finalitat de facilitar la convivència veïnal. Destaquem també, a tall de conclusió de la nostra experiència d'acció, que no hem de menysvalorar el paper determinant que juga el context històric i social com a facilitador o dificultador, com en el nostre cas, de processos de participació. Les ja difícils relacions veïnals entre persones immigrades i autòctones i els diferents plantejaments polítics respecte a temes fonamentals com la reforma urbanística o el mateix fenomen de la immigració fa que els objectius inicials i radicalment aglutinadors del projecte de participació siguin més un desig que una possibilitat real.

Malgrat tot, un cop s'hagi finalitzat la recerca, i gràcies al coneixement que del mapa de relacions veïnals i de les necessitats del barri ens atorgarà, podrem plantejar-nos, com a EPC, quin volem que sigui el nostre paper en el Casc Antic, barri en el qual tenim la nostra seu, tot i que fins a l'execució d'aquest projecte no hi hem treballat localitzadament. Si optem per continuar amb la nostra pretensió de generar processos participatius des d'una perspectiva situada al Casc Antic i, a més, pretendre fer-ho amb més altes quotes de legitimitat i pertinença, haurà d'existir per la nostra part un posicionament davant les diferents clivelles existents, un important debat i reflexió sobre quina volem sigui la nostra posició de subjecte en l'entramat veïnal i associatiu. Si és així, ens haurem de plantejar un nou aterratge en aquesta realitat que, fins ara i des de la recerca, ens hem permès observar a vista d'ocell.

Bibliografia:

Crespo, I.; Pallí, C. i Lalueza, J. L. *Moving communities: A process of negotiation with a Gypsy minority for empowerment*. Barcelona.

Escenaris de Participació Ciutadana. Associació Ecoconcern-Innovació Social. *Projecte "Participació dels col·lectius de persones immigrades al Casc Antic"*. Document inèdit, 2000.

Kar, S. B.; Pascual, C. A. i Chickering, K. L. "Empowerment of women for health promotion: a meta-analysis", dins *Social Science & Medicine* 49, 1431-1460, 1999.

Montenegro, M.. *Conocimientos, agentes y articulaciones: Una perspectiva situada de la intervención social*. Barcelona, 2001. (Treball presentat per optar al títol de doctor en el programa de doctorat de Psicologia Social de l'Àrea de Psicologia Social del Departament de Psicologia de la Salut i de Psicologia Social. Universitat Autònoma de Barcelona.)

Villasante, T. R. "De los movimientos sociales a las metodologías participativas", dins Delgado, J. M. i Gutiérrez, J. (Ed.) *Métodos y Técnicas Cualitativas de Investigación en Ciencias Sociales*. Madrid: Síntesis, 1994, pàg. 399-424.

Notes:

1: El concepte de posició de subjecte deriva d'una crítica a la noció de subjecte tancat, racional, unitari i coherent de la modernitat, i proposa la idea que el subjecte pot ser entès com a una unitat precària i en continu procés de construcció i transformació producte de les diferents articulacions en les quals participa situades en contextos històrics, socials i polítics canviants. (Laclau i Mouffe, 1985; Fuss, 1989). Esmentat a Montenegro, 2001.

2: El grup nucli inicial el conformaven: Insha Allah (Associació de dones musulmanes), Nahda (Associació de marroquins), Associació de Dominicans, Associació de Residents Senegalesos a Catalunya, Grup EPC d'Ecoconcern.

3: Amb motiu de l'aprovació de la nova llei d'estrangeria i com a forma de rebuig i protesta, un gran nombre de persones immigrades es manifestaren tancant-se en diferents esglésies de Barcelona i portant a terme una llarga vaga de fam.

4: *Empowerment*: Assoliment de major grau de control i poder de les persones sobre els problemes que els afecten (Rappaport, 1977). Esmentat a Montenegro, 2001. Ho traduïm per empoderament.

Democràcia participativa

Entrevista a Tomás R. Villasante

per Jordi Garcia

Tomás R. Villasante és doctor i professor del Departament d'Ecologia Humana i Població en la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Universitat Complutense de Madrid. Home compromès amb els moviments ciutadans i ecosocialistes, va crear la RED CIM (Colectivos y Movimientos Sociales) i ha escrit diversos llibres i treballs sobre els moviments socials, entre els quals destaquem *Las ciudades hablan* (Ed. Nueva Sociedad, 1994), *Las democracias participativas* (Ed. Hoac, 1995), *Cuatro redes para mejor-vivir* (1998, Lumén-Humanitas) i *Prácticas locales de creatividad social* (2001, El Viejo Topo), alguns d'ells en col·laboració amb altres autors.

Podem parlar de crisi de la democràcia participativa?

Jo diria que sí; bona part dels teòrics i també dels polítics reconeixen que aquesta democràcia està en crisi. Però el tipus de sortida que li volen donar consisteix a fer reformes d'enginyeria electoral. No es plantegen la qüestió de fons, sinó que llegeixen el problema com si fos només una simple crisi de la tècnica electoral. Per tant, les solucions que proposen es limiten a augmentar la possibilitat de referèndums, democratitzar els partits, canviar la llei d'Hont...

Quin seria el problema de fons?

Al meu parer, és que la democràcia actual parteix del supòsit que existeix una relació directa entre l'individu i la societat i no s'adona que, en la pràctica, no hi ha ningú que decideixi en solitari, sinó que tots decidim amb els vincles i les xarxes immediats (el nucli de convivència, el nucli de treball...). A l'època que es va iniciar la democràcia parlamentària, aquests vincles i xarxes van ser titllats de clientelars, de mafiosos, de corporatius, i es van suprimir, de manera que van ser exclosos del sistema democràtic tot un conjunt de xarxes i vincles que fomentaven la creativitat grupal, el dret d'associació i d'iniciativa col·lectiva, etc.

Avui el repte és recuperar aquests sistemes reticulars i vinculars, que no són necessàriament majoritaris –molts cops es tracta de minories actives–, perquè donin més complexitat, diversitat,

creativitat i opcions a la vida democràtica, entenent que aquesta no es pot reduir a quatre o cinc posicions de partits polítics.

La democràcia parteix del supòsit que existeix una relació directa entre l'individu i la societat i no s'adona que tots decidim amb els vincles i xarxes immediats.

I per recuperar aquesta creativitat perduda d'una part de la ciutadania sorgeixen les propostes de democràcia participativa... Què entens per democràcia participativa?

La democràcia participativa ha de partir de la lliure iniciativa de grups ciutadans, organitzats o no organitzats, per a temes concrets (enca-

ra que poden anar confluint en temes més integrals) i que volen posar en pràctica directament les seves propostes.

Sovint la democràcia participativa s'associa a la multiplicació dels referèndums, com a forma de democràcia directa...

Un referèndum ciutadà, per principi, no és necessàriament un mètode democràtic, encara que voti un 80% de l'electorat. Perquè ho sigui de debò, la iniciativa ha de provenir de la població i tenir al darrere un ampli debat. La valoració de la qualitat democràtica d'un referèndum no està en quantes persones contesten, sinó en quantes han contribuït a formular la pregunta, és a dir, a configurar l'agenda del debat.

Des de fa temps, un àmbit per impulsar la democràcia participativa és el local. L'Ajuntament és el govern més petit, però també el més influenciable de tots, i el que més pateix la por de l'absentisme. Això el porta a fer concessions. En localitats una

mica poblades, de 50.000 habitants per exemple cap amunt, als polítics de l'Ajuntament els preocupa quedar-se sols, cosa que facilita que els grups participatius puguin intervenir. Teniu maneres concretes d'ajudar els qui treballem en el camp municipal?

De fet, les grans experiències de democràcia participativa en aquest món globalitzat estan naixent en l'àmbit local. Nosaltres, el que hem fet, ha estat intentar sistematitzar-les. A mi no m'agrada parlar de la democràcia participativa, sinó de democràcies participatives en plural, és a dir, de fer-ho a partir de les experiències realment existents com la de Porto Alegre. Com construir una sèrie de metodologies que permetin replicar aquelles experiències en llocs diferents d'on han nascut, adaptant-les al nou indret? Cadascuna de les eines existents (programes integrals, plans estratègics situacionals, plans comunitaris...) té els seus pros i contres. El repte és saber utilitzar a cada moment l'eina més apropiada. Cap eina màgica és una vareta màgica, en el sentit que et pugui crear la democràcia participativa instantàniament. Es tracta d'aplicar-les amb la gent, d'una manera participativa durant uns quants anys i passar tot un procés d'autoformació en què la gent mateixa aprèn a fer anar aquelles eines. De metodologies n'hi ha, una altra cosa és la voluntat d'un ajuntament, d'una associació de veïns, del promotor que sigui, d'aguantar tot el procés, que ha de tenir, a més, un caràcter instituent.

La valoració de la qualitat democràtica d'un referèndum no està en quantes persones contesten, sinó en quantes han contribuït a formular la pregunta

A què et refereixes quan dius que un procés de democràcia participativa ha de tenir un caràcter instituent?

Nosaltres creiem que aquestes metodologies no són tant per aprofundir processos ja instituïts, per cristal·litzar-los i tenir-los per a tota la vida, com, i aquest és un dels altres elements clau de tota democràcia, per generar-ne contínuament de nous. La democràcia ha de ser un procés instituent, és a dir, ha d'estar contínuament instituint processos, creant igual que ho fa la vida. Fixem-nos que quan la vida es queda quieta, aleshores es paralitza i les cèl·lules moren. Doncs igualment passa amb la democràcia. La democràcia ha de ser creativa sempre i no parar mai d'innovar-se. Les tècniques que practiquem faciliten els processos d'innovació. Ara bé, aquests processos, per consolidar-se, necessiten, com a mínim, uns set anys i, amb més seguretat, uns quinze, és a dir, cal haver passat una generació i que la següent segueixi assumint el canvi. És clar, per arribar als set o als quinze anys, has de començar dissenyant bé els tres primers mesos i, per tant, has d'utilitzar eines participatives com les taules de concertació, els instruments de diagnòstic...

Quina ha de ser l'actitud o els objectius dels moviments ciutadans que intenten promoure la democràcia participativa als seus municipis? No corren sovint el perill de deixar-se seduir pels cants de sirena de les institucions locals, que volen quadruplicar-ne la participació dins els seus estrets reglaments de participació ciutadana?

En aquest país, els reglaments de participació ciutadana són cosa del passat, concretament dels anys 80...

Doncs hi ha municipis on encara s'està en aquesta fase...

La meua opinió és que, actualment, la reglamentitis, tal com nosaltres l'anomenem, ja no serveix ni per als líders. Aquests han d'entendre que la clau per la participació no consisteix a anar canviant permanentment els reglaments, sinó a demostrar que hi ha veritable voluntat política, com a mínim, de complir-los, i millor encara de desbordar-los. No s'ha de fer mai un nou reglament si el vigent no ha quedat desbordat per la pràctica. O sigui, no ve primer el reglament i després la pràctica, és al revés. Si no, el moviment associatiu local acabarà discutint més de les subvencions per a cada grup que practicant una autèntica democràcia, els membres de les associacions mai tindran temps d'estar amb la gent (dilluns estaran reunits amb l'ajuntament per una cosa, dimarts per a una altra), i finalment, els veïns pensaran que el líder de l'associació, si es passa el dia reunit amb l'ajuntament, és perquè fa carrera per ser regidor. És un fet que creix l'opinió negativa, sobretot en sectors juvenils, sobre les associacions de veïns que estan sempre a la Casa Gran. La gent les veu molt lluny.

Estàs evidenciant altres problemes, a part de la reglamentitis...

És que a la reglamentitis li segueix la subvencionitis i després la participacio-

nitis. La participacionitis sobrevé quan, al final, l'entitat ja té la subvenció, crida un tècnic en participació com jo i li demana: "Com podem aconseguir que la gent del barri vingui a l'Associació?". Nosaltres li responem que la pregunta està mal plantejada, que allò que han de saber és com fer perquè l'associació vagi cap a la gent i no pas la gent cap a l'associació. Quin és, doncs, el problema? Doncs que es tracta d'associacions

Les grans experiències de democràcia participativa en aquest món globalitzat estan naixent en l'àmbit local.

que s'han quedat aïllades, reduïdes a un grup molt homogeni d'homes de més de 40 anys que no paren d'explicar les seves batalletes, quan el barri està ja en altres batalles. I t'adones que en el fons són una colla d'amics, bona gent, valuosos i molt sacrificats pels altres, però que ningú els entén. Al meu entendre, aquests nuclis haurien de pensar per què ningú els entén, preguntar-s'ho i preguntar-ho a la gent; però és clar, sense fotre'ls la bronca, sense dir-los "Vosaltres hauríeu de militar...", sinó amb humilitat, per saber què estan fent malament.

Què més haurien de fer?

Si aconseguixen algun suport mínim, l'haurien de gastar en fer les coses següents: alguna programació integral o pla comunitari, és a dir, crear una taula, plataforma o coordinadora comuna que, per començar, tractés un tema candent i important, no des del seu punt de vista, sinó del de la població, i comptar amb tècnics (voluntaris o a canvi d'algun diner) que els ajudessin a fer dinàmiques participatives. Nosaltres, des de la universitat, promovem que equips d'estu-

dients que cursen el postgrau en sociologia vagin als barris perifèrics a fer pràctiques amb les associacions. Ja que el dirigent veïnal o polític, o el tècnic municipal, no van a preguntar al senyor Josep i a la senyora Maria què és el que pensen, aquests estudiants sí que hi van. I no és que parlar amb aquesta gent t'aporti la "Veritat revelada", però sí que et donaran símptomes, et diran què els preocupa, i només això ja és prou important per tenir interès a saber-ho. Així doncs, quin és el meu consell? Doncs que hi hagi plataformes de diverses associacions d'un territori –ecologistes, veïnals, sindicats, de dones...–, que busquin ajut en els tècnics i vagin a buscar la gent que no està organitzada. La veritat és que no estic proposant res de nou. Als anys 60 i 70 aquestes coses ja es feien; doncs les hem de seguir fent. Estem en un nou cicle, amb nous actors i nous problemes, i hem de tornar a treballar en xarxa, tornar a enganxar amb sectors de joves professionals, hem de lligar els problemes locals amb els globals, hem de fer que la qüestió de gènere i la de la immigració siguin centrals, la gent més gran hem de cedir protagonisme als més joves, etc. El repte consisteix novament a ficar-se dins de l'acció col·lectiva, a partir d'aquesta reflexionar sobre la pràctica i tot seguit retornar aquesta reflexió per enriquir l'acció. És un cicle continu, de pràctica-teoria-nova pràctica...

La praxi?
La praxi.

Hi ha associacions de veïns que s'han quedat reduïdes a un grup d'homes de més de 40 anys que no paren d'explicar les seves batalletes, quan el barri està ja en altres batalles.

I què pinta en tot això aquest magma naixent que definim amb termes tan diversos com economia social, societat civil, tercer sector o tercer sistema?

La veritat és que hi ha molt conceptes. Fins i tot diria que les grans empreses com El Corte Inglés, BBV, etc., tenen interès a alimentar la confusió. Per això és bo aclarir-la. El terme societat civil és bastant confús. Tercer sector té un avantatge sobre societat civil i és que quan dius tercer ja no dius ni primer ni segon; per tant, el primer, és a dir, el mercat amb ànim de lucre, i el segon, l'estat, ja queden fora de la definició. És cert que segueix restant una massa de realitats poc clares, però almenys saps que una entitat del tercer sector no ha de tenir ànim de lucre ni perseguir l'acumulació de poder, com fan els partits polítics. És a dir, el tercer sector som els que no ens volem lucrar i els que tampoc volem governar. Això no vol dir que no fem servir el diner, que no tinguem economia; economia sí, fins i tot mercat; però no mercat dominant. Key Livingstone, l'actual alcalde de Londres, ha expressat molt clarament el repte: "Com estar en el mercat contra el mercat?". I això és el que l'esquerra fora del laborisme intenta fer a Londres, després d'haver guanyat les eleccions. I això també és el que intenta el moviment cooperativista, almenys en les seves declaracions. O les Ong... Una altra cosa és que hi hagi moltes organitzacions camuflades d'Ong o de cooperativa que, en el fons, no ho siguin.

Llavors, com podem definir el tercer sector?

O ho fem jurídicament, pels estatuts, o bé intentem definir-lo en positiu, construint un camp que avui presenta moltes posicions diferents i que, en un cert grau, hem de procurar mantenir plural. El que sí podem anar construint són punts de referència tendencials que sistematitzin aquelles cooperatives, aquelles Ong, aquells moviments socials, aquelles iniciatives ciutadanes, que es van dotant d'una identitat pròpia, diferent tant del mercat com del govern (estatal, municipal...) i que, per José Luís Coraggio, rector de la Universidad de Sarmiento (Mèxic), són acumuladores, no de poder ni de capital, sinó de vida. Nosaltres estem per la reproducció ampliada de la vida, que també podem mesurar amb indicadors; a través dels satisfactors de què parla Max Neef podem mesurar la qualitat de vida, que no quantitat; poden mesurar els graus d'independència de les entitats respecte de les institucions, sovint collades per les subvencions.

Finalment, el Tercer Sistema, per mi, seria un sistema alternatiu de valors que parteix de gent que vol moure's per lògiques diferents de la de governar o lucrar-se.

Segons tu, les entitats no haurien de demanar subvencions?

Rebre subvencions està bé, però un ha de posar les condicions per rebre-les, com per exemple intenten fer algunes Ong, que estan creant un codi de con-

ducta per evitar que algunes organitzacions es camuflin d'Ong sense ser-ho realment. O també: si un organitza una xarxa d'associacions per anar a parlar

amb els polítics i hi va amb un pla (no hi va cada associació pel seu compte a demanar cada una a un polític què li pot donar), la capacitat de clientelisme del polític i de l'associació es redueix.

El repte consisteix novament a ficar-se dins de l'acció col·lectiva, a partir d'aquesta reflexionar sobre la pràctica i tot seguit retornar aquesta reflexió per enriquir l'acció.

Quan parlem de tercer sector o tercer sistema, de què estàs parlant: d'un projecte per construir una societat dife-

rent, aconseguint l'hegemonia social, o bé de conviure permanentment els tres sectors, perquè els consideres igualment necessaris?

Jo pretenc arribar a una alternativa. Passa, però, que aquesta alternativa no es fa per decret; s'ha d'anar construint. Sóc dels qui pensen que cal, no prendre el poder, sinó construir el poder a partir de l'autoorganització de la societat. I si d'aquí es dedueix que canvia el sistema de govern o el sistema de mercat, doncs millor. Però sé que, de moment i en una etapa bastant llarga, no tenim més remei que conviure amb el mercat i l'estat.

Vivim en un món globalitzat amb grans poders que ofeguen continents sencers, així com a molts productors que no són gens alternatius; un d'aquests grans poders és, per exemple, el mercat financer mundial. En la mesura que l'alternativa que vull no és lògicament per a mi sol, ni per a la gent més conscienciada, sinó per a tota la societat, he de posar els mitjans perquè sec-

tors de l'economia productiva i dels municipis puguin acostar-se a les propostes alternatives.

Com poden apropar-se els municipis al tercer sector?

Els ajuntaments s'estan quedant fora de joc, perquè els estats els retallen el pressupost. Els municipis acumulen cada cop més competències mentre disposen de menys recursos econòmics per satisfer-les. Encara que no siguin alternatius, els seus dirigents s'han d'adonar que necessiten buscar aliats en el tercer sector. Sovint les grans empreses d'una ciutat pertanyen al municipi mateix: l'ajuntament, la universitat..., institucions que podrien alimentar un mercat públic i sustentable.

Per acabar, com veus el futur dels moviments socials que comencen a impugnar el capitalisme global?

Avui, davant del procés de mundialització capitalista, dels tres sectors –el mercat, l'estat i el tercer sector– la iniciativa l'està prenent aquest darrer. D'una banda, els partits d'esquerra encara estan atrapats per la vella lògica de prendre el poder, sense adonar-se que el que cal és construir-lo. Al gener passat, quan va tenir lloc el I Fòrum Social Mundial a Porto Alegre (Brasil), hi havia ben pocs membres de partits, quan l'esdeveniment, que ha costat una dècada, tenia una importància fonamental. Tot just ara comencen a assabentar-se de moviments, propostes i alternatives que fa anys que funcionen. De l'altra banda,

les petites empreses, escanyades pels poders financers i les transnacionals, no saben què fer, no estan construint cap alternativa. En canvi, el tercer sector sí que reacciona creativament: muntant xarxes de comerç de just, intentant fundar bancs ètics... Els moviments socials són els únics que planten cara al procés de globalització capitalista.

El tercer sector som els que no ens volem lucrar i els que tampoc volem governar.

També a l'Estat espanyol?

També a l'Estat espanyol. Tot i que aquí el procés va massa lent, en part crec perquè l'ingrés a la Unió Europea encara frena l'esclat de la crisi, mitjançant les subvencions. Quan Brussel·les tanqui l'aixeta, arran de l'ampliació comunitària als països de l'Est, aleshores potser viurem situacions com la d'Argentina o Mèxic.

Igualment és cert que el procés de contestació social a les recents transformacions del capitalisme avança a diferents ritmes. Crec que hi ha molts grups, de gent jove, de 20 a 35 anys, que sí estan entenent aquests canvis. Passa també que vivim un període de salt generacional difícil. Ens trobem amb els presidents de sindicats, Ong, associacions de veïns... que tenen 40, 50 anys, i que no s'han assabentat del canvi, i, alhora, els seus fills ja estan en un altre pensament, bé sigui cridant i tirant pedres als qui manen a Praga o Gènova, o bé construint alternatives viables i concretes. Passa que els mitjans de comunicació de masses i les organitzacions tradicionals prefereixen fer com si no hi fossin.